

VERISIDE ON ERI SIDE?

**Sukulaisuuden ja ydinperheen rakentuminen lastensa kanssa elävien
naisparien sosiaalisissa verkostoissa ja puhetoissa**

Suoranta, Kirsti Katriina
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Joulukuu 2004

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSASETELMA	5
	2.1 Tutkimukselliset viitepisteet	5
	2.1.1 Lesbojen ja homojen perheet kriittisen perhetutkimuksen kontekstissa	5
	2.1.2 Sukulaisuus antropologian ja sosiologian välimaastossa	8
	2.1.3 Verkostotutkimus ja sosiaalisten suhteiden yhteenkietoutumisen logiikka	10
	2.1.4 Kollektiiviset merkitykset ja konstruktionismi	14
	2.2 Menetelmät ja aineistot	16
	2.2.1 Laadullinen verkostotutkimus ja elämäkertatutkimus	16
	2.2.2 Diskurssianalyysi	18
	2.2.3 Aineistot	21
3	YKSILÖN JA YHTEISÖN KÄSITTEISTÄ	24
	3.1 Individualismi, yksilöllisyys ja yksilöllistyminen	24
	3.1.1 Katsaus individualismin aatehistoriaan	24
	3.1.2 Individualismi empiirisenä ilmiönä	27
	3.1.3 Yksilöllistyminen yhteiskunnallisena kehityskulkuna	28
	3.2 Yhteisö	33
	3.2.1 Tönniesin Gemeinschaft	33
	3.2.2 Schmalenbachin yhteisö ja liitto	34
4	SUKULAISUUDEN VALITSEMINEN	37
	4.1 Erillisyys suvusta yksilön valintana	37
	4.1.1 Individualistisen sukulaisuuden puhetapa	37
	4.1.2 Sukulaisuuden harvat ja valitut suhteet	42
	4.2 Suku yksilön valitsemana yhteisönä	50
	4.2.1 Yhteisöllisen sukulaisuuden puhetapa	50
	4.2.2 Sukulaisuuden lämminhenkinen yhteisö	53
	4.3 Sukulaisuuden yksilöllistyminen	58
5	PERHEEN KIELELLINEN RAKENTUMINEN REUNAEHTOJEN PUITTEISSA	60
	5.1 Heteroseksuaalisen maailman rajoitteet	60
	5.1.1 Lesbouden epäilyttävyys	60
	5.1.2 Sukulaisten suhtautuminen	63
	5.2 Perherepertuaarit heteromaailmaan sopeutumisenä	65
	5.2.1 Tavallisuuden repertuaari	66
	5.2.1 Vanhemmuuden repertuaari	68
	5.2.3 Ydinperherepertuaari	72
	5.3 Ydinperheen tiivistyminen	77
6	SOSIAALISTEN VERKOSTOJEN MUOTOUTUMINEN	79
	6.1 Elämäkulkujen muovaamat sosiaaliset siteet	79
	6.1.1 Sukulaisuuden annettu yhteisö	79
	6.1.2 Verkostojen elämänhistorialliset ja rakenteelliset tekijät	82
	6.1.2 Vaikeat sukulaisuussuhteet ja elämänpiirien valikoituminen	88
	6.2 Ydinperheen sidokset ja sukulaisuuden dynamiikka	97
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	100
	LÄHTEET	110

- LIITTEET:** 1. Haastattelurunko
2. Verkoston keräämisessä käytetty lomake
3. Ohje verkostolomakkeen täyttöä varten
4. Tiivistelmä verkostoaineistosta

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena on 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa elävien ihmisten sukulaisuus ja arkipäivän läheiset suhteet, joita tutkin lastensa kanssa elävien naisparien sosiaalisten verkostojen ja haastattelupuheen kautta. Työni lähti alun perin liikkeelle perheitä ja sosiaalisia verkostoja käsittelevältä tutkimusharjoituskurssilta. Saadakseni aiheeseen tuoretta näkökulmaa päätin ottaa tutkimuskohteekseni sellaiset lapsiperheet, joissa vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Näiden perheiden ajattelin kertovan jotain ihmisten läheisistä suhteista myös yleisemmällä tasolla, sillä mieltäväthän esimerkiksi Anthony Giddens (1992) ja Judith Stacey (1996) nimenomaan lesbojen ja homojen elämäntavat ja perhemuodot suunnannäyttäjiksi nyky maailman uudenlaisten yksityiselämän muotojen esiinnousussa. Aluksi hahmotin tutkimukseni osaksi perhesosiologian kenttää ja tutkimusongelmani liikkui varsin yleisellä tasolla; tarkoitukseni oli tutkia naisparien perheiden arkipäivän verkostoja ja sitä, mitä perhe tässä kontekstissa merkitsee. Vasta huomattavasti myöhemmin ymmärsin, että tutkimuksessani ei olekaan kyse vain perheestä vaan myös sukulaisuudesta. Olin ajatellut angloamerikkalaisen uuden perhetutkimuksen perhettä liiaksi suomen kielen vanhempiin ja lapsiin ajatukset vievän *perhe*-sanan kautta, vaikka englannin sana *family* voi tarkoittaa sukua laajemminkin. Tämän ymmärtäminen avasi työtäni sen suuntaan, miten uuden perhesosiologian ajatuksia arkipäivän käytännöistä ja toiminnallisuudesta voisi soveltaa sukulaisuuteen. Kriittisen perhetutkimuksen lisäksi ammennan ideoita antropologiassa viime aikoina jälleen virinneestä kiinnostuksesta sukulaisuuteen.

Olenaisia käsitteitä työssäni ovat yksilöllistyminen, individualismi ja yhteisö. Tarkastelen siis kysymystä sukulaisuuden luonteesta ja ihmisten arkipäiväisten yhteenliittymisten muodoista toisaalta suhteessa yksilön, individualismin ja yksilöllistymisen käsitteisiin ja toisaalta suhteessa yhteisön käsitteeseen. Yksilöä ja individualismia hahmotan käsitteiden länsimaisen aatehistorian avulla ja yksilöllistymistä niin sanotun sosiologisen aikalaisdiagnoosin kautta. Aikalaisdiagnoosi viittaa Arto Noron (2000) sosiologian kolmen lajityypin erotteluun. Erotuksena yleisestä yhteiskuntateoriasta ja tutkimusteoriasta aikalaisdiagnoosi ei pyri sosiologisen teorian rakentamiseen vaan on yhteiskunnassa ”juuri nyt” tapahtuvien ilmiöiden erittelyä. Yhteisön käsitettä tarkastelen puolestaan Ferdinand Tönniesin ja Herman Schmalenbachin ajatusten kautta.

Empiirisesti tutkimuskohteeni tarkentuu siis naisparien perheisiin ja sukuun; aineistonani ovat lastensa kanssa elävien naisparien haastattelut ja heidän sosiaalisista verkostoistaan kerätty aineisto. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole lesbo- tai queer-tutkimusta (vrt. esim. Juvonen 2002;

Kuosmanen 2000), vaan aineistoni voisi periaatteessa koostua esimerkiksi heteropariskunnista. En ensisijaisesti olekaan kiinnostunut esimerkiksi haastattelemiieni naisten mahdollisista lesboidentiteeteistä tai seksuaalisen suuntautumisen ja vanhemmuuden yhteenkietoutumisesta, vaan pikemminkin ihmisistä sosiaalisten sidosten ja erilaisten merkitysten kudelmassa rakentuvina. Tutkimusmetodologiset lähtökohtani ovat kahtaalla. Ensinnäkin lähestyn aineistoani elämänhistoriaa ja verkostoja jatkuvasti liikkeessä olevina dynaamisina prosesseina painottavan laadullisen verkostotutkimuksen kautta (esim. Castrén 2001). Tällaisessa tutkimuksessa sosiaalisia verkostoja ei ymmärretä vain metaforina, vaan olemassaolevina, ihmisten välisistä suhteista ja siteistä konkreettisesti koostuvina muodostelmina. Tämän tutkimuksen verkostot ovat yksilöiden verkostoja, eivät ryhmän sisäisiä suhteita painottavia kokonaisverkostoja tai esimerkiksi puolisoiden yhteisiä verkostoja. Lisäksi tutkimuksen verkostot ovat osittain haastateltavan oman käsityksen muovaamia, eivätkä niinkään minun tutkijana jollain lailla objektiivisesti ”löytämiäni.” Toinen tutkimusmetodologinen viitepisteeni paikantuu kulttuuristen merkitysten tutkimukseen; tutkin diskurssianalyysin keinoin aineistostani hahmottuvia laajempiin kollektiivisiin merkityksiin kiinnittyviä sukulaisuuden ja perheen puhetapoja ja tulkintarepertuaareja.

Eräs lähtökohta tälle tutkimukselle on se, että samaa sukupuolta olevien vanhempien perheet ovat nyky-Suomessa erityisesti viimeisen muutaman vuoden aikana jossain määrin normalisoituneet – esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parisuhdelain tiimoilta käytyjen mediakeskustelujen myötä. Normalisoitumista on tapahtunut ensinnäkin valtiollisella tasolla. Samaa sukupuolta olevat henkilöt ovat voineet rekisteröidä parisuhteensa parin vuoden ajan, ja Oikeusministeriön sekä Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä on suosittanut myös perheen sisäisen adoption sallimista. Lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten jälkeen myös Tilastokeskus on alkanut tilastoida rekisteröidyssä parisuhteessa olevia pareja, joiden kanssa asuu lapsia. Tällaisia perheitä oli viimeisimmän eli vuoden 2002 tiedon mukaan 32. (Perheet 2002.) Vaikka luku antaa jonkinlaista viitettä siitä, kuinka paljon samaa sukupuolta olevien vanhempien ja lasten muodostamia perheitä on, on kuitenkin muistettava, että todellisuudessa määrä on suurempi, sillä kaikki vanhemmat eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan. Kulttuurisesta normalisoitumisesta kertoo puolestaan esimerkiksi valtakunnan päälehden viikkoliitteen artikkelin (HS NYT 46/2004) leikkimielinen ehdotus uudeksi perhesuhteiden laiksi, jossa samaa sukupuolta olevien vanhempien perheet ovat yksi mahdollisuus muiden joukossa, tai Lastensuojelun keskusliiton julkaisun juttu (Lapsen maailma 4/2004) paritalossa asuvan nais- ja miesparin ja heidän yhteisen lapsensa arjesta.

Huolimatta jonkinasteisesta lainsäädännöllisestä ja kulttuurisesta normalisoitumisesta, samaa sukupuolta olevien vanhempien perheiden yhteiskunnallinen asema ja tilanne kuitenkin eroa-

vat totutusta heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille rakentuneesta ydinperheestä, mikä perustele aineiston valintaani. Heteroseksuaalisesta normista poikkeava parisuhde asettaa lesbot ja homot altavastaajan asemaan institutionalisoituneen heteroseksuaalisuuden maailmassa. Myös tämän tutkimuksen naisparien ja heidän lastensa tilannetta määrittää ihmisten ja erityisesti sukulaisten – ainakin potentiaalisesti – torjuva suhtautuminen ja naisten varautuminen tähän torjuntaan. Koska naisparien perheet eivät itsestäänselvästi ole hyväksytyjä ja niiden koko olemassaolon oikeutus saatetaan asettaa kyseenalaiseksi, näissä perheissä joudutaan tietoisesti työskentelemään perheen ja sukulaissuhteiden rakentamiseksi. Voidaankin ehkä ajatella, että tämän tutkimuksen naisten perheiden epätavallisuudesta johtuen naisten sosiokulttuuriset tilannetekijät ovat jossain määrin rajoittavampia kuin esimerkiksi heteroseksuaalisessa parisuhteessa elävillä naisilla. Niinpä tämän tyyppinen aineisto on läheisten suhteiden valikoitumisen ja sukulaisuuden dynamiikan kannalta eri lailla valaisevaa kuin heteroperheissä elävistä ihmisistä koostuva aineisto. Oletan siis, että perheyhteisyyden ja sukulaisuuden rakentumisen kannalta olennaiset kulttuuriset jäsenyydet ja sosiaaliset sidokset näkyvät näiden naisten elämässä ehkä jollain lailla voimakkaammin kuin perheissä, joiden ei tarvitse selviytyä esimerkiksi vanhempien parisuhdetta kyseenalaistavasta ilmapiiristä.

Tutkimusongelmani kohdentuu siis yleisellä tasolla siihen, mitkä piirteet ovat sekä diskursiivisella että verkostojen tasolla perheyhteydessä ja sukulaisuudessa niin vahvoja, että ne säilyvät huolimatta erilaisista vastakkaisista tendensseistä, kuten esimerkiksi yhteiskunnallisesta tai sukulaisten torjunnasta. Mikä tekee tietyistä ihmisryhmästä perheen ja toisesta suvun? Miksi jotkut ihmiset ovat läheisiä ja toiset eivät? Empiirisesti tutkin ensinnäkin sitä, millainen sidosten muodostelma on haastattelemieni naisten perhe, suku tai läheisten ihmisten piiri ylipäättään. Missä asemassa sukulaissuhteet ovat heidän arkipäiväisessä elämässään? Mitä verkostojen sisäinen dynamiikka tarkoittaa yksittäisten verkostosuhteiden kannalta ja ylipäättään näiden naisten elämässä? Käytännössä kiinnitän huomiota siihen, minkä luonteisia (esimerkiksi tiivisteltään, läheisydeltään, historialtaan) konkreettisia sosiaalisia suhteita naisilla on. Toiseksi tutkin sitä, millaisissa kollektiivisissä merkityksissä tai diskursiivisissä käytännöissä haastattelemieni naisten sosiaaliset sidokset osaltaan muodostuvat. Miten perheeseen ja sukuun liittyvät laajemmat merkityssysteemit artikuloituvat haastateltavien puheissa (eli millaisia puhetapoja, tulkintarepertuaareja tai diskursseja haastateltavat käyttävät)? Miten näitä diskursseja myös rakennetaan haastateltavien puheessa; miten ne hyväksytään tai haastetaan ja miten ne muuntuvat? Kolmanneksi yritän hahmottaa verkostojen ja kollektiivisten merkitysten vuorovaikutusta ja yhteenkietoutumista. Miten siis toisaalta kulttuuriset arvostukset ja merkitykset säätelevät sosiaalisten suhteiden muotoutumista, ja miten toisaalta verkostojen dynamiikka asettaa reuna-

ehtoja naisten omien merkitysjärjestelmien ja relationaalisten identiteettien hahmottamiselle ja kielelliselle artikulaatiolle?

Seuraavassa luvussa esitän tutkimukseni sosiologiset viitepisteet, jotka ammentavat neljän hie-
man erilaisen tutkimustradition piiristä. Sitten käyn läpi menetelmällisiä valintojani ja aineisto-
ni. Luvussa 3 tarkastelen yksilön erilaisia käsitteellistämistapoja individualismin aatehistorian ja
yksilöllistymisteorioiden avulla sekä yhteisön käsitettä Tönniesin ja Schmalenbachin kirjoitus-
ten kautta. Luvussa 4 sovellan näitä empiiriseen aineistooni ja tutkin sukulaisuutta yksilön va-
lintana. Luvussa 5 käsittelen haastatteluaineiston avulla institutionalisoituneen heteroseksuaali-
suuden läpäisemän maailman naisparien perheille asettamia reunaehtoja ja analysoin naisten
sopeutumiskeinoiksi muodostuvia perherepertuaareja. Luvussa 6 tutkin aineistoni erilaisten
elämänhistorioiden ja verkostosuhteiden dynamiikkojen säätlemää sosiaalisten sidosten muo-
vautumista. Luku 7 sisältää tutkimuksen johtopäätökset.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimukselliset viitepisteet

2.1.1 Lesbojen ja homojen perheet kriittisen perhetutkimuksen kontekstissa

Sana ”perhe” herättää ihmisissä puoli-automaattisesti tietynlaisia mielikuvia; vaikka perheiden kirjo on nyky-Suomessa laaja ja perheiden monimuotoisuudesta on viime vuosina käyty runsastakin mediakeskustelua, niin luultavasti edelleen suurimmalle osalle suomalaisista perhe tarkoittaa vanhempia (useimmiten keskenään avioliitossa olevaa äitiä ja isää) ja heidän biologisia lapsiaan (Reuna 1997). Samaten sukulaisuus liittyy mielikuvissamme yhtä itsestäänselvästi toisaalta biologisen polveutumiseen, verisukulaisuuteen, ja toisaalta avioliiton kautta syntyneeseen sukulaisuuteen. Myös sosiologiassa on usein – Talcott Parsonsin hengessä – lähdetty liikkeelle näistä ennakkoon määritellyistä (länsimaisen) perheen ja sukulaisuuden käsitteistä, joita sitten empiirisesti tutkitaan. Kohtalaisen tuore esimerkki on vaikkapa David Kleinin ja James Whiten (1996, 20–25) määritelmä: Perhe on useita sukupolvia käsittävä sosiaalinen ryhmä, joka on muita sosiaalisia ryhmiä pitkäkestoisempi ja jossa ihmisten väliset suhteet perustuvat biologisiin ja virallisiin (laissa säädettyihin ja yleisesti hyväksytyihin) siteisiin. Nämä siteet liittävät perheen laajempaan sukulaisuusjärjestelmään. Näin ollen esimerkiksi ystävyysuhteet eivät ole verrattavissa perheeseen, vaan ”syntymän biologinen tapahtuma luo perheen perussidoksen” (mt., 22).

Kuitenkin erityisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana sosiologian ja lähitieteiden piirissä on muodostunut uudenlaista kriittistä perhetutkimusta (esim. Forsberg [toim.] 2003; Silva & Smart [toim.] 1999; Simpson 1998; Smart ym. 2001; Stacey 1990 & 1996). Vaikka kyseessä ei ole niinkään selkeärajainen koulukunta vaan kirjava joukko erilaista tutkimusta, niin yhteistä näille on pyrkimys perheen käsitteen lähtökohtaiseen laajentamiseen, hajottamiseen ja tarkentamiseen sekä avoin suhtautuminen muuttuviin perhemuotoihin (Forsberg 2003, 9–10). Perheitä tutkitaan siis käytännön tilanteissa ja toiminnassa toteutuvina prosesseina (vrt. Morgan 1999, 16; Jallinoja 2000, 10). Näin perhe voidaan hahmottaa substantiivin tai adjektiivin sijasta verbinä (Weeks ym. 2001, 37; ks. esim. Morgan 1999). Itse asiassa puhe perhetutkimuksesta on kuitenkin siinä mielessä hämäävää, että suora käänös englannista suomeen hävittää englannin perhettä tarkoittavan sanan laajan merkityksen. Tarkoittaahan *family* myös sukulaisuutta ja on

laajempi kuin suomen sana *perhe*¹, jolloin angloamerikkalaisen ”perhe” tutkimuksen alle mahtuu myös sukulaisuuden tutkimusta. Tällaisen perhe- tai sukulaisuustutkimuksen kenttään omakin tutkimukseni sijoittuu, sillä tutkimuskohteenani ovat puhetapojen lisäksi konkreettiset sosiaaliset suhteet ja arkipäivän käytännöt.

Erityisesti Brittein saarilla vaikutusvaltainen teoreetikko on David Morgan, jonka ajatusta perheen tai suvun käytännöistä (*family practices*) monet tutkijat soveltavat. Käytäntöjen korostaminen tarkoittaa avoimuutta ja virtaavuutta käsitteenmäärittelyssä, mikä korostaa monititeistä tutkimusotetta ja perheen tai sukulaisuuden yhteyttä muihin yhteiskunnallisiin prosesseihin tai suhteisiin. Perheestä tai suvusta ei näin ollen kannata puhua selvärajaisina entiteetteinä, vaan pikemminkin erilaisten toimintojen summina; perheen ja sukulaisuuden käytännöt kietoutuvat yhteen esimerkiksi sukupuolen tekemisen tai työelämän käytäntöjen kanssa. Puhumalla käytännöistä Morgan pyrkii ottamaan sekä toimijan että tutkijan erilaiset näkökulmat huomioon, korostamaan aktiivista toimintaa, joka on arkipäiväistä ja toistuvaa sekä liittämään elämänkerralliset elementit laajempiin historiallisiin yhteyksiinsä. (Morgan 1996, 188–192; Morgan 1999.) Käytäntöjä voi verrata myös Judith Butlerin (1990) sukupuolta teoretisoivaan ajatukseen performatiivista. Sukuun ja perheeseen sovellettuna käytännöt ovat performatiivisia siinä mielessä, että niissä rakennetaan perheyttä ja sukulaisuutta toiminnan kautta. Sen sijaan, että asuisimme tai eläisimme perheessä, elämme perhettä. (Weeks ym. 2001, 38.)

Perheen tai sukulaisuuden eläminen todeksi uudenaikaisissa muodostelmissa tulee esille myös samaa sukupuolta olevien pariskuntien kohdalla. Tämä tarkoittaa ensinnäkin perheellistymistä (lasten hankkimisen merkityksessä) ja toiseksi sukulaisuuden totutusta poikkeavia muotoja tai lavenemista. Weeks ja kumppanit (1999, 85) yhdistävät ensinmainitun eli ei-heteroseksuaalisten ihmisten viimeaikaisen perheellistymisbuumin laajempaan elämäntapojen muutokseen. Lesbo-us, homous tai ”queer”² ei enää ole vain (seksuaali-)identiteetti vaan kokonaisvaltaisempi uudenaikaisen elämäntavan malli, johon voivat kuulua niin ihmissuhteet, parisuhteet, ystävyys kuin vanhemmuuskin. Lesbojen perheellistymistä koskevaa tutkimusta onkin viimeisen kymmenen vuoden ajalta kertynyt jo suhteellisen paljon (homoja koskevaa vähemmän) ja monista eri näkökulmista käsin (ks. Kuosmanen 2000; Weeks ym. 2001; Dunne 1998). Lesbojen äitiyttä on kartoitettu Euroopan eri maissa (Griffin & Mulholland 1997). Lesbojen ja homojen perheitä

¹ Vaikka etymologisesti sana perhe on suomessa hyvin vanhaa perua (ks. Häkkinen 1987), niin se vakiintui merkitsemään nimenomaan yhdessä asuvien vanhempien ja lasten muodostamaa yksikköä vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla porvarillisen perheihanteen levitessä kansakunnan ideologeilta laajemmalle. Tätä aikaisemmin käytettyjä käsitteitä olivat talo, ruokakunta, huonekunta ja perhekunta, jotka viittasivat koko kotitalouden patriarkaalisesti johdettuun asujaimistoon palvelijoineen kaikkineen. (Häggman 1994, 134–136.)

on lähestytty poleemisesti (Lehr 1999), vanhemmuuden (Wright 1998), arkisten käytäntöjen ja suhteiden kannalta (Carrington 1999). Myös jo mainituilla Weeksillä ja kumppaneilla (2001) on empiirisessä aineistossaan huomattavan paljon lapsia omaavia homoja ja lesboja.

Suomessa aihetta ovat viime vuosina tutkineet muun muassa Paula Kuosmanen (2000), Minna Ahola (2000) ja Juha Jämsä (2003). Kuosmanen tutkimus käsittelee lesboäitiyden diskursiivista rakentumista eri tiloissa 1990-luvun alussa hankitun haastatteluaineiston kautta. Kuosmanen päätyy toteamaan, että lesbovanhemmuus ei tuolloin ollut näille naisille tarjolla ollut subjekti-positio tai itsemäärittelykehikko. Sen sijaan naiset esittäytyivät eri tilanteissa strategisesti esimerkiksi äideiksi, vanhemmiksi, työntekijöiksi ja lesboiksi. Minna Ahola tutki pro gradu -työssään naisparien perheissä elävien nuorten käsityksiä perheistään. Hän löysi haastattelemiensa nuorten puheesta kolme teemaa. Keskenään ristiriitaisista diskursseista, oman perheen tavallisuutta korostavasta puheesta ja toisaalta sen toisenlaisuuden tiedostamispuheesta hahmottui kolmas diskurssi. Siinä rakentui kuva perheestä yleensä. Tämä kuva korostaa perheenjäsenten lämpimiä suhteita ja subjektiivisen perheyden kokemusta, ei niinkään genealogisia malleja. Juha Jämsän pro gradu -työ käsittelee puolestaan homoisien perhettä ja vanhemmuutta. Hän päätyy hieman samanlaiseen tulokseen kuin Kuosmanen; homoisien subjekti-positio ei muodostunut haastatelluille varteenotettavaksi vaihtoehdoksi, sillä homous ja vanhemmuus rakentuivat toisistaan erillisissä diskursseissa. Tämän lisäksi Jämsä analysoi mielenkiintoisesti haastatteluissaan hahmottuvaa perheen käsitettä. Se muodostui eräänlaisten sisäkkäisten piirien kautta kolmitasoiseksi. Ytimeen kuuluivat useimmiten haastateltava itse, tämän miesystävä ja lapsi tai lapset. Välitason perheeseen liittyivät ytimen lisäksi lapsen äiti tai äidit. Laajimpaan perheeseen kuului edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi lapsen isovanhempia tai muita sukulaisia tai haastateltavan ystäviä. Erityisesti välitason perheet (haastateltavat itse eivät välttämättä tässä kohdassa käyttäneet sanaa perhe vaan käyttivät ilmaisuja kuten ”koko porukka” tai ”orkesteri”) ovat merkittäviä uudenlaisten perhemuodostelmien kannalta, sillä näissä perheissä perheyhteisyys rakentuu totutusta (parisuhteesta tai vanhemmuudesta) poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi miesparin, naisparin ja näiden lapsen perheessä yhdistävä sidos on lapsi, jota ilman miespari ja naispari eivät olisi samaa perhettä. Pariskuntia ei yhdistä eikä ole koskaan yhdistänytkään toisiinsa parisuhde tai biologinen side eivätkä välttämättä edes ystävyiden läheiset suhteet vaan nimenomaan yhteinen lapsi. Muodostelma muistuttaa uusperheiden tilanteita, mutta merkittävää on, että neljän vanhemman perhe ei ikinä ole ollut olemassa muunlaisena.

² Alkujaan halventava termi, jonka ei-heteroseksuaalisesti orientoituneet ihmiset ovat viime vuosina ottaneet omaan käyttöönsä ja pyrkineet näin kääntämään merkityksen positiiviseksi. Suomeksi vaikkapa ”pervo”. (Kts. esimerkiksi Juvonen 2002, 26 - 32.)

Lesbojen ja homojen perheyden ja sukulaisuuden uudenlaisissa muodoissa tärkeä käsite on ”valittu perhe” (*chosen family*, suomessa ehkä pikemminkin valittu suku). Ajatuksen kiteytti ensimmäisen kerran Kath Weston (1991) tutkimuksessaan San Franciscon alueen lesboista ja homoista. Sana perhe on tässä hieman harhaanjohtava, sillä valitut perheet ovat joustavia ja vaihtelevia mutta vahvoja ja tukea antavia ystäväverkostoja, joihin usein kuuluu myös lapsuuden perheen jäseniä tai muita sukulaisia. Näille ryhmittymille on ominaista hierarkkisuuden välttäminen (vrt. perinteisen heteroydinperheen patriarkaalisuus) ja demokraattisuuden korostaminen sekä luokka- ja ikärajojen ylittäminen. ”Perheiden” jäsenet ovat yhteisönsä sitoutuneita, kantavat vastuuta toisistaan ja tarjoavat sekä vastaanottavat apua ja hoivaa. Tällaisessa muodostelmassa valittu perhe tai suku rakentuu kiintymyksen piiriksi, jolla on kulttuurisia ja symbolisia merkityksiä siihen osallisille yksilöille; tunne joukkoon kuulumisesta on olennaista. (Weeks ym. 1999, 87, 90; Weston 1991.)

2.1.2 Sukulaisuus antropologian ja sosiologian välimaastossa

Kriittisen perhetutkimuksen lisäksi tutkimukseni ammentaa ensinnäkin muutamista viimeaikaisista sukulaisuutta käsittelevistä sosiologisista tutkimuksista (erit. Finch 1989; Finch & Mason 1993; 2000; Mason 2004) ja toiseksi antropologiassa virinneestä uudesta kiinnostuksesta sukulaisuuden tutkimukseen ja eritoten eurooppalaista sukulaisuutta kohtaan (ks. esim. Carsten [toim.] 2000 ja Franklin & McKinnon [toim.] 2001). Sukulaisuus liitetään eurooppalaisessa käsitemaailmassa biologian tai polveutumisen ja avioliiton kautta muodostuviin suhteisiin. Janet Finch ja Jennifer Mason ovat tutkineet englantilaisen (nimenomaan biologisesti ymmärretyn) sukulaisuuden ilmenemismuotoja sukuvelvoituksen (1993) ja perimisen (2000) kautta. Heidän mukaansa brittiläinen sukulaisuus on suhteellisen joustava järjestelmä, jossa olennaista on, että sukulaisuus ei muodostu kategoristen sääntöjen (moraalin, tavan tai lain) kautta vaan kontekstisidonnaisesti ihmisten elämänhistorioiden ja tilanteiden kautta. Sukulaissuhteet ”neuvotellaan” erikseen niiden laatu huomioiden, jolloin nimenomaan kunkin suhteen erityisyys ja suhteen historian ainutlaatuisuus saavat aikaan suhteen sitovuuden ja velvoittavuuden. (Finch & Mason 1993 & 2000.) Tämä liittyy siihen, miten englantilaista sukulaisuutta on pidetty myös yksilöä painottavan individualistisen ajattelun värittämänä siinä mielessä, että englantilaiset korostavat pikemminkin persoonia kuin sukulaisuusasemia; sukulaisuus (esimerkiksi ”serkkuus” tai ”enous”) ei määrää kanssakäymisen luonnetta vaan se, minkälainen suhde ihmisellä on kuhunkin serkkuunsa tai enoonsa. Individualismi ei tässä kuitenkaan tarkoita sitä, että yksilöt olisivat ainoita tai edes keskeisiä refleksiivisiä toimijoita omassa sukulaisuudessaan tai että he valitsisivat vapaasti sukunsa kaikkina ajankohtina, vaan nimenomaan sukulaisuuden jous-

vaa luonnetta. Sukulaisuutta siis rakennetaan tilannesidonnaisissa käytännöissä ja ihmisten aktiivisen järjelyn ja toiminnan tuloksena ja erityisesti relationaalisesti, yhteydessä muihin ihmisiin. (Finch & Mason 2000; Mason 2004.)

Eurooppalainen biologistinen käsitys sukulaisuudesta ja sukulaisuuden sekä muiden suhteiden erottaminen toisistaan on heijastunut myös ”vieraita” kulttuureja tutkivaan antropologiaan. Tästä etnosentrisyydestä on päästy eroon vasta viimeisimpien parin-kolmen vuosikymmenten aikana, jolloin antropologien katse on kääntynyt myös ”omaan” tuttuun sukulaisuuteen (ks. esim. Edwards & Strathern 2000; Howell 2001; Segalen 2001). Uudet ajattelutavat ovat pitkälti peräisin toisaalta antropologian marxistisista ja historiallisista suuntauksista sekä feminismistä ja toisaalta homojen ja lesbojen sukulaisuutta ja uusia lisääntymisteknologioita luotaavista tutkimuksista. (Peletz 1995.) Keskeistä sukulaisuuden uudenlaisessa hahmottamisessa on pyrkimys rikkoa ajattelutapojemme kahtiajakoa biologiaan/luontoon (sukulaisuus) ja sosiaaliseen/kulttuuriin (muut kuin sukulaisuussuhteet). Monet tutkijat (esim. Carsten 2000; Edwards & Strathern 2000; Howell 2001) käyttävät tähän mentaaliseen hyppyyn Bruno Latourin (1993) ajatusta *hybrideistä*. Latourin mukaan modernia länsimaista ajattelua karakterisoivat toisaalta purifikaation tai puhdistamisen prosessit, joissa luonto ja kulttuuri erotetaan jyrkästi toisistaan ja toisaalta mediaation prosessit, jotka toimivat välittäjinä (tai kääntäjinä tai tulkkeina) luonnon ja kulttuurin välillä luoden uudenlaisia sekamuotoja tai hybridejä. Moderni ajattelu pyrkii pitämään nämä kaksi prosessia toisistaan jyrkästi erillisinä ja kieltämään hybridien olemassaolon kieltäytyen edes käsitteellistämästä tai ajattelemasta niitä, vaikka ne ovat purifikaation väistämätön sivutuote. Emme siis koskaan ole olleetkaan moderneja. Latourin mukaan antropologien pitää hyväksyä tämä ja nimenomaan keskittyä tutkimaan hybridejä ja mediaation prosesseja. Luonnon ja kulttuurin sekamuodot tulevat sukulaisuudessa erinomaisesti esille vaikkapa lisääntymisteknologioiden (Strathern 1992), adoption (Howell 2001) ja lesbojen sekä homojen ”valittujen perheiden” (Weston 1991) kohdalla. Sukulaisuuden (*kinship*) ennalta määriteltyjen kategorioiden sijasta voitaisiinkin puhua yhteisyydestä (*relatedness*). Se ei erottele sosiaalisia suhteita biologian tai kulttuurin kuuluviksi vaan viittaa erilaisiin emotionaalisiin ja materiaalsiin tai hoi-vaamisen ja huolenpidon käytäntöihin monien suhteiden taustalla. Keskittyminen meidän ymmärtämiimme (biologian tai avioliiton kautta muodostuneisiin) sukulaisuussuhteisiin latistaa kuvan ihmisten sosiaalisten suhteiden todellisuudesta turhan kapeaksi. (Carsten 2000, 4–5, 18, 22.)

2.1.3 Verkostotutkimus ja sosiaalisten suhteiden yhteenkietoutumisen logiikka

Kriittisen perhetutkimuksen ja uuden sukulaisuustutkimuksen lisäksi oman tutkimukseni kannalta merkittävä suuntaus on sosiaalisten verkostojen tutkimus. Verkostoanalyysin yhtenä taustavoimana voidaan nähdä brittiläisessä antropologiassa 1950-60-luvuilla vaikuttaneen Manchesterin koulukunnan teoreettinen perintö. Manchesterilaiset käyttivät verkostoanalyyttistä lähestymistapaa, jossa yhteiskunta nähdään muuttumattomana ja ihmisten käytöstä selitetään lainomaisista sosiaalisista säännöistä johtuvaksi. Koulukunnan tutkijat korostivat ensinnäkin ihmisten riippuvuutta toisistaan, ei yhteiskunnasta abstraktilla tasolla. Toiseksi he painottivat yksilöiden välistä dynaamista vuorovaikutusta, mistä johtuen ihmisten välisistä suhteista muodostuva verkosto on myös jatkuvassa muutoksen tilassa. Elizabeth Bott oli ensimmäisiä, joka operationalisoi verkoston käsitteen ja toi sen laajemman sosiologiyleisön ulottuville. Bott kumppaneineen tutki muun muassa pariskuntien avioliiton ja heidän sosiaalisten verkostojensa suhdetta. He keräsivät 1950-luvulla hyvin laajan ja syvän kvalitatiivisen aineiston 20 lontoolaisesta avioparista. Haastattelussa kartoitettiin pariskuntien yhteiset sosiaaliset verkostot ja puolisoitten esimerkiksi kotitöitä ja lastenhoitoa koskeva työnjako sekä ajankäyttö. (Boissevain 1973, vii–viii; Milardo & Allan 2000, 117–133; Wellman & Berkowitz 1988, 21–22.) Samoihin aikoihin Englannissa ilmestyi muitakin ihmisten arkielämään, verkostoihin ja sukulaisuuteen pureutuvia etnografisia antropologisia tutkimuksia, joiden painopisteenä oli erityisesti yhteiskuntaluokan ja asuinalueen vaikutus sosiaalisiin suhteisiin (esim. Elias, & Scotson 1994 [1965]; Townsend, 1968 [1957]; Young & Willmott 1964 [1957]; ks. Allan 1996, 28–36). Amerikkalainen verkostotutkimus sen sijaan on käyttänyt hyvin toisenlaisia lähestymistapoja; lähtökohtana on ollut verkoston rakenne, jolla on pyritty selittämään sosiaalisia järjestelmiä. Amerikkalaiset ovatkin keskittyneet lähinnä kvantitatiiviseen ja tilastolliseen mittaukseen sekä verkostokuvioitten analyysiin. (Wellman & Berkowitz 1988, 22–23.) Tämä niin sanottu rakenteellinen verkostoanalyysi on nykyisin koko verkostotutkimuksen vaikutusvaltaisin alue (Castrén 2001, 15). Myös perheitä ja sosiaalisia verkostoja on viime aikoina enimmäkseen tutkittu rakenteellisen verkostoanalyysin piirissä (esim. Milardo 1988 & 2000).

Oma tutkimukseni kiinnittyy rakenteellisen verkostoanalyysin sijasta pikemminkin laadullisen verkostoanalyysin perinteeseen. Se ammentaa toisaalta Manchesterin koulukunnan ja brittiläisen verkostotutkimuksen oivalluksista yhdistäen niihin erityisesti Norbert Eliasin konfiguraationaalisuuden tai prosessuaalisuuden ajatuksia. Tällaista verkostotutkimusta on tehty erityisesti Hollannissa (esim. Blok 1973; Boissevain & Mitchell [toim.] 1973). Suomessa linjaa ovat jatkaneet muun muassa Risto Alapuro (esim. 1996), Markku Lonkila (1999) ja Anna-Maija Castrén

(2001). Ihmisten välisiä suhteita ja niiden merkityksiä korostava laadullinen verkostotutkimus voidaan nähdä yhtenä versiona ihmisten välistä vuorovaikutusta korostavasta relationaalisesta sosiologiasta (ks. Emirbayer 1997). Siinä ihmisten toisiinsa orientoitumisen lisäksi tärkeänä pidetään toimijuutta; ihmisten tai subjektien nähdään saavan merkityksensä ja identiteettinsä toiminnan ja sen muuttuvien positioiden kautta. Niinpä tutkimuksen kohteena on nimenomaan toiminta, eikä niinkään sitä edeltävät ja siitä riippumattomat (muuttumattomat) subjektit. Lähtökohdaksi ei voida ottaa jo olemassa olevia entiteettejä (kuten esimerkiksi yksilöä tai yhteiskuntaa), koska ne ovat erottamattomia kontekstistaan ja sen muovaamia. (Mt., 287) Tällainen lähestymistapa painottaa esimerkiksi ihmisten tai vaikkapa kulttuuristen muodostelmien historiallista muovautuneisuutta ja konteksti- sekä tilannesidonaisuutta.

Esittelen laadulliseen verkostanalyysiin teoreettiseen taustaan vaikuttaneen Elias (mm. 1978) ajatuksia hieman tarkemmin. Elias haluaa kyseenalaistaa länsimaisen ajattelun mieli/ruumis -dikotomian, jonka hän mieltää vaikuttavan sosiologian klassikoillakin. Tällaisessa dualismissa ihmisten todellisen minän tai itsen mielletään sijaitsevan ikäänkuin heidän sisällään, ja näkymättömän muurin eristävän heidät ulkomaailmasta. Niinpä yksittäisen ihmisen hahmotetaan muodostuvan toisista erilliseksi ajattelevaksi mieleksi, joka suljetun ruumiinsa vankilasta yrittää hankkia tietoa itsensä ulkopuolisen maailman objekteista – mukaan lukien toisista ihmisistä, jotka ovat samalla tavoin omaan tilaansa lukittuja. Tämä ajattelutapa saa aikaan yksilön ja yhteiskunnan ymmärtämisen erillisiksi ja kausaalisuhteiden kautta toisiinsa vaikuttaviksi. Dikotomisen ja staattisen rakennejattelun sijasta ihmisten väliset suhteet pitää Elias mukaan nähdä yhtä todellisina kuin ihmiset itse; tällöin ajatus ”yksilöstä” paljastuu yhtä lailla käsitteelliseksi konstruktioksi kuin vaikkapa käsite ”sosiaalinen fakta.” Ihmisiä ja laajempia muodostelmia (nimitettäköön niitä vaikka yksilöksi ja yhteiskunnaksi) ei voi tarkastella toisistaan erillisinä vaan ne ovat jatkuvasti muuttuvia ja muodostavat inhimillisen olemassaolon jatkumon. Me synnymme muiden joukkoon ja kasvamme yhteydessä toisiin. Ihmisten perustavanlaatuista yhteyttä toisiin Elias havainnollistaa kuoleman kautta; kuollutta suremaan jäänyt ei enää ole sama kuin ennen rakkaan poismenoa, sillä kuollut on vienyt mukanaan osan jäljelle jääneestä ihmisestä. Tämän sosiaalisten suhteiden ja emotionaalisten sitoutumisten muodostelma on peruuttamattomasti muuttunut ja joutuu rakkaan poismenon jälkeen järjestymään uudelleen. (Elias 1978, 113–120, 135–136; Mennell 1992, 188–189, 255–256.)

Elias mielestä sosiologien pitäisikin päästä eroon ajatuksesta yksilöistä suljettuina järjestelminä ja sen sijaan kyetä hahmottamaan ihmiset suhteellisen avoimina prosesseina ja olennaisesti riippuvaisina toisistaan (Elias 1978, 121). Niinpä Elias ehdottaa sosiologian sanavaraston uudistamista *prosessin* ja *konfiguraation* käsittein. Ne ovat olennaisia, jos halutaan ymmärtää yhteis-

kuntaa, jonka Elias näkee muodostuvan hyvin konkreettisesti ihmisistä ja heidän välisistään sidoksista. Sen sijaan, että yhteiskunta koostuisi erillisistä yksilöistä, joita ympäröivät erilaisten sosiaalisten rakenteiden sisäkkäiset kehät (esimerkiksi perhe, naapurusto, yhteiskuntaluokka jne.), toisiinsa orientoituvat ihmiset muodostavat emotionaalisten ”tartuntakohtien” ja muiden sidosten kautta riippuvuusverkostoja ja ne taas laajempia riippuvuuksien ja valtasuhteiden muodostelmia tai konfiguraatioita (ks. Castrén 2001, 25). Elias käyttää esimerkkinä erilaisia pelejä, joiden kautta konfiguraatioiden luonne olemassaolevina prosesseina (eikä esimerkiksi ideaalityypeinä) tulee konkreettisesti esille; kortti- tai jalkapallopelejä ei käsinkosketeltavina tapahtumina ole olemassa ilman pelaajia, mutta pelien ollessa käynnissä ne ovat yhtä todellisia kuin niitä pelaavat ihmiset. Pelaajien kokonaisvaltainen vuorovaikutus ja tämän vuorovaikutuksen jatkuvasti muuttuvat yhdistelmät muodostavat yhden konfiguraation. Samantapaisia konfiguraatioita, mutta monimutkaisempia, ovat laajemmat muodostelmat (esimerkiksi kaupunki tai valtio), joita ei voi havaita suoraan. Kuitenkin ne muodostuvat samanlaisista keskinäisten riippuvuussuhteiden ketjuista ja verkostoista kuin yksinkertaisemmatkin muodostelmat. Sovellettuna yhteiskuntaan pelimetafora havainnollistaa sitä, miten sosiaalisilla prosesseilla on ennustamattomia ja tarkoittamattomia seurauksia, sillä aivan kuten monimutkaisissa peleissä kokonaisuuden hahmottaminen, ja erityisesti yksittäisten siirtojen vaikutuksen ennustaminen koko pelin kulkuun on lähes mahdotonta, niin myös mikrotasolla muutamien ihmisten muodostamista verkostoista nousee kenestäkään yksittäisestä ihmisestä riippumattomia muodostelmia ja prosesseja. (Elias 1978, 14–15, 104–118, 129–131, 70–103; Mennell 1992, 258–264.)

Ihmisten mikrotason sosiaalisissa suhteissa konfiguraationaalisuus tarkoittaa siis sitä, että yksittäisten ihmisten päätökset, päämäärät ja liikkeet riippuvat ihmisten ylipäänsä muodostamista muuttuvista konfiguraatioista (Elias & Dunning 1966, 401). Michael Eve (2002) kirjoittaa konfiguraationaalisuuden logiikasta ystävyyskontekstissa, mutta kirjoitus valaisee hyvin muitakin konkreettisia sosiaalisia suhteita. Niiden hahmottaminen dyadisina tai kahdenvälisinä jättää huomiotta olennaisia aspekteja sidosten luonteesta. Esimerkiksi ystävyyskohdalla dyadisuus tarkoittaa sitä, että suhteen ajatellaan muodostuvan puhtaasti kahden ihmisen välisenä, pohjaten esimerkiksi yhteisiin kiinnostuksen kohteisiin tai siihen, että toista pidetään mukavana. Sen sijaan Even mukaan ystävyys-suhteet noudattavat konfiguraationaalista logiikkaa; ne muodostuvat pikemminkin tavalla, joka vahvistaa tai rikastuttaa jo olemassaolevia tärkeitä sosiaalisia suhteita erilaisissa mikrotason sosiaalisissa konteksteissa (esimerkiksi perheessä, työssä, koulussa tai naapurustossa). Ihmiset eivät ystävysty kaikkien tapaamiensa mukavien ja samanhenkisten kanssa, vaan näistä muodostuvat ystäviksi sellaiset, joiden puolisoilla on esimerkiksi jotain yhteistä oman puolison kanssa tai joiden lapset leikkivät omien lasten kanssa. (Mt., 401.) Sosiaalisten suhteiden muodostumisessa olennaista kontekstisidonnaisuuden ylipäänsä ohella on

konfiguraationaalisuus siinä mielessä, että ihmisten olemassaolevien sosiaalisten suhteiden muodostelma vaikuttaa uusien syntymiseen. Merkittävät sosiaaliset suhteet säätelevät muiden sosiaalisten suhteiden syntymistä ja ylläpitämistä.

Minkälaisia sitten ovat tutkimukseni sosiaaliset verkostot konkreettisesti? Tutkin ensinnäkin sosiaalisia verkostoja ego- eli yksilökeskeisestä näkökulmasta (erotukseksi ryhmän kaikkia suhteita painottavista kokonaisverkostoista). Toiseksi sosiaalinen verkosto ei tässä tutkimuksessa tarkoita haastateltavien jokaista mahdollista sosiaalista kontaktia, vaan niitä tärkeitä ihmissuhteita, jotka ovat olennaisia arkipäiväisessä toiminnassa. Näin hahmottuva verkosto on jonkinlainen yhdistelmä Milardon (1988, 22–36) kuvailemia läheiseksi ja merkittäviksi koettujen ihmisten verkostoja, arkipäiväiseen vastavuoroiseen apuun liittyviä vaihtoverkostoja ja jokapäiväisiä tapaamisia korostavia interaktioverkostoja. Tähän voidaan lisätä vielä verkostosuhteiden hahmottaminen sosiaalisten roolien (esimerkiksi työkaveri, ystävä, naapuri, sukulainen) kautta (Phillipson 2004, 38–44). Tutkimukseni verkostot muistuttavat läheisesti Anna-Maija Castrénin (2001) helsinkiläisiä ja pietarilaisia opettajia käsittelevän väitöskirjan verkostoja. Toinen yhtymäkohta löytyy Ray Pahlin ja Liz Spencerin (2004a; 2004b) henkilökohtaisista yhteisöistä (*personal communities*). Vaikka Pahl ja Spencer (2004a, 94) eksplisiittisesti korostavat, että henkilökohtainen yhteisö on eri asia kuin verkosto (koska se viittaa nimenomaan jäsenten keskinäisiin suhteisiin), niin käytännössä henkilökohtaiset yhteisöt ovat hyvin samanlaisia kuin tämän tutkimuksen egokeskiset verkostot. Kummassakin on yleensä vain hyvin harvoja verkostojäseniä, jotka eivät tunne ketään muita. Myös Pahlin ja Spencerin tapa kerätä verkostojäsenten nimet on hyvin samanlainen kuin tässä tutkimuksessa, samoin kuin aineistotason lopputulos, joka on yhdistelmä rooliverkostosta, vaihtoverkostosta ja läheisimmiksi koettujen ihmisten verkostosta (mt., 74–75). Käytännössä tutkimukseni verkostot koostuvat listasta nimiä ja jokaista verkostojäsentä sekä -suhdetta koskevasta informaatiosta. Verkostoista voidaan tietokoneohjelman avulla muodostaa myös kuvioita tai graafeja, jotka kertovat verkostojen tiheydestä eli siitä, ketkä verkostojäsenet tuntevat toisensa – haastateltavan käsityksen mukaan. Verkoston haltijat eivät näy kuvioissa ollenkaan, sillä he tuntevat kaikki verkostojäsenet. Sen sijaan verkostojäsenet näkyvät kuvioissa numeroina ja keskinäinen tunteminen kahden numeron välisenä viivana. Viivat siis ilmaisevat vain tuntemista, eivät esimerkiksi läheisyyttä. Näyttääkseen erilaisten ryhmittymien olemassaolon selvemmin tietokoneohjelma vetää tiiviitä ryhmiä kauemmaksi niistä verkostojäsenistä, joita kyseinen ryhmä ei tunne.

2.1.4 Kollektiiviset merkitykset ja konstruktioismi

Kriittisen perhetutkimuksen, uuden sukulaistutkimuksen ja laadullisen verkostotutkimuksen lisäksi neljäs tutkimukseni kannalta merkittävä tutkimustraditio liittyy kulttuurisiin merkityksiin. Mustafa Emirbayer ja Jeff Goodwin (1994) painottavat toimijuuden ohella kulttuuristen merkityssystemien huomioimisen tärkeyttä sosiaalisten verkostojen tutkimuksessa. Verkostot, kulttuuri ja toimijuus kietoutuvat monella tavalla yhteen. Kuitenkin kulttuuriset merkityssystemit ovat analyttisesti erotettavissa omaksi sfäärikseen, sillä niillä on oma sisäinen logiikkansa. Sosiaalisen ja kulttuurisen kerrostuman sekä toimijoiden analyttinen erottaminen on järkevää, jotta niiden vuorovaikutusta voidaan analysoida ja kulttuuristen merkitysten sisältöä tutkia. Monista kilpailevista ja yhteenkietoutuneista diskursseista ja narratiiveista koostuva kulttuurin alue voidaan käsitteellistää eräänlaiseksi symboliseksi ja ei-materiaaliseksi ”rakenteeksi”, joka säätelee toimintaa yhtä lailla kuin materiaaliset olosuhteetkin. Tämä tarkoittaa, että kulttuuristen uskomusten sisällöt säätelevät verkostosuhteita ja muovaavat verkostojen rakenteita rajoittaen ja mahdollistaen: Ensinnäkin kulttuuriset jäsenyydet rajoittavat toimijoita esimerkiksi solmimasta joitain suhteita, koska merkityssystemeillä on omat sisäiset logiikkansa, joiden mukaan jotkut toimintatavat muodostuvat mahdottomiksi; niitä ei voi lausua julki tai välttämättä edes käsitteellistää. Toisaalta kulttuuri mahdollistaa joitain toisia toimintatapoja, koska se muovaa toimijoiden identiteettejä, arvostuksia ja päämääriä, jotka saattavat mennä jopa materiaalien etujen edelle. (Mt., 1438–1441.)

Kulttuuri ei kuitenkaan ole olemassa abstraktioina tai irrallisena rakenteena, vaan tiettyihin sosiaalisiin tilanteisiin ja toimintaympäristöihin kiinnittyneet ihmiset uusintavat, tuottavat ja tulkitsevat kulttuurin historiallista ja tilallista jatkuvuutta tilanteisesti paikallisissa sosiaalisissa käytännöissä, suhteessa henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin ideaaleihin, pyrkimyksiin ja sitoumuksiin. Kulttuuri ja toimijat ovat siis vuorovaikutuksessa muovaten toisiaan. Ihmiset ovat aktiivisia toimijoita tulkiten kulttuurisia merkityksiä omalla tavallaan ja luoden omia merkityksiään. Kuitenkin ihmisten toiminta sinällään ei ole vain heidän omilla ehdoillaan tapahtuvaa, vaan myös sosiaalisten verkostojen ja kulttuuristen ympäristöjen säätelemää. Kulttuuri toisin sanoen asettaa toiminnan reunaehdot. (Emirbayer & Goodwin 1994, 1442–1444; Juhila & Suoninen 1999, 247; Sulkunen 1997, 16, 32.)

Kulttuuriin liittyviä kollektiivisiä merkityksiä hahmotan tarkemmin Michel Foucault’n (esim. 1980; 1998) ajatusten kautta ja diskurssianalyysin keinoin. Muun muassa Foucault’lta on peräisin käsitys kielen radikaalisti todellisuutta tuottavasta luonteesta. Ihmiset käsitteellistävät maailmaa, omaa toimintaansa ja omia identiteettejään erilaisten tieto/valta-järjestelmien (esimer-

kiksi ihmistieteiden) diskurssien puitteissa, kulttuuristen merkitysten kollektiivisten sanavarasto-
tojen avulla. Itse asiassa Foucault on sitä mieltä, että ihmiset subjekteina, haluineen, ajatuksi-
neen ja ruumiineen, ovat erilaisten diskursiivisten valtojen tuotoksia. Identiteetti on mahdolis-
ta rakentaa vain kulttuurissa tarjotuista vaihtoehdoista, jotka on kerrottu tietyssä historiallisessa
tilanteessa (Frost 2001, 47; Pulkkinen 1998, 191; Sulkunen 1997, 16). Esimerkiksi homoseksuaalisen
identiteetin juuret ovat osaltaan 1800-luvun lopun psykiatriassa. Seksuaalisen ”invertin”,
seksuaalisesti samaan sukupuoleen suuntautuvan ihmisen kategorian myötä aiemmin viat-
tomaksi luokitellut ajatukset ja teot alettiin sisällyttää tähän patologiaan kuuluviksi. Seksologian
käsitteiden leviäminen laajempaan tietoisuuteen mahdollisti varsinaisesti homoseksuaalisen
identiteetin. Suomessa lesboidentiteetti on historiallisesti vieläkin nuorempi ilmiö. Vaikka nais-
ten välistä seksiä on aina ollut, niin teot tai tuntemukset, jotka nykyään tulkittaisiin merkiksi
lesboudesta, eivät aiemmin luokituneet lesbouden kategoriaan, koska käsitettä tai sanaa ”les-
bo” ei yksinkertaisesti ollut. (Juvonen 2002; Pulkkinen 1998, 191.)

Edelliseen liittyen tutkimukseni epistemologisena taustaoletuksena on ajatus ihmisten koke-
musten kielellis-symbolisesta välittyneisyydestä ja kielen todellisuutta rakentavasta luonteesta.
Toisin sanoen tieteenfilosofiset ennako-oletukseni paikantuvat (löyhään) epistemologiseen
konstruktionismiin (kts. Juhila 1999, 162–167). En siten oletta suoraa viittaussuhdetta kielen ja
maailman välille, vaikkakin oletan jonkinlaisen kielen ulkopuolisen todellisuuden olevan ole-
massa – tästä todellisuudesta ei vain ole mahdollista saada ”puhdasta”, ei-tulkittua tai ei-
diskursiivista tietoa. Niinpä lähtökohtani on, että aineistoni sosiaaliset verkostot ovat (sekä
haastattelun kuluessa vuorovaikutuksellisesti että haastateltavien omissa tulkinnoissa ja minun
kysymyksissäni tai painotuksissani rakentuneita) kielellisiä konstruktioita, eivät (vain) kielellisiä
ja numeraalisia heijastuksia haastateltavien oikeista verkostoista. Vaikkakin tämä rakentunei-
suus on verkostojen kohdalla huomattavasti vähäisempää kuin haastateltavien kollektiivisiin
merkityssystemeihin osallistuvassa puheessa (johtuen verkostoaineiston keruutavasta) eikä ole
verkostojen analyysissä samalla lailla läsnä kuin analysoidessani haastateltavien puheiden kol-
lektiivisiä tulkintarepertuaareja, niin taustaoletuksena sitä ei sovi unohtaa. En siis oletta pääsyä
haastateltavien ”objektiivisesti todellisiin” sosiaalisiin suhteisiin, vaikkakin ilmaisun selkeyden
vuoksi en puhuessani verkostoista joka kohdassa mainitse niiden kielellistä välittyneisyyttä.

2.2 Menetelmät ja aineistot

Tarkastelen tutkimuksessani sosiaaliin verkostoihin ja kulttuurisiin merkityssysteemeihin kohdentuvien teorioiden mukaisesti aineistoa ikään kuin kahdelta suunnalta; yksittäisistä ihmisistä ”ylöspäin” laajempiin sosiaaliin muodostelmiin (verkotot elämäkulkujen poikkileikkauksina ja niihin liittyvä elämäntarinapuhe), ja toisaalta kollektiivisista merkitysrakenteista ”alaspäin” yksittäisiin ihmisiin (haastateltavien kollektiivisiin repertuaareihin tukeutuva puhe). Seuraavassa käyn läpi erilaisia tutkimusmenetelmiä, joista ammennan kaksisuuntaisen analyysini helpottamiseksi, minkä jälkeen esittelen aineistoni.

2.2.1 Laadullinen verkostotutkimus ja elämäkertatutkimus

Laadullisen verkostanalyysin piirissä ei ole olemassa mitään vakiintunutta analyysimenetelmää, saati sitten menetelmäoppaita. Niinpä sovellan muiden samankaltaista tutkimusta tehneiden kokemuksia ja painotuksia sekä elämäkertatutkimuksen metodeja. Keskeistä analyysissä on verkostojen genealogisten elementtien painottaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että painopiste on niiden mekanismien tai prosessien tutkimisessa, jotka ovat luoneet verkoston (Gribaudi 1998, 27). Niinpä esimerkiksi verkoston rakenteellisten ominaisuuksien analyysia ei kannata tehdä ilman, että tarkastelee verkostosuhteiden syntykontekstia, koska verkoston rakenne muuttuu koko ajan ollen eri aikoina erilainen. Verkostojen syntyhistorian lisäksi analyysin kannalta ovat tärkeitä myös tutkimukseen osallistuvien ihmisten elämänhistoriat. Risto Alapuro (1996, 55) kuvaa ihmisen sosiaalista elämäntaarta neuvotteluprosessiksi, jossa hän joutuu yhdistämään lapsuudessa oppimiansa ja elämän varrella kohtaamiensa ajattelutapoja. Tätä prosessia voidaan tutkia sosiaalisten siteiden kautta (kuten esimerkiksi sitä, mitkä suhteet juontavat juurensa lapsuudesta ja mikä on niiden asema verkostossa). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tyydyttäisiin ihmisten omiin merkityksenantoihin ja kertomuksiin verkostoistaan; tutkijan pitää pyrkiä näkemään näiden taakse ja löytämään sellaisia yhteyksiä, joita tutkittava ei itse huomaa. Tällainen näkökulma verkostoihin ottaa huomioon niin yhteiskunnan ja kulttuurin historiallisen rakentuneisuuden kuin käsityksen verkostoista dynaamisina muodostelmina. (Castrén 2001, 34–37.)

Laadullisen verkostotutkimuksen elämänhistoriallisten painotusten vuoksi yritän soveltaa elämäkertatutkimusta jollain lailla analogisesti verkostanalyysiini. Niinpä esimerkiksi kun elämäkertatutkimuksen tarinallisuudessa olennaista on tarinan kokonaisuus ja kertomusten osien järjestys – elämäntarinan kertomusta ei saa hajottaa osiin tärkeän tiedon hukuttamisen estämiseksi (vrt. May 2001, 83) – niin myös verkostoissa muodostelman kokonaisuus on merkittävää;

verkostosuhteita ei voi irrottaa haastateltavasta ja hänen elämänsä tilannetekijöistä, sillä verkostosuhteet saavat merkityksensä suhteessa haastateltavan elämänkontekstiin ja verkoston muihin jäseniin.

Löydän laadullisen verkostotutkimuksen yhteydet elämäkertatutkimukseen pikemminkin narratiivisesta kuin realistisesta elämäkertatutkimuksesta, sillä siihen viittaaminen vie ajatukset ehkä liiaksi objektiivisiin elämäntapahtumiin (ja näin ollen verkostoihin) kielellis-kulttuurillisen konstruoitumisen ulkopuolella olevina.³ Sosiologisen elämäkertatutkimuksen realistisessa suuntauksessa (esim. Bertaux [toim.] 1981) elämäkerran nähdään kertovan kyseisen ihmisen elämästä sellaisena kuin se tapahtui, vailla kirjallisia vaikutteita, kerronnallisia konventioita tai kertojan nykyisen minän tulkintaa menneisyyden tapahtumista ja tulevaisuuden odotuksista (Hyvärinen 1998, 311–313, 329). Sen sijaan lähestyn verkostoja narratiivisen identiteetin ajatuksen kautta. Narratiivisen identiteetin käsite ottaa huomioon ihmiset dynaamisissa sosiaalisissa suhteissa elävinä (Somers 1994, 624). Ihmiset rakentavat identiteettinsä niiden kertomusten ja tarinoiden kautta, joita he kertovat, ja toisaalta toiset ihmiset myös hahmottavat heidät osaltaan näiden tarinoiden kautta (May 2001, 69). Tätä ajatusta voidaan soveltaa verkostoaineistoon esimerkiksi seuraavanlaisesti: Nykyisen naissuhteen ja perheen kautta kerrottuna sukulaisuussuhteiden tai esimerkiksi vanhojen ystävyysuhteiden laatu määrittyy osaltaan sen mukaan, miten kyseinen ihminen suhtautuu haastateltavan perheeseen. Toisaalta voidaan miettiä, sijoittaako haastateltava itsensä erityisesti sellaisiin sosiaalisiin suhteisiin, jotka ovat linjassa sen itsen kanssa, joka haastateltava haluaisi olla ja jonka hän haluaisi tutkijalle esittää. Liioittelevatko haastateltavat (eivät välttämättä tietoisesti) suhteita erityisesti niihin ihmisiin, jotka ”sopivat” ideaalimiinään ja vastaavasti kertovatko he tähän minään sopimattomat ihmiset vähäisempään rooliin?

Elämäkertatutkimuksessa ihmisten elämäntarinat voivat toisaalta myös toimia ikään kuin tutkimuksen heuristisina välineinä. Tällöin elämäkertatutkimus tarjoaa sosiologialle tapoja tutkia kollektiivisia ilmiöitä ja sosiaalisten muutosten kompleksisuutta ihmisten kokemusten kautta, mutta ei yleistäen vaan herkistyneenä ihmisten erilaisille tilanteille. Tällainen tutkimus pyrkii holistiseen näkemykseen ihmisistä; ensinnäkin inhimillinen toimijuus irrationaalisine ja esikielellisine elementteineen otetaan vakavasti. Toiseksi konstruktionistinen elämäkertatutkimus korostaa kieltä inhimillisen toiminnan merkitysten taustalla, vaikkakin on huomioitava, että kieli on puhuttua, improvisoitua ja tilanteissa toteutuvaa. Kuitenkin kollektiiviset diskursiiviset järjestelmät ovat merkittäviä toimijuuden taustaehtoja; monien kilpailevien merkityssystemien myötä ihmiset ja kollektiiviset toimijat kohtaavat diskurssien monimuotoisuuden ja ristiriitai-

³ Tässä on kuitenkin muistettava verkostoaineiston haastateluaineistosta poikkeva luonne; narratiivit ovat verkostojen enemmän yksilön vallassa, eikä verkostoa voi hallita kuten tarinaa.

suuden, jolloin heidän on pakko tehdä valintoja niiden välillä. (Bornat ym. 2000, 247; Chamberlayne & Spano 2000; Rustin 2000, 44–48.) Käytännössä holistinen suhtautuminen ihmisiin, heidän elämäntarinoihinsa ja toimijuuteensa sekä kielen maailmaa konstruoivan luonteen huomioiminen näkyy tutkimuksessa esimerkiksi siten, että ihmiset tuovat omia kiinnostuksen kohteitaan haastatteluun ja johdattavat tilanteen kulkua haluamiinsa suuntiin tai toisaalta saattavat vastustaa suoraviivaisesti joitain kysymyksenasetteluja (Bornat ym. 2000, 247). Haastattelujen vuorovaikutuksellisen luonteen lisäksi haastattelutilanteessa kerrottu elämäntarina on hyvin erilainen kuin kirjoitettu. Puheesta puuttuvat kirjoitetulle kielelle ominainen jäykkyys ja tietyt kirjalliset konventiot, mutta toisaalta siinä ovat läsnä erilaiset vuorovaikutuksen säännöt. Kuitenkin myös haastattelussa yksityiskohtaiset kuvailut ja muut tihentymät kertovat siitä, että kyseinen kohta on tärkeä ja strategisesti merkittävä. (Hyvärinen 1998, 325.)

2.2.2 Diskurssianalyysi

Sen lisäksi, että haastattelut sisältävät verkostoaineistoa täydentävää informaatiota, haastateltavien puhetta on mahdollista analysoida myös osallistumisena erilaisiin kollektiivisiin puhetapoihin, merkityssystemeihin tai diskursseihin. Näitä haastateltavien lausumia tutkin diskurssianalyysin keinoin. Siinä tarkastelun kohteeksi otetaan tekstit tai puhe erotuksena sellaisesta tutkimuksesta, jossa niitä tutkitaan pelkästään niiden ulkopuolisen maailman kuvauksina.

Diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen metodi vaan pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys. Sen taustalla on toisaalta niin sanottu poststruktuurilinen filosofia ja erityisesti Michel Foucault'n ajatukset ja toisaalta etnometodologian ja keskusteluanalyysin virtaukset. Yhteistä diskurssianalyysin eri suuntauksille on se, että kieli nähdään tärkeänä; tekemisenä ja ihmisten todellisuutta konstruoivana. Kielellä on olennaisen tärkeä osa myös ihmisten yhteisen sosiaalisen todellisuuden ja jaettujen kulttuuristen merkitysten muodostumisessa. Diskurssianalyysissa kiinnostuksen kohde on siinä, miten ihmiset kielenkäytöllään rakentavat maailmaa itselleen ymmärrettäväksi ja järjelliseksi. (Aapola 1999, 67; Jokinen & Juhila 1999, 54; Suoninen 1999, 18–19.) Eero Suonisen mukaan “diskurssianalyysi on kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä” (Suoninen 1999, 19).

Diskurssianalyysin yleiskäsite on *merkityssystemi*, jolla voidaan viitata sekä diskurssiin että tulkintarepertuaariin. *Diskurssit* ovat “enemmän tai vähemmän systemaattisia, historiallisesti vaihtelevia, toisiinsa liittyvien käsitteiden, ajatusmallien ja käytäntöjen järjestelmiä, jotka määrittelevät tiettyjä elämänalueita ja tuottavat niiden sisäisiä positioita” (Aapola 1999, 68). Diskursseista

puhutaan Foucault-vaikutteisen tutkimustradition piirissä, jolloin diskurssi viittaa erityisesti ihmistieteiden ja muiden instituutioiden (esimerkiksi kirkko, koulu- ja oikeuslaitokset) historiallisesti muotoutuneisiin käsitteellistämis- ja puhetapoihin, jotka ovat kulttuurisesti suhteellisen määrittäneitä ja vakiintuneita. Analyysikäsitteenä diskurssi sopii erityisesti historiallisuutta, valtasuhteita ja institutionaalisia sosiaalisia käytäntöjä painottaviin tutkimuksiin. Puhetta tai tekstiä analysoitaessa voidaan kiinnittää huomiota joko samanaikaisesti läsnä oleviin erilaisiin diskursseihin tai moninaisuudelta elintilaa vieviin hallitseviin eli hegemonisiin diskursseihin. Ne ovat vahvoja, melkeinpä itsestäänselvyyksiksi luonnollistuneita merkityssystemejä, joissa paljastuvat kulttuurisesti vallitsevat ja institutionalisoituneet käsitteellistämistavat. (Fairclough 1995, 12; Jokinen & Juhila 1993, 76–77; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27; Jokinen & Juhila 1999, 65, 67, 71; Wetherell & Potter 1992, 90.)

Koska diskurssi on helposti liian laaja tai massiivinen käsite yksittäisten puhetilanteiden analysointiin, niin usein käytetty käsite on *tulkintarepertuaari*. Se viittaa diskurssien kulttuurisesti tiivistyneisiin merkityksiin toimijoiden käytössä olevina tulkinta- tai käsitteellistämiresursseina. Tulkintarepertuaarit voidaan nähdä ikään kuin diskurssien käytännön sovelluksina tai ”heijastumina”, tapoina ymmärtää diskurssien sisällön järjestyminen. Repertuaarit ovatkin enemmän tilanteisesti muuttuvia kuin diskurssit. Tulkintarepertuaareissa diskurssit ikään kuin aineellistuvat puheeksi (tai kirjoitukseksi) ja toimivat kulttuurisina resursseina, joiden avulla maailmaa hahmotetaan kulttuurissa kulloinkin järkevällä tavalla. Tulkintarepertuaarit ovat myös siinä mielessä analogisia narratiiveille, että samoin kuin tarina jäsentyy kielenkäyttäjän resurssiksi menneisyydestä kerrottaessa tai sitä refleктоitaessa, niin myös diskurssi jäsentyy repertuaarin kautta puhujan resurssiksi (Jokinen & Juhila 1999, 68). Puheessa repertuaarit esiintyvät esimerkiksi tiettyjen sanojen ryppäinä, metaforina tai elävien mielikuvien maalailuna. (Hoikkala, 1993, 24–26; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27; Jokinen & Juhila 1999, 65, 67, 71; Wetherell & Potter 1992, 90.) Tulkintarepertuaarin lisäksi käytän sanaa *puhetapa* viittaamaan laajempien kulttuuristen diskurssien heijastumiseen ja rakentumiseen käytännön puheessa. Käytän käsitettä silloin, kun aineistossa on kyse jonkin laajemman diskurssin sisällön näkymisestä puheen tasolla, mutta vähemmän tiivistyneenä kuin tulkintarepertuaarin kohdalla.

Merkityssystemien ja inhimillisen toimijuuden välistä suhdetta voidaan analysoida (*subjektiivinen*) käsitteen avulla. Omassa tutkimuksessani käytän Daviesin ja Harrén (2000 [1990]) määritelmää: positio viittaa niihin muuntuviin paikkoihin, joita diskursseissa tai tulkintarepertuaareissa rakentuu erilaisille toimijoille, keskustelussa esimerkiksi puhujille. Tässä on mielenkiintoinen yhtymäkohta narratiiviseen tutkimusotteeseen ja elämäkertatutkimukseen. Keskustelun, sekä kulloisenkin puhujan että kuuntelijan positiot voidaan nimittäin nähdä myös ikään

kuin puhujan omaelämäkerrallisen tarinan fragmenttien rooleina. (Mt., 90–91.) Davies ja Harré kehittivät position käsitteen alun perin vaihtoehdoksi psykologisen roolin tai identiteetin käsitteille, jotka he kokivat liian jäykiksi ja staattisiksi. Position käsite mahdollistaa toimijan ajattelun monissa samanaikaisissa, keskenään ristiriitaisissa diskursseissa ja paikoissa rakentuvaksi. (Davies & Harré 2000 [1990]) Tässä tulee esille position yhteys Foucault'n ajatuksiin diskursseista subjekteja rakentavina tieto/valta-muodostelmina. Sen sijaan Jokinen, Juhila & Suoninen (1993, 39–40) käyttävät position käsitettä hieman eri merkityksessä. Heidän mukaansa se sopii erityisesti valtasuhteita ja tilanteisen toiminnan rajoituksia analysoivaan tutkimukseen, jossa positio saattaa näyttäytyä suorastaan vankilanomaisesti toimijan mahdollisuuksia rajaavana.

Merkitysten tutkimista vuorovaikutustilanteissa painottavan diskurssianalyysin peruskäsite on *selonteko*, vuorovaikutustilanteessa annettu ”selityksellinen” katkelma puhetta. Ihmiset perustelevat toimintaansa ja tekevät maailmaa ja itseään ymmärrettäväksi selontekojen avulla. Selonteot toisaalta pohjautuvat laajempiin merkityksellistämisen tapoihin (diskursseihin tai kollektiiviin merkityksiin tms.) ja toisaalta samanaikaisesti osallistuvat diskursiivisella tasolla maailman rakentamiseen, uusintamiseen ja uudelleen muotoiluun. Vuorovaikutustilanteissa ihmisillä on ensinnäkin taipumus toimia niin, ettei omaa toimintaa tarvitse selitellä liiaksi, toisin sanoen antaa hankalia selontekoja; toimintaa muokataan sen mukaan, mitä oletetaan toisten haluavan kuulla tai mitä pidetään kohteliaana. Samoin puhuja ottaa ennakoita huomioon mahdollisia vasta-argumentteja ja vastustusta ja tukeutuu puheessa moniin repertuaareihin tai diskursseihin. Riippuen vastaanotosta tietty diskurssi joko saa vahvistusta tai siihen ei jatkossa enää tukeuduta. Toiseksi vuorovaikutustilannetta rakentavat myös erilaiset kulttuuriset konventiot. Esimerkiksi niin kutsutut vierusparit (vaikkapa kysymys–vastaus ja kutsu–kutsun hyväksyminen) ja preferenssirakenteet (tietynlaiseen kysymykseen kuuluva kulttuurisesti odotettu vastaus) johdattelevat toimimaan odotusten tai sosiaalisten konventioiden mukaisesti. (Suoninen 1993, 64–65; Suoninen 1999, 20, 24, 29.)

Määrittelen diskurssianalyysiani käyttäen hyväksi Jokisen ja Juhilan (1999) diskurssianalyttisen ”kartan” ulottuvuuksia. Erotuksena keskusteluanalyysistä vaikutteita saaneesta vuorovaikutuksen mikrotilanteita tutkivasta diskurssianalyysistä en sulkeista kulttuuria tutkimuksen alkajaisiksi vaan kontekstualisoin aineiston osaksi laajempaa keskustelua yksilöllistymisprosessien ja valinnanvapauden läpäisemästä yhteiskunnasta. Kuitenkin samanaikaisesti tarkastelen kulttuuria toimintana, aineistossa rakentuvana ilmiönä. Olen kiinnostunut erityisesti haastateltavien puheen merkitysisällöistä, en niinkään merkitysten tuottamisen kielellisistä keinoista vuorovaikutustilanteissa. Tutkimukseni sijoittuu lisäksi kriittisen ja analyttisen (tai poststruktuuris-

tisen⁴ ja etnometodologisen) diskurssianalyysin välimaastoon; en oleta alistus- tai valtasuhteita etukäteen tietynlaisiksi mutta en myöskään ole tiukan aineistolähtöinen. Käytännössä edellä mainittu tarkoittaa, että keskityn lähinnä haastattelujen merkityssisällön analysointiin, jolloin en esimerkiksi käytä kovin tarkkaa litterointia tai keskusteluanalyysin litterointimerkkejä –olen jättänyt jopa osan täytesanoista pois. Pyrin kuitenkin ottamaan haastattelutilanteen vuorovaikutuskontekstin huomioon taustaoletuksissa ja analyysissa. En siis halua unohtaa, että että kyseessä on haastattelutilanne tutkijan kanssa eikä luonnollinen keskustelu. Oletettavasti minua on pidetty myötämielisenä haastattelijana, koska teen tutkimusta haastattelemistani ihmisistä, jotka ovat itse suostuneet haastatteluun. Kuitenkin tässäkin tilanteessa vuorovaikutuksen konventiot ovat läsnä, samoin kuin kulttuurinen tarve esittää itsensä mahdollisimman koherenttina ja elämänsä hallitsevana. Samaten on luultavaa, että haastattelijana ja siis keskusteluun osallistuvana ihmisenä olen vaikuttanut joidenkin repertuaarien käyttöön vahvistaen tai vaimentaen.

Käytännössä metodini on haastattelujen lähilukua ja niissä käytettävien erilaisten diskurssien ja tulkintarepertuaarien paikantamista. Pyrin ensinnäkin kuvailemaan ja erittelemään haastatteluiden merkityssysteemien sisältöjä ja niissä rakentuvia positioita mahdollisimman tarkkaan. Toiseksi pyrin kartoittamaan aineistostani eri merkityssysteemien välisiä suhteita, hegemonisia ja marginaalisia diskursseja, repertuaareja ja puhetapoja. Kolmanneksi kiinnitän huomiota merkityssysteemien funktioihin ja diskursiivisiin käytäntöihin; siihen, mitä lausumilla tehdään tietyissä tilanteissa (esimerkiksi miten haastateltava positioi itsensä niin, että hänestä rakentuu myötämielinen kuva) (vrt. Davies & Harré 2000 [1990], 88; Suoninen 1993, 55).

2.2.3 Aineistot

Aineistoni koostuvat 12 naisen (kuusi naispariskuntaa, puolisoitten haastattelut erikseen) teemahaastattelusta ja naisten sosiaalisista verkostoista kerätystä aineistosta. Kaksi kolmasosa aineistosta keräsin talvella 2002 Anna-Maija Castrénin vetämällä Sosiaaliset verkostot ja perheyhteisyys -tutkimusohjelmalla, jonka työn toteutimme yhdessä suomalais-turkkilaisia perheitä tutkineen Hanna Süralin kanssa. Neljä haastattelua tein kesällä 2004. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet ovat iältään kolmenkymmenen molemmin puolin, paitsi yksi pari vuotta nuorempi haastateltava ja yksi muutaman vuoden vanhempi pariskunta. Kaikki asuvat suur-Helsingin alueella lukuunottamatta yhtä suurehkoissa eteläsuomalaisessa kaupungissa asu-

⁴ Tässä kohdin Jokisen & Juhilan teksti on hieman epäselvää. He tuntuvat ensinnäkin liittävän Foucault'n poststrukturalismiin ja toisaalta marxilaisesti värityneeseen ideologiaoletukseen sekä ajattelevan, että Foucault olisi olettanut maailmassa olevan tietynlaisia valtasuhteita, mikä viittaisi perustahakuiseen ajatteluun (ytimen etsiminen pinnan alta tai oletus diskurssien tuolle puolen, todelliseen maailmaan pääsystä). Tämä ei pidä paikkaansa. (Kts. Pulkkinen 1998; Wetherell & Potter 1992, 80.)

vaa pariskuntaa. Ensimmäiset haastateltavat antoivat suullisen suostumuksensa aineiston käyttöön tieteellisessä tutkimuksessa, jälkimmäiset neljä kirjallisen. Haastateltavien ja heidän verkostojäsentensä nimet sekä muita yksityiskohtia on muutettu haastateltavien tunnistamisen estämiseksi. Tiivistelmät verkostoaineistosta liitteenä.

Verkostoaineiston keräämisessä on usein käytetty apuna erilaisia kyselylomakkeita ja verkostopäiväkirjoja (esim. Castrén 2001; Fischer 1982 ym.). Koska tutkimukseen osallistuvat ihmiset merkitsevät verkostopäiväkirjaan esimerkiksi kaikki vähänkään merkitykselliset tapaamiset (lukuunottamatta esimerkiksi asiointia kaupan kassalla), niin menetelmä on erityisesti tutkittavien kannalta suuritöinen ja motivaatiota koetteleva. Niinpä koetimme työparini kanssa kehittää sellaisen haastattelurungon, jolla saisimme tavanomaisen syvä- tai teemahaastattelun ohessa samankaltaista verkostoaineistoa kuin verkostopäiväkirjoilla. Päädyimme puolistrukturoituun teemahaastatteluun ja lomakkeisiin (liitteet 1, 2 ja 3). Haastatteluteemojen alle oli sisällytetty arkisiin ja jokapäiväisiin suhteisiin liittyviä kysymyksiä (vrt. Fischer 1987, 36, 291), joiden tarkoituksena oli tuottaa haastateltavan sosiaalisen verkoston pohja, toisin sanoen lista nimiä, tietoja näistä ihmisistä ja haastateltavan suhteesta heihin. Näin syntyneet haastattelemieni naisten verkostojen koot vaihtelevat 38 ja 54 välillä. Käytimme samaa haastattelurunkoa molempien ryhmien haastatteluissa, lukuunottamatta viimeistä (lesbouteen tai monikulttuurisuuden pureutuvaa) teemaa. Niinpä suurimman osan kysymyksistä oli oltava siinä mielessä yleisiä, että ne sopivat molempiin ryhmiin.

Suurimman osan haastatteluista tein pariskuntien kotona, lukuunottamatta kahta, joiden tapahtumapaikka oli kahvila. Haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia, hieman yli tunnin ja kahden välillä. Tyypillinen haastattelu meni näin: Haastateltava täytti aluksi perustietolomakkeen, johon hän täytti tiedot itsestään, puolisostaan ja vanhemmistaan. Haastattelun kuluessa merkitsin uusista nimistä verkostolomakkeeseen etunimen ja sukunimen alkukirjaimen, mahdollisesti myös suhteen luonteen (esim. työkaveri, isä tms.). Verkostojäsenten loput tiedot haastateltava täytti lomakkeeseen myöhemmin. Nämä ovat sukupuoli, ikä, ammatti, asuinpaikka, syntymäpaikka, suhteen kesto, missä ja miten tutustunut, kenen kautta on tutustunut, suhteen luonne, suhteen läheisyys asteikolla 1–7, viimeisen yhteydenoton tiedot (ks. liite 3). Lukuunottamatta verkostojäsenten nimien merkitsemistä lomakkeeseen haastattelut olivat varsin vapaamuotoisia ja keskustelevia. Haastattelun loputtua tein verkostojäsenistä taulukon, johon haastateltava merkitsi arvionsa siitä, ketkä kaikki hänen verkostostaan tuntevat toisensa. Jälkeenpäin purin haastattelut tekstiksi. Jotkut kohdat kirjoitin vapaammin muistiinpanoiksi, toiset taas litteroin tarkemmin, mutta kuitenkin jättäen pois joitain täytesanoja. Tämä on tutkimukseni kannalta riittävä tarkkuus, sillä en tutki esimerkiksi keskusteluanalyysin lailla vuoro-

vaikutusta sinänsä vaan selontekojen merkityssisältöjä. Verkostolomakkeiden tiedot tallensin tietokoneelle taulukkolaskentaohjelmaan. Verkostojäsenten keskinäisiä suhteita kuvaavista taulukoista muodostin kahdella muulla tietokoneohjelmalla verkoston rakennetta kuvaavat graafit.

Vaikka varsinaisesti aineistoni koostuu haastattelupuheesta ja verkostoaineistosta niin käytännössä aineistoni on kolmentasoista. Taulukkomuodossa olevaa numeraalista ja sanallista verkostoaineistoa täydentää haastattelussa esille tullut verkostojäseniä ja haastateltavan sosiaalisia suhteita koskeva informaatio, jolloin haastateltava toimii ikään kuin informanttina omasta verkostostaan. Tämä puhe on erotettavissa (ainakin analyttisesti) kollektiivisiin merkityksiin tai tulkintarepertuaareihin osallistuvasta puheesta. Kyseessä on kuitenkin eri asia kuin niin sanottu faktanäkökulma (vrt. Alasuutari 1994, 80–94) tai naiivin realismin mukainen käsitys, jossa haastateltavan puheet omasta verkostostaan otettaisiin jotenkin suorana viittaussuhteena todellisuuteen. Päinvastoin, haastateltava kertoo koko ajan omaa tulkintaansa sosiaalisista suhteistaan, jolloin kysymys informaation todenperäisyydestä tai valheellisyydestä ei ole mielekäs.

3 YKSILÖN JA YHTEISÖN KÄSITTEISTÄ

Ennen kuin siirryn empiirisen aineistoni pariin, analysoin tutkimukseni kannalta olennaisia yksilön ja yhteisön käsitteiden erilaisia määritelmiä. Ensin käyn läpi individualismin historiallisia juuria ja erittelen tarkemmin alussa mainitsemiä aikalaisdiagnostikkojen ajatuksia yksilöllistymisestä yhteiskunnallisena prosessina. Sitten esittelen kahden edesmenneen saksalaisen sosiologin, lähes klassikon asemaan päätyneen Ferdinand Tönniesin ja vähemmän tunnetun Simmelin oppilaan Herman Schmalenbachin määritelmiä yhteisöstä ja sukulaisuudesta.

3.1 Individualismi, yksilöllisyys ja yksilöllistyminen

3.1.1 Katsaus individualismin aatehistoriaan

Esittelen individualismin polveutumishistoriaa pääasiassa Nicholas Abercrombien, Stephen Hillin ja Bryan S. Turnerin (1986) teokseen *Sovereign Individuals of Capitalism* ja Steven Lukesin (1973) teokseen *Individualism* pohjautuen. Individualismi on siinä mielessä harhaanjohtava käsite, että siitä on olemassa suuri määrä erilaisia määritelmiä, sanalla viitataan milloin mihinkin asiakokonaisuuteen ja käsitteessä kietoutuvat yhteen monet yksilöön liittyvät vivahteet ja merkitykset. Hyvin yleisellä tasolla individualismi merkitsee ylipäänsä yksilökeskeisyyttä; yksilöiden ajatellaan olevan ainutlaatuisia ja yksilöille myös annetaan enemmän merkitystä kuin kollektiiveille. Käsitteellä on kuitenkin historiallisesti ollut eri länsimaissa hieman erilaisia konnotaatioita: Ranskassa individualismi on liitetty anomiaan, egoismiin ja yhteiskunnan hajoamiseen, kun taas Saksassa puolestaan pikemminkin romantiikan yksilöllisyyteen Humboldtin hengessä. Englannissa individualismi on esiintynyt lähinnä klassisen liberalismien kontekstissa ja Amerikassa puolestaan kansakunnan symbolisena iskusanana, joka kiteytti luonnonoikeusajattelun, vapaan yrittäjyyden ja amerikkalaisen unelman. (Lukes 1973, 13–39.)

Individualismi voidaan ymmärtää lukuisilla tavoilla: Ensinnäkin *aatehistoriallisesti*. Näin ymmärrettyinä individualismi tarkoittaa alkuperältään poliittisen taloustieteen oppirakennelmaa, jolle erityisesti 1600-luvun brittiläinen filosofia on antanut vaikutteita. Tällöin individualismissa korostetaan yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia, ja keskeinen ongelma on yksilön suhde ulkomaailmaan. Lukes (mt.) erottaa vielä filosofisen individualismin osa-alueiksi poliittisen, taloudellisen, uskonnollisen, eettisen, epistemologisen ja metodologisen individualismin. Toiseksi individualismi voidaan ymmärtää *individuaalisuutena* eli *yksilöllisyytenä*, joka viittaa ihmisten sisäisiin maailmoihin, yksilön omintakeisuuteen, persoonallisuuteen, tahtoon ja tietoisuuteen.

Kolmanneksi käsite saattaa tarkoittaa *yksilöllistämistä*, valtion kurikoneiston ja ihmistieteiden kautta tapahtuvaa ihmishenkilöiden itsekontrollia lisäävää ja näin ihmisiä yksilöllistämään tai subjektivoimaan pyrkivää hallinnointia. (Abercrombie ym. 1986, 2, 32; Lehtonen 1990, 177; yksilöllistamisestä ks. esim. Foucault 1980.) Neljänneksi individualismi voi viitata ihmisten (ja kulttuurien) mitattavissa olevaan *empiiriseen sosiaalipsykologiseen ominaisuuteen*, individualistiseen asenteeseen tai suhtautumistapaan, jolloin ihmisten tai kulttuurien voidaan ajatella sijoittuvan johonkin pisteeseen individualismi-kollektivismi-janalla (kts. esim. Triandis 1995). Tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä ovat lähinnä ensimmäinen ja toinen variantti (individualismi filosofisena oppirakennelmana ja individualismi yksilöllisyytenä), koska ne kietoutuvat yhteen individualistisessa diskurssissa, joka vaikuttaa tapamme hahmottaa sosiaalisia suhteita ja myös sukulaisuutta. Myös neljäs variantti (individualismi mitattavana ominaisuutena) on tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen siinä mielessä, että tutkin ihmisten sosiaalisten sidosten ja yhteenliittymisen luonnetta.

Individualismin eri muotojen aatehistoriassa merkittävää oli *yksilön* käsitteen muotoutuminen Euroopan historiassa varhaiskeskiajalta uudelle ajalle. Tällöin syntyi käsitys kunkin ainutkertaisuudesta; ihmisiä alettiin pitää keskenään erilaisina ja heidän persoonallisuuksiaan omintakeisina. Erityisesti kristinuskon monet piirteet, kuten henkilökohtaisen uskon painottaminen, uskonpuhdistus ja toisaalta uskonnon tunnustuksellisuus sekä rippi, edistivät tätä yksilön syntyä. Myös kuvataide ja kirjallisuus kertovat yksilön ”löytämisestä”; muotokuvia alettiin maalata aiempaa enemmän, maalausten ihmisillä alkoi olla persoonallisia kasvopiirteitä ja muita yksilöllisyyden merkkejä, elämäkerrat ja romaanimuoto tulivat suosituiksi. Yksilöllisyyden puhkeaminen kukkaan näkyikin erityisesti taiteessa ja varsinkin romantiikassa, jota voitaisiin luonnehtia yksilön sisäistä maailmaa päin kääntyneeksi eikä kovin toimintaorientoituneeksi. Minäkäsitys painottaa ihmisten erillisyyttä ja autonomiaa; oman elämän ja päätösten pitää riippua itsestä, ei ulkoisista voimista. Painopiste on jokaisen ihmisen ainutlaatuisuudessa, oman itsen kehittämisessä, vapaudessa toteuttaa itseään ja oikeudessa kontrolloida kohtaloaan toisten siihen puuttumatta. 1800-luvun sankaritaitelija, joka ei alistu tasapäistettäväksi ja jonka taide syntyy henkilökohtaisesta ja mystisestä inspiraatiosta (ei siis kyvystä tai taidosta), on malliesimerkki tästä. (Abercrombie ym. 1986, 36–68, 71–80.)

Jonkin verran nuorempaa ja kapeampaa kerrostumaa sen sijaan on individualismi filosofisena oppirakennelmana. Siinä korostuvat yksilön mahdollisimman suuri vapaus ulkoisista rajoituksista, käsitys yksilöstä aktiivisena, rationaalisenä ja tavoitteellisena toimijana sekä ajatus yksilöistä pääasiallisina yhteiskunnallisen toiminnan ja energian lähteinä. Näistä seuraa ensinnäkin, että yksilöillä ajatellaan olevan kyky päästä omalla toiminnallaan etenemään surkeista lähtöolosuh-

teista ja toiseksi oletus yksilöiden välisestä väistämättömästä kilpailusta. Individualismi tässä muodossa on peräisin lähinnä 1600-luvun brittiläisestä filosofiasta, jossa uudeksi päädoktriiniksi muodostui yksilön oikeuksien korostus yhteisön oikeuksien kustannuksella. Erityisesti John Locken vaikutus oli suuri. Hän kritisoi patriarkalismia, absoluuttiseen valtaan pohjautuvaa isänvaltaa, ja teoretisoi possessiivista individualismia. Sen mukaan yksilöt omistavat itsensä, persoonansa ja ruumiinsa sekä omat kykynsä. Niinpä omistussuhde muodostuu silloin, kun ihminen sekoittaa omaa työtään luontoon esimerkiksi maanviljelyssä. Filosofiseen individualismiin vaikuttivat myös renessanssin (ja erityisesti Machiavellin) Aristoteleen republikanismin uusi tulkinta, jossa kansalaisuus ja yksilön riippumattomuus alkoivat kietoutua yhteen, puritanismin teologia, jossa korostettiin yksilön henkilökohtaista jumalasuhdetta sekä taloudellinen individualismi, jossa oman materiaalisen edun tavoittelu ilman poliittista tai laillista puuttumista nähtiin yksilön oikeutena. Vielä yhden nuoremman kerrostuman individualismien historiaan lisäsi individualismin kehitys Amerikassa. Siellä uudisraivaajaolosuhteet vahvistivat eräänlaista selviytyjäindividualismia, jossa korostuivat omillaan pärjäämisen pakko vaarallisessa ja uhkavassa ympäristössä, jossa avun saaminen on epävarmaa. (Abercrombie ym. 1986, 80–83, 88–92, 142–143.)

Lukes puolestaan erottelee filosofisen individualismin neljä pääperiaatetta tai tärkeintä arvoa, joita individualismin eri muodot kuitenkin painottavat hieman eri lailla. Ensimmäinen on ihmisen arvokkuus (ihminen päämääränä itsessään), joka kulkee kristinuskosta renessanssin ja uskonpuhdistuksen kautta Kantiin. Toinen perusarvo on ihmisen autonomia (tai positiivinen vapaus), ymmärrettynä ensin yleisesti ihmisten tahdon- ja ajattelunvapautena sekä rationaalise-
na arvostelukykyä ja myöhemmin autonomiana erityisesti suhteessa sosiaalisiin normeihin, jotka nähdään alisteisina yksilön kriittiselle järjenkäytölle ja rationaalille sekä itsenäiselle reflektiolle. Aunomian juonne käy läpi individualismin historian renessanssista reformaation kautta valistukseen ja nykypäivän liberalismiin. Kolmas perusperiaate on yksityisyyden tai negatiivisen vapauden (toiminnan ulkoisten rajoitusten minimoiminen) Adam Smithin ja John Stuart Millin hengessä; valtio saa puuttua ihmisten yksityisasioihin ainoastaan jos yksilön toiminta on uhkaksi muille. Neljäs arvo on itsen kehittäminen, joka on saanut vaikutteita romantiikan taiteilijaihanteesta. Tämä sisäisen kehityksen ideaali näkyy niinkin erilaisilla ajattelijoilla kuin Millillä, joka näki inhimillisen variaation olevan hyväksi yhteiskunnan suvaitsevaisuudelle, Marxilla, joka korosti ihmisten ilmaisuntarvetta ja luovuutta sekä toisaalta Rousseauilla, Nietzscheillä ja Sartrella, joille ihmisten autenttisuus oli tärkeää. Lukes analysoi myös individualismin ihmiskäsitystä ja tapaa hahmottaa yksilön ja yhteiskunnan suhdetta. Ne kiteytyvät ajatukseen abstraktista yksilöstä. Tämä tarkoittaa, että yksilön ajatellaan edeltävän yhteiskuntaa annettuine haluineen, intresseineen ja päämäärineen. Yksilön ominaisuudet oletetaan yhteisöstä riippu-

mattomiksi, jolloin yksilö nähdään irrallisena ja abstraktina, psykologisten ominaisuuksiensa determinoimana. Tällöin yhteiskunta on perustaltaan keinotekoinen siinä mielessä, että se nähdään ikään kuin yksilöiden summana tai välineenä yksilöiden tarpeiden toteuttamiselle. (Lukes 1973, 41–76)

Ajatus ihmisten yksilöllisyydestä ja individualismi ovat molemmat peräisin yksilön käsitteen muotoutumisesta Euroopan historiassa, mistä seurasi yksilöille annettavan painoarvon kasvaminen. Tässä prosessissa muodostui hienosyisiä, ihmisten ominaisuuksia yhä tarkemmin eritteleviä diskursseja, joista tärkeimmät ovat yksilöllisyyden ja individualismin diskurssit. Kyseessä on kuitenkin analyttinen eikä empiirinen erottelu; käytännössä diskurssit ovat toisaalta vastakkaisia (esimerkiksi yksilöllisyyden diskurssin painopiste yksilön sisäisissä ominaisuuksissa vs. individualistisen diskurssin toimintaorientoituneisuus ja yksilön ulkomaailmasuhteiden korostus) ja toisaalta menevät osittain päällekkäin (esimerkiksi Millin kirjoituksissa ja yksityisyyden ja autonomian korostuksessa). Nykyään individualismi on muodostunut dominoivaksi, vaikka diskurssit kietoutuvat yhä enemmän yhteen ja niitä on vaikea erottaa toisistaan. (Abercrombie ym. 1986, 84–85, 120–121, 166.)

3.1.2 Individualismi empiirisenä ilmiönä

Aatehistoriallisen tai käsiteanalyttisen näkökulman lisäksi individualismia voidaan tarkastella myös empiirisesti sosiaalipsykologisena ilmiönä ja rinnakkain kollektivismin kanssa. Tällöin individualismi viittaa kulttuuriseen asennoitumistapaan: jotkut kulttuurit ovat enemmän individualistisia kuin toiset. Kyseessä ei kuitenkaan ole dikotomia vaan pikemminkin jana; kollektivistisissä kulttuureissa on tilastollisesti enemmän kollektivistisesti asennoituvia ihmisiä kuin individualistisesti asennoituvia, ja kulttuurien sisällä on tietenkin ihmisten välisiä eroja. Lisäksi sekä yksittäisillä ihmisillä että kulttuurisissa säännöissä vallitsevat individualistiset ja kollektivistiset asenteet ovat tilannesidonnaisia sekä yhteiskunnallisen aseman, iän, koulutustason että sukupuolen suhteen. Niinpä koulutetut ja hyvin ansaitsevat ihmiset, nuoret sekä miehet ovat individualistisempia kuin vähemmän koulutetut ja heikommin ansaitsevat, vanhat sekä naiset. Tällaisessa tutkimuksessa individualismi määritellään yhteiskuntamuodoksi, joka koostuu löyhästi yhteenliittyneistä ja itsensä kollektiiveista tai yhteisöistä suhteellisen riippumattomiksi mieltävistä yksilöistä. Individualistisessa kulttuurissa ihmisiä motivoivat lähinnä heidän omat asenteensa tai arvostuksensa, halunsa, tarpeensa, oikeutensa ja toisten kanssa solmitut sopimukset. Yksilöt antavat omille päämäärilleen suuremman painoarvon kuin toisten päämäärille ja punnitsevat heille itselleen tulevia etuja tai haittoja muodostaessaan sosiaalisia suhteita, jolloin siteet eivät välttämättä ole kovin pitkäikäisiä. Kollektivistista yhteiskuntamuotoa puoles-

taan leimaavat läheisesti yhteenliittyneet ihmiset, jotka kokevat itsensä osaksi yhtä tai useampaa yhteisöä (esimerkiksi perhe, työyhteisö tai heimo) ja korostavat yhteisyyttään ja ryhmän muihin jäseniin ja riippuvuuttaan heistä. Kollektivistisessä kulttuurissa ryhmän päämäärät ajavat ihmisten omien päämäärien ohi ja yhteisöjen kollektiiviset normit ja velvollisuudet motivoivat ihmisiä toimintaan. Sosiaalisia suhteita ei väritä yksilöiden etujen kalkylointi vaan pikemminkin suhteellisen suuri pysyvyys. (Triandis 1995, 1–3, 17, 43–44, 81–95.)

Individualismin ja kollektivismiin sisällä voidaan myös tehdä erottelu horisontaaliseen ja vertikaaliseen individualismiin ja kollektivismiin. Horisontaalisessa individualismissa ihmiset mielletään perustaltaan samankaltaisiksi, eikä erottautumista koeta tärkeäksi. Tästä seuraa suhteellisen suuri tasavertaisuus, yksilöllisten ja sosiaalisten erojen häivyttäminen sekä statuserojen välttäminen. Vertikaalisessa individualismissa ihmiset nähdään puolestaan enemmän yksilöinä ja keskenään erilaisina. Tästä on seurauksena laajempi yksilöllisten ja sosiaalisten erojen salliminen, luokkajako ja statuserot. Triandis käyttää esimerkkinä horisontaalisesta individualismista Ruotsia (tässä suhteessa Suomi on varmaankin hyvin samankaltainen), jossa vallitsee korkea individualismin aste eli itsellisyyden ja pärjäämisen korostaminen, mutta jossa joukosta erottautumista ei koeta niin olennaiseksi. Yhdysvallat on puolestaan esimerkki vertikaalisen individualismin yhteiskunnasta, jossa yksilöllisyyden korostaminen ja joukosta erottautuminen on tärkeää mutta jossa samanaikaisesti vallitsevat suuret luokkaerot. (Mt., 43–46.)

3.1.3 Yksilöllistyminen yhteiskunnallisena kehityskulkuna

Individualismin aatehistoriasta ja yksilöllisyyden sekä individualismin diskursseista hieman erillinen käsite on yksilöllistyminen, joka viittaa laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen kuin diskursiivisella tasolla ilmenevään individualismiin. Toki yksilöllistyminen liittyy edellisen luvun teemoihin; individualismi ja yksilön korostaminen nyky-yhteiskunnan yleisenä yhteiskunnallisena eetoksena ja toisaalta länsimaisia yhteiskuntia sekä mikro- että makrotasolla mullistavat prosessit kietoutuvat yhteen. Myöhäismodernia tai toista modernia analysoivien aikalaisdiagnostikoiden kuten Anthony Giddensin ja Ulrich Beckin mukaan elämme traditioiden purkautumisen ja refleksiivisyyden (sekä reflektion että refleksiinomaisuuden eli tarkoittamattomien, tiedostamattomien ja välittömien seurausten merkityksessä) maailmassa. Viimeisen muutaman vuosikymmenten kuluessa on käynnissä samankaltainen murroskausi kuin teollistumisen alkuvaiheessa, jolloin traditionaaliset instituutiot ja yhteiskunnalliset muodot korvautuivat modernin teollisuusyhteiskunnan järjestyksellä. Modernin yhteiskunnan puitteiden rapautuminen ja uudelleen järjestäytyminen tarkoittaa syvällisiä muutoksia teollisen maailman instituutioissa: tiede, politiikka, työmarkkinat, hyvinvointivaltion koulutus- ja sairaanhoitojär-

jestelmät sekä ihmisten yksityiselämä ovat kaikki muutoksen kourissa. Kansallisvaltioiden politiikka ja talousjärjestelmä osoittautuvat riittämättömiksi maailmassa, jossa yksilöiden toimilla on globaaleja seurauksia (esimerkiksi kuluttajina) ja maailmanlaajuisilla mekanismeilla puolestaan yksilöille (esimerkiksi ympäristöriskit tai globaalien kapitalismin markkinavetoiset työpai-
kat). Modernin maailman ydinperhe ei sekään kykene sulkemaan sisäänsä elämänmuotojen moninaisuutta ja sopeutuu vaivoin esimerkiksi työelämän uusiin murroksiin. (Beck, Giddens, & Lash 1995.)

Erityisesti Beckin ja Beck-Gernsheimin kirjoitusten kulmakivi on yksilöllistyminen, riskiyhteiskunnan toinen puoli, jossa ihmiset joutuvat sopeutumaan uusiin yhteiskunnallisiin vaatimuksiin ja rajoituksiin. Nykyään perheyhteisö, luokka tai sukupuoli ei enää niinkään määrittele ihmisten elämänkulkua, eivätkä elämänvaiheet välttämättä seuraa seurustelun, avioliiton ja vanhemmuuden tai työuran valmista kaavaa. Tämän prosessin leviämisen laajoihin kansankerrokseen on mahdollistanut erityisesti hyvinvointivaltio, joka irrotti ihmiset taloudellisesta riippuvuudesta perheeseensä ja takasi heille toimeentulon työkyvyttöminäkin. Esimoderni perhe oli lähinnä taloudellinen ja työnteon yksikkö, jolloin ihmiset määrittivät suhteessa kotitalouteen. Ajatus yksilöistä ilman viiteryhmäänsä oli lähes käsittämätön: ihminen ei ollut mitään omin päin irrallaan kotitalouden muodostamasta yhteisöstä. Moderni perhe puolestaan perustui sukupuolten väliselle työnjaolle ja yksityisen ja julkisen erottelulle. 1960-luvulta lähtien suuri muutos tapahtui erityisesti naisten elämänkulussa, sillä taloudellinen riippumattomuus ja kodin ulkopuolinen palkkatyö (eikä siis pelkkä vaimous tai äitiys) korostuivat naistenkin kohdalla. (Beck & Beck-Gernsheim 2002a, xxii; 2002b, 2–4, 11; Beck-Gernsheim 2002, 89.)

Miten refleksiivisyyden ja yksilöllistymisen läpäisemä yhteiskunta sitten muovaa siinä eläviä ihmisiä ja heidän suhteitaan? Ensinnäkin on siirrytty vakioelämäkerrasta eräänlaiseen tee-se-itse-elämäkertaan, jossa yksilöiden on uudella tavalla aktiivisesti rakennettava omat elämänsä ja haettava itse omat ratkaisunsa. Kollektiivisten tapojen – tietyssä kulttuurissa elävien ihmisten taipumusten ottaa juuri tietyt elämän puitteet annettuna – hajoaminen lukemattomiksi mahdollisuuksiksi pakottaa ihmiset tekemään yhä enemmän valintoja. Valitsematta jättäminen ei yksinkertaisesti ole vaihtoehto. Rutiinien turvan katoamisen tuloksena on uudella tavalla stressaava elämä, ja ihmiset horjuvat hämmentyneinä elämiensä tienristeyksissä. Zygmunt Baumanin käsite tälle epävarmuudelle on ambivalenssi. Nykyään yritykset luokitella maailmaa selviin kategorioihin eivät onnistu, koska ilmiöt tuntuvat sopivan joko moneen luokkaan samanaikaisesti tai eivät mihinkään. Kuitenkin ihmiset edelleen käsitteellistävät menneen modernin maailman instituutioilla (esimerkiksi perhe ja luokka) elämäänsä, vaikka käytännön tasolla he ovat uudenlaisissa tilanteissa, joissa vanhat reseptit eivät yksinkertaisesti enää toimi. Toisaalta sa-

manaikaisesti ihmisillä on kuitenkin ikään kuin uusi tietoisuus (yksilöllisyys ja valinnan vapaus diskursiivisella tai tulkinnan tasolla), mutta monesti käytännön elämä ei olekaan muuttunut niin paljon. (vrt. Beck 2002.) Moderni lupaus maailman järjestyksestä on siis osoittautunut illuusioksi, ja elämme maailmassa, jossa ennen yksinkertaiset ja luonnolliset asiat ovat tuleet pohdinnan alaisiksi ja vaikeiksi ja siirtyneet välttämättömyyksistä kontingenssin piiriin. Niinpä suuret eksistentiaaliset tai elämän tarkoitusta koskevat kysymykset ovat tulleet polttopisteeseen. Toiseksi nykymaailma siirtää vastuun oman elämästä ja seuraukset omista päätöksistä yksilöille. Pärjätäkseen pitää aktiivisesti muokata elämäänsä, mikä edellyttää uusia taitoja. Pitää luoda verkostoja muuttuvien olosuhteiden ja eri elämänvaiheiden virrassa ja mukautua valtion, työmarkkinoiden ja yksityiselämän muutoksiin. Tee-se-itse-elämäkerta on siten myös riski- tai trapetsielämäkerta, jossa vallitsee jatkuva putoamisen pelko. Yksilöllistymisen eräs puoli onkin se, että kollektiiviset olosuhteet tulkitaan yksilöllistyneesti. Ihmiset etsivät, kukin erillään ja yksilöinä, henkilökohtaisia ratkaisuja laajemman tason (yhteiskunnallisesti tuotettuihin) ristiriitoihin; ihmisten on tulkinnan tasolla sisäistettävä se, että elävät yksin omaa riippumatonta elämäänsä, irrallaan vanhoista säännöistä ja mukautuen uusiin. Koska minkään – työn, ihmissuhteiden tai oman ammattitaidonkaan – pysyvyyteen ei voi luottaa, seurauksena on ihminen, joka ei uskalla asettua aloilleen, vaan on jatkuvasti etsimässä uutta ja tutkimassa nurkan takana mahdollisesti piileviä parempia apajia. (Bauman 1991 & 1993, 2003; Beck 2002, 203–204; Beck & Beck-Gernsheim 2002b, 2–8, 11; Lash 2002, x–xi.)

Giddens puolestaan korostaa traditioiden purkautumista ja prosessin positiivisia seurauksia yksilötasolla. Giddensin mukaan nyky-yhteiskunnassa traditioiden tilalle toimintaa sääteleviksi ohjeiksi ovat tulleet yksilöiden tietoisesti rakentamat henkilökohtaiset elämänprojektit, joissa omaa menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohditaan jatkuvasti. Näin ihmisten identiteetit muodostuvat avoimiksi ja reflektion alaisiksi. Identiteetin ilmaisun ja refleksiivisen itsen kertomuksen välineinä toimivat pitkälti ruumis (jonka luonnollisuus on kyseenalaistettu) ja ulkonäkö, ja niinpä elämäntyylivalintojen tekeminen on keskeistä. Giddensin mukaan traditioiden purkautumisesta seuraakin yksilöiden autonomian lisääntymistä, mikä puolestaan merkitsee ihmissuhteiden demokratisoitumista. Refleksiivisen itsen projektin onnistunut toteuttaminen saa aikaan sen, että muihin ihmisiin suhtaudutaan tasa-arvoisesti, vastavuoroisesti heidän autonomiaansa kunnioittaen ja kykyjään arvostaen. Toiseksi demokratisoitumiskehityksen on mahdollistanut niin sanottu puhdas suhde. Se tarkoittaa parisuhdetta sellaisena sosiaalisena suhteena, jossa ollaan suhteen itsensä takia, sen vuoksi mitä annettavaa sillä on molemmille osapuolille. Suhde jatkuu vain niin kauan kuin osapuolet ajattelevat saavansa siitä tarpeeksi tyydytystä. Puhdas suhde ei liity pelkästään parisuhteisiin vaan myös sukulaisuuden moniin muotoihin. Sukulaisuus ei määrity enää itsestäänselvinä luottamussuhteina vaan luottamuskin

pitää neuvotella. Niinpä jokaisen ihmissuhteen kohdalla, oli sitten kyse puolison lapsista tai omiin ikääntyvistä vanhemmista, pitää miettiä, miten suhteen toista osapuolta kohtelee. Giddens puhuikin henkilökohtaisen elämän kokonaan uuden eettisen viitekehyksen muotoutumisesta. Tällaisessa arkipäivän etiikassa ihmissuhteiden tunteiden mallina toimii ”yhteenvirtaava rakkaus” (*confluent love*), joka edellyttää emotionaalista vastavuoroisuutta ja tasapainoa sekä avoimuutta ja haavoittuvan sisimmän paljastamista. Yhteenvirtaavalle rakkaudelle ominaista on tietynlainen kontingenttius; esimerkiksi parisuhteissa kohtalonomainen ajatus ”siitä oikeasta” loppuiäksi on vaihtunut sarjaan erityislaatuisia ihmissuhteita. (Mt., 28–31, 58, 61–62, 74–75, 96–97, 188–189.)

Giddensin ajatukset ihmissuhteiden demokratisoitumisesta ja puhtaasta suhteesta ovat saaneet runsaasti kritiikkiä (esim. Heelas ym. [toim.] 1996; Meštrović 1998). Esimerkiksi monet ihmisten yksityiselämää empiirisesti tutkineet sosiologit (Bailey 1999; Jamieson 1998 & 1999; Lawler 2000; Mason 2004; May & Cooper 1995; Mitchell & Green 2002) ovat kritisoineet Giddensia siitä, että hänen käsityksensä nykyihmisten elämästä on empiirisesti paikkansapitävää ehkä joidenkin lähinnä keskiluokkaisten ja -ikäisten valkoisten miesten ollessa kyseessä, jos silloinkaan. Käytännössä ihmiset elävät aina erilaisten kulttuuristen ja materialisten rajoitusten puitteissa ja sidoksissa muihin. Myöskään traditioiden purkautuminen ei ole ollut yhtä täydellistä kuin Giddens olettaa, vaan ne toimivat edelleen maailman tulkittamisen ja identiteettien rakentamisen välineenä (Thompson 1996).

Ajatuksia puhtaasta suhteesta ja ihmissuhteiden demokratisoitumisesta ja siitä, että ihmiset valitsevat keiden kanssa ovat tekemisissä tai läheisiä voi kuitenkin lähestyä hieman eri kannalta: nimittäin ei empiirisinä yleistyksinä (vrt. Noro 2000). Näin tekevät Jeffrey Weeks, Brian Heaphy ja Catherine Donovan (2001). Heidän mukaansa on itsestäänselvää, että käytännössä kaikki ihmiset elävät kulttuuristen ja materiaalien reunaehtoien säätelemässä maailmassa, jolloin vaihtoehdot oikeassa elämässä ovat kapeammat. Kirjoittajien mukaan Giddens on kuitenkin kiteyttänyt jotain olennaista nykymaailmasta, nimittäin yksityiselämän suhteiden uuden *normin tai ideaalin*, johon ihmiset peilaavat omia suhteitaan. (Mt., 8, 24.) Käsitys ihmissuhteiden demokratisoitumisesta on tärkeä jo aiemmin esittelemäni valitun perheen ajatuksen kannalta. Kirjoittajien mukaan on tapahtunut todellinen yksityiselämän muutos, jolloin puheen perheestä ei saa antaa hämätä. Olemme siirtymässä yhdestä normistosta toiseen, jolloin ajatus perheestä annettuna (ja verisukulaisuuteen pohjautuvana) muuntuu ajatukseksi perheestä valittuna siinä mielessä, että nämä uudet läheisten ihmisten verkostot täyttävät tehtäviä, jotka aiemmin miellettiin lähinnä sukulaisille kuuluviksi. Sanan perhe käyttäminen viitattaessa näihin verkostoihin luo yhteyden siihen, mitä perheeseen tai sukulaisuuteen (ideaalitalanteessa) ajatellaan

kuuluvan: ajalliseen jatkuvuuteen, emotionaaliseen ja materiaaliseen tukeen ja läheisyyteen. Samalla kuitenkin näissä perheissä *valinta* on olennaista; ystävät valitaan, sukulaisia ei. Ajatus läheisistä ihmisistä (valuista perheistä tai sosiaalisista verkostoista) oman toiminnan aikaansaannoksina tai tuloksina vahvistaa Weeksien ja kumppaneiden mukaan ihmisten vapauden ja oman toimijuuden tuntemuksia. Sukulaisuuteen aiemmin liitetyn tietynlaisen kohtalonyhteyden ja välttämättömyyden vähetessä ja perhemuotojen muuttuessa joustavat ystävyysverkot tarjoavat paremmin nykytilanteeseen soveltuvia tukiverkostoja. Ystävyysverkostojen olennaisimpia piirteitä on, että ne pohjaavat vapaaehtoisuudelle ja ovat kehittyneet ajan kuluessa eivätkä siis ole annettuja. Tällöin ne lisäävät meidän yksilöllisyyttämme siinä mielessä, että koska ystävyysuhteet eivät ole annettuja, niitä pitää hoitaa ja ne saavat ihmiset reflektoimaan identiteettejään ja sosiaalisia suhteitaan. (Weeks ym. 2001, 4–5, 10–11, 21.)

Vaikka empiirisen tutkimuksen kritiikki voitaisiinkin edellä mainitulla tavalla kiertää, niin Giddensia ja muita aikalaisanalytikoita (sekä mahdollisesti Weeksia ja kumppaneita) voidaan kritioida myös toisesta näkökulmasta käsin; nimittäin siitä, että heidän käsityksensä menneisyyden perheistä, sukulaisuudesta ja sosiaalisista suhteista on yksinkertaistava, monoliittinen eikä empiirisesti kovinkaan paikkansapitävä, jolloin koko yksityiselämän nykymuotojen uutuus asettuu kyseenalaiseksi. Näin ajateltuna kirjoittajat lankeavat samaan ansaan kuin monet muut sosiologit ennen heitä, eli menneisyyden (tai traditioiden) konstruointiin nykyisyyden (tai modernin) heijastuspinnaksi. Lukuisat tutkimukset (esim. Ariès ym. 2001; Foucault 1998; Le Roy Ladurie 1984; Löfström 1999; Segalen 1986) kertovat eurooppalaisen menneisyyden monimuotoisuudesta perhe-, sukulaisuus- ja ystävyysuhteissa sekä seksuaalisuuden ja sukupuolen hahmottamisessa. Esimerkiksi lineaarinen kertomus sukulaisuuden merkityksen vähenemisestä modernisaation edetessä voidaan kyseenalaistaa empiirisen aineiston avulla; sukulaisuusverkot saattoivat teollistumisen tuoman yhteiskunnallisen muutoksen ja epävarmuuden myötä pikemminkin lisätä merkitystään ihmisten jokapäiväisen selviytymisen kannalta (Saaritsa 2001). Myös Pahl ja Spencer (2004b) muistuttavat, että vastakkainasettelu annettujen suhteiden (malliesimerkkinä menneisyyden sukulaisuussuhteet) ja valittujen suhteiden (esimerkiksi nykyiset ystävyysuhteet) tai ylipäänsä ystävyuden ja sukulaisuuden välillä on liian jyrkkä, sillä käytännössä näiden piirteet sekoittuvat ja rajat hämärtyvät. Pahlin ja Spencerin mukaan ystävyuden kaltaisten suhteiden lisääntyminen on ominaista ajallemme. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ystävyysuhteet tulisivat korvaamaan sukulaisuussuhteet vaan pikemminkin, että ystävyteen liitetyt ominaisuudet laajentavat ja rikastavat sukulaisuussuhteita. Pahl ja Spencer huomauttavat myös, että sekä Giddensin puhtaiden suhteiden että Weeksien ja kumppaneiden valittujen perheiden teesit perustuvat ennen kaikkea dyadista parisuhdetta koskevalle aineistolle, jolloin muita suhteita (sukulaisuus- ja ystävyys-) koskeva informaatio loistaa poissaolollaan. Niinpä käsi-

tykset nykyihmisten suhteiden demokratisoitumisesta ja valituista perheistä saattavat osoittaa liioitelluiksi esimerkiksi laajemman verkostoaineiston valossa.

3.2 Yhteisö

3.2.1 Tönniesin Gemeinschaft

Tönnies esitteli käsiteparin *Gemeinschaft-Gesellschaft* ("yhteisö-yhteiskunta") ensimmäisen kerran 1800-luvun lopulla ilmestyneessä kirjassaan. Erottelu liittyy teollistumisen ja kaupungistumisen mukanaan tuomiin muutoksiin, joita Tönnies seurasi omalla kotiseudullaan. (Tönnies 1955 [1887], kääntäjän esipuhe.) Yksinkertaistetusti Gemeinschaft erittelee agraarisen, suhteellisen yksinkertaisen ja yhteisöjen kautta toimivan maailman ominaisuuksia verrattuna Gesellschaftiin, joka analysoi kaupunkilaista, modernia, eriytynyttä ja sopimusten varassa toimivaa maailmaa. Vaikka käsitepari syntyikin tietyssä kontekstissa, käytän sitä hyväksi omassa analyysissäni, sillä kyseessä ei ole empiirinen erottelu vaan ideaalityypittely. Gemeinschaft merkitsee organista ja kokonaisvaltaista yhteisöä, jota leimaavat tunneperustainen yhteenliittyminen eroista huolimatta, intensiivinen ja yhteenkietoutunut vuorovaikutus paikallisessa kontekstissa ja sopuisa yhdessäelö (Töttö 1996, 160). Seuraavassa käsitelen tarkemmin Gemeinschaftia, sillä käsiteparin toinen puoli ei varsinaisesti liity aiheeseeni.

Gemeinschaftilla on kolme muotoa: verisukulaisuuteen, asuinpaikkaan ja "mielen yhteisöön" perustuva. Ensimmäinen näistä eli verisukulaisuuteen perustuva yhteisö juontuu Tönniesin mukaan ihmisenä olemisen peruskokemuksesta, "alkuperäisestä ykseydestä", sillä kaikki jakavat kokemuksen syntymisestä, riippuvaisena ja hoivattavana olemisesta. Verisukulaisuuden yhteisö pohjaa kolmeen vahvaan ja perustavanlaatuisen suhteeseen: äidin ja lapsen rakkautteen, miehen ja naisen seksuaalisuuteen sekä sisarusten väliseen kiintymykseen. Tönniesin mukaan erityisesti äidin ja lapsen suhteessa vallitsevat voimakkaat sympatian ja rakkauden tunteet, mutta myös muissa perheenjäsenten suhteissa, kuten vanhempien tai sisarusten välisissä lämpimät tunteet ovat useimmiten läsnä. Isän ja lapsen suhde poikkeaa edellä mainituista, sillä se perustuu Tönniesin mukaan vahvemman auktoriteetille, jolloin valta on epätasaisesti jakautunut. Tässä tilanteessa vallitsevat tunteet ovat hyvántahtoisuus isän puolelta ja kunnioitus lapsen puolelta. Tällainen paternalistinen suhde toimii joidenkin muidenkin suhteiden (esimerkiksi isännän ja palvelijan) suhteiden mallina. Niissä esiintyvät tunteet ovat voimakkaamman (isän tai isännän) puolelta naiivejakin hellyyden tunteita, auttamisen ja suojelunhalua heikompaa osapuolta kohtaan kun taas tämä osapuoli (lapsi tai palvelija) tuntee kunnioitusta vahvempaa

kohtaan. Joka tapauksessa Tönnies mieltää ”alkuperäisen” perheyhteisön sisäisten voimiensa osalta tasapainoiseksi, sillä perhesuhteissa yksilöiden halut suuntautuvat koko ryhmän hyväksi ja sen jäsenet palvelevat toinen toisiaan. (Tönnies 1955 [1887], 42–47.)

Toinen Gemeinschaftin muoto, paikkaan perustuva Gemeinschaft pohjautuu yhteiselle asuin- ympäristölle eli naapurustoon tai kyläyhteisöön. Tällainen fyysisen tilan yhteisö muodostuu maan kollektiivisen omistuksen ympärille. Kolmas ja kehittynein muoto on mentaalinen yhteisö tai ystävyys, joka myös erottaa ihmiset muista eliöistä ja on siis aidosti inhimillinen olemistapa. Tällainen yhteenkuuluvuuden tunteesta voimansa saava yhteisö edellyttää suhteellisen usein toistuvia lämpimiä tapaamisia. Sellainen muodostuu usein samankaltaisen työn ja intellektuaalisen asenteen tuloksena vaikkapa ammatillisissa ryhmissä (esimerkiksi keskiaikaiset killat) tai uskonnollisissa ryhmittymissä, joissa tehdään yhteistyötä ja työskennellään yhteisen päämäärän hyväksi. (Mt., 48–49.)

Kaikissa Gemeinschaftin muodoissa perustunne on sympaattinen yhteisymmärrys tai *konsensus*, joka saa ihmiset liittymään yhteen kokonaisuudeksi tai yhteisöksi. Tästä seuraa perhehengen tai *konkordian* (eli sydämellisen uskollisuuden ja yhteisyyden) muodostuminen, joka on Tönniesille yhteisön koossa pitävä voima alkuperäisimmässä muodossaan. Yhteisymmärrys tai konkordia ei kuitenkaan ole sanallisesti tiedostettua vaan hiljaisesti ymmärrettyä, jolloin sitä ei voi tarkoituksellisesti tuottaa (yhtä lailla kuin kieltäkään ei voi synnyttää päätöksellä), mutta suotuisissa olosuhteissa se saattaa syntyä itsestään. Myös verisukulaisuuden yksilöpsykologisella tasolla vallitsee Tönniesin mukaan jonkinlainen konkordia, vaikkakin heikompi ja ihmisille lähinnä orgaanisena järjestyksenä ilmenevä. Tästä johtuen sukulaisuuden lämpimät tunteet saattavat herätä pienestikin muistikuvasta ja huolimatta ajallisesta tai fyysisestä etäisyydestä. Vaikka sukulaisuuden lämpimät tunteet eivät kuitenkaan rajoitu vain kodin seinien sisäpuolelle tai fyysiseen läheisyyteen, niin ihmiset Tönniesin mukaan pyrkivät sellaisiin olosuhteisiin, koska pelkkä läheisyys jo itsessään täyttää rakkauden tarvetta. Tönnies näkeekin ”tavallisen ihmisen” onnellisimmillaan ja iloisimmillaan omiensa, perheensä ja sukulaistensa parissa. (Mt., 49, 53–56.)

3.2.2 Schmalenbachin yhteisö ja liitto

Herman Schmalenbach (1961) kehittää Tönniesin jaottelua edelleen ja jakaa Gemeinschaftin kahteen osaan, varsinaiseen yhteisöön (*Gemeinschaft*) ja liittoon (*Bund*). Nämäkään eivät ole empiirisiä määritelmiä vaan yleisiä ja analyttisiä kategorioita, sosiaalisia muotoja, joita ihmisten välisten suhteiden konfiguraatiot voivat ottaa (mt., 342). Siinä missä Tönniesin Gemeinschaft perustuu viime kädessä sympatian tai yhteenkuuluvuuden tunteille, Schmalenbachin mukaan

yhteisön muodostumisessa tunteilla ei ole sijaa vaan se on yksilöihin nähden annettu. Sen sijaan liitto pohjaa tunteille. Liiton ja yhteisön lisäksi Schmalenbach erottaa termin yhteiskunta. Se on väliaikainen, ei-kokonaisvaltainen ja perustuu yhteisöä edeltävien vapaiden, erillisten sekä rationaalisten yksilöiden väliselle sopimukselle. Schmalenbachin mielestä Tönnies sijoitti epätarkasti sukulaisuuden ja ystävyys samantunteille perustuvan yhteisön käsitteen alle, kun ne itse asiassa toimivat varsin erilaisilla säännöillä. Yhteisön jäsenet ovat alun perin toisistaan riippuvaisia, kun taas yhteiskuntaa ja liittoa yhdistää se, että molemmat antavat yksilöille enemmän painoarvoa – yhteiskunnan perustessa yksilöiden välisille sopimuksille ja liiton tunteille, jotka kummatkin kattavat vain kapean osan ihmisten välisistä sidoksista (mt., 339).

Schmalenbachin (mt., 331–334) mukaan yhteisö pohjaa traditioille tai ”luonnollisuudelle” siinä mielessä, että yhteisön kollektiiviset ominaisuudet ovat annettuja ja luonnollisia siihen syntyväle ihmiselle. Lapsi kasvaa yhdessä muiden kanssa yhteisön tapoihin, statusasemiin, suhteisiin ja vastavuoroisen riippuvuuden kudelmiin (vrt. Berger & Luckman 1987 [1966]). Yhteisö on jäsenilleen niin itsestäänselvä, että nämä eivät välttämättä edes tule ajatelleeksi kuuluvansa johonkin yhteisöön. Tästä seuraa, että yhteisön jäsenet eivät useinkaan osaa kyseenalaistaa tai kritisoida sitä. Yksilön ja yhteisön suhteessa vallitsee myös epätasapaino siinä mielessä, että yhteisö on yksittäisistä ihmisistä riippumaton, mutta yhteisön edeltäessä yksilöitä he sitä vastoin ovat siitä riippuvaisia. Yhteisön arkkityyppi on sukulaisuus (vaikka tietenkin tulkittuna tilannesidonnaisesti kollektiivisten tapojen, jaettujen ajattelutottumusten ja traditioiden säätelien ilmaisujen kautta), mutta traditionaalisissa kyläyhteisöissä myös naapuruudella on sukulaisuusjärjestelmää muistuttavia annettuuden piirteitä. Molemmissa tapauksissa yhteisön tilallinen ja ajallinen jatkuvuus on tärkeää.

Liitto puolestaan viittaa yleensä niihin läheisiin sosiaalisiin suhteisiin, joissa olennaisia ovat nimenomaan tunteet suhteiden pohjana. Nämä tunteet eivät kuitenkaan välttämättä ole aina positiivisia vaan mukana saattaa olla myös epämiellyttäviä tunteita. Joka tapauksessa liitto muodostuu yhteenkuuluvuuden tai jonkinlaisen samanhenkisyyden tunteen molemminpuolisesta tunnistamisesta. Liiton paradigmaattisia esimerkkejä ovat ystävyys ja romanttinen rakkaus, mutta liiton logikalla saattavat toimia myös jotkut tiiviit ja jäsentensä vakavasti ottamat ryhmittymät, kuten uskonnolliset yhteisöt ja lahkot tai jotkut järjestöt. Niissä olennaista on kokonaisvaltaisuus, jolloin ihmisten koko identiteetti on pelissä. Niinpä liittosuhteissa saattaa ilmetä melkein pä uskonollistyyppistä pyhää tai vähintäänkin kollektiivisten tunteiden aaltoja. Tällaiset tunteet sitovat ihmisiä yhteen ja tuottavat omistautumista suhteelle. Yhteenkuuluvuuden tunteen olennaisuutta liitossa voi verrata yhteisöön, johon yksinkertaisesti vain kuuluutaan, ja tunteet ovat asia erikseen. Yhteisön tietty suhde, oli sitten kyse sukulaisuussuhteesta tai

naapurisuhteesta, on ja pysyy tunteista huolimatta; veli on veli ja naapuri on naapuri vaikka riidoissa oltaisiinkin. Sen sijaan ystävyys- tai rakkaussuhde saattaa loppua ja järjestö hajota. Yhteisön luonne annettuna ei kuitenkaan tarkoita, että yhteisössä ei lainkaan vallitsisi hellyyden ja onnellisuuden tunteita ihmisten välillä ja ylipäänsä koko yhteisöä kohtaan. Olennainen ero on, että yhteisö edeltää näitä tunteita ja tuottaa ne, kun taas liitto nimenomaan perustuu tunteille. Yhteisössä tunteet kohdistuvat jo olemassaoleviin sosiaalisiin muotoihin tai suhteisiin ja onnellisuus tarkoittaa sitä, että tietää paikkansa maailmassa. (Schmalenbach 1961, 331–335, 337.)

Sillä, että liitto perustuu tunteille on seurauksia liittosuhteille, jotka ovat häilyviä ja väliaikaisia luonteeltaan ja edellyttävät intensiivistä yhteydenpitoa ja tunteiden vahvistamista. Koska tunteet eivät kestä ikuisesti ja liitto on itsessään hauras, sitä pitää vahvistaa muilla sidoksilla tai sopimuksilla. Liitolla on taipumus muuntua joko yhteisöksi kuten esimerkiksi lahkoon pyrkimys luonnollistaa itsensä jäsentensä silmissä tai sitten ottaa yhteiskuntaan kuuluvia ominaisuuksia. Schmalenbach käyttää esimerkkinä romanttisen rakkauden (joka on nykyään yksi tärkeimmistä liiton ilmenemismuodoista) vahvistamista yhteiskunnan piiriin kuuluvalla avioliittosopimuksella. Siihen kuuluva lupaus uskollisuudesta ei ole tärkeää niin kauan kun romanttiset tunteet valitsevat ja vastarakastuneet ajattelevat vain toisiaan, mutta romanttisten tunteiden hiipuesssa sopimus takaa (ainakin periaatteessa) uskollisuuden. (Mt., 337–341.)

4 SUKULAISUUDEN VALITSEMINEN

Edellisessä pääluvussa esittelin individualismin, yksilöllistymisen ja yhteisön käsitteiden erilaisia piirteitä. Nyt siirryn empiirisen aineistoni pariin. Etsin kaikkien haastattelemieni naisten haastattelupuheesta sukulaisuutta erilaisista näkökulmista käsitteellistäviä tulkintoja tai puhetapoja. Näitä puheessa ilmeneviä erilaisia näkökulmia ja niihin liittyviä sukulaisuusorientaatioita vertaan verkostoaineiston konkreettisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tässä luvussa analysoin sukulaisuutta yksilön valinnan sekä Tönniesin ja Schmalenbachin kautta.

4.1 Erillisuus suvusta yksilön valintana

4.1.1 Individualistisen sukulaisuuden puhetapa

Individualistisen sukulaisuuden puhetapa hahmottui haastatteluista jo analyysin alkuvaiheessa suhteellisen voimakkaana ja tiivistyneenä. Siinä individualistiseen diskurssiin – tässä on mielekästä puhua nimenomaan diskurssista, sillä kyseessä on kulttuurisesti hyvin kiteytynyt tapa hahmottaa ihmisen ja maailman suhdetta – yhdistyy sukulaisuussuhteiden yksilöllistynyt tulkinta, jossa sukulaisuus lähenee muita sosiaalisia suhteita.

Individualistisen sukulaisuuden puhetavan ensimmäinen pääpiirre on se, että siinä sukulaisuus rakentuu lähestulkoon samankaltaiseksi muiden sosiaalisten suhteiden kanssa. Sukulaisuudelta riisutaan osa sen erityisasemasta. Tästä kertoo muun muassa puhe siitä, että sukulaisuussuhteita pitää aktiivisesti huoltaa aivan kuin mitä tahansa suhteita. Esimerkiksi pelkkä lapsuuden aikainen yhteydenpito ei riitä säilyttämään suhteita aikuisiällä:

Mun mielest *se on vaan tärkeä ylläpitää niitä*, ne on-, ainaki mul on just lapsuudest nii hyvii muistoja ja kaikkee. Jossain vaihees ku mä muutin tänne päin ni oli aika ei ei oltu nii pal tekemisissä. Mut sit taas jonkin ajan pääst sit oli, et oltiin enemmän tekemissä ja kaikkee. *Tuntuu et mä oon aika paljon se, ketä menee ja ottaa just vastaan ja oottaakin*. Mut sit nääkin on kauheen innostuneit, et ihanaa et sä tulit. Et se vaan vaatii sen-, sitä pitää hoitaa. *Mitä vanhemmaks tulee, tuntuu et sitä pitää enemmän hoitaa*. Mut emmä koe sit kuitenkaan velvollisuutena... (Suvi)

Tässä katkelmassa puhujalle muodostuu sellainen positio, jossa sukulaisuus rakentuu hänen oman toimintansa kautta. Lapsuuden hyvät muistot jatkuvat aikuisuuteen haastateltavan aktiivisuuden johdosta, sillä muuton jälkeinen harvan yhteydenpidon tilanne olisi voinut jatkua ellei puhuja itse olisi aktiivisesti rakentanut suhteita. Katkelmassa sukulaiset näyttäytyvät melkein passiivisina mutta kuitenkin myötämielisinä yhteydenpidolle. Sukulaisuuden lämmin yhteisö on ikään kuin puhujan päättäväisyyden tulosta, ei suinkaan itsestäänselvää ja automaattista.

Koska tässä puhettavassa sukulaisuus ei itsessään ole mitään erityislaatuista eivätkä sukulaiset erityisasemassa, niin tästä seuraa, että sukulaisuus sinänsä ei velvoita ”oikeestaan mihinkään.” Pelkän sukulaisuuden sinällään ei mielletä synnyttävän velvoitusta esimerkiksi pitämään sukulaisiin yhteyttä. Velvollisuus jo sanana on jollain lailla liian normatiivinen ja herättää miellelyhtymiä pakkoon ja *ikäviin velvollisuuksiin*, kun taas individualistisen sukulaisuuden puhettavassa sukulaisuus nähdään pikemminkin mukavana lisänä ihmisen sosiaalisiin suhteisiin: ”Siis jos sukulaisten kanssa tulee hyvin toimeen ni se on hyvä asia mutta en mä kyllä laittais sen-, että mitään on pakko tehdä koska on sukua.” Sukulaisuus perustuu nimenomaan vapaaehtoisuuteen, jolloin jos ei ”jonku ihmisen kanssa ei tuu toimeen ni eihän se velvota että siitä pitäis silleen olla huolissaan. [...] Jos toinen elää vähän holtittomasti ni ei sitä tarvii kumminkaan nokkaa tunkee joka asiaan.” Tämä puhuja selventää aiemmassa virkkeessä lausumaansa mielipidettä, että sukulaisuus velvoittaisi jollain lailla pitämään huolta toisesta; huolenpitäminen ei siis kuitenkaan koske ihan kaikkia sukulaisia, vaan lähinnä niitä, joiden kanssa tulee toimeen tai jotka eivät omalla toiminnallaan ylitä kohtuuden rajoja. Tiukkojen ohjeiden ja universaalien normien sijasta repertuaari rakentaakin sukulaisuutta pikemminkin liberaalin yksilöllistymisen ja sallivuuden kautta. Sukulaisuus on ihmisen henkilökohtaisista valinnoista kiinni, jolloin sukulaisuusnormeja ei varsinaisesti ole, eikä yksilön ole pakko olla yhteydessä sukulaisiinsa jos ei halua. Sukulaisuutta ei puhettavassa siis hahmoteta ehdottomien velvollisuussääntöjen mukaan vaan pikemminkin erilaisissa neuvotteluprosesseissa ja kulloisenkin tilanteen vaatimalla tavalla (ks. Finch & Mason 1993, 27). Myös Weeks ja kumppanit (2001, 71–72) totesivat saman omassa ei-heteroseksuaalisten ihmisten läheisiä suhteita kartoittavassa aineistossaan.

Toinen puhettavan pääpiirre on autenttisten tunteiden korostaminen. Velvollisuus tai sitoutuminen ei sovi yhteen sukulaisuuden kanssa siksiäkään, että

sillonhan se *tunne ei oo niin vilpittön*... Jos ajattelee velvollisuuden kautta, ni se *tunne kärsii siitä sitte*. [...] Se on se *halu* auttaa, emmä koe sitä velvollisuutena. [...] Enkä mä muutenkaan ihmisiin pahemmin pidä yhteyttä, jos ei se oo *oikeesti semmonen tunne*. [...] [K]aikki ihmisuhteet on siitä kiinni, että mitä sä tunnet niitä kohtaan, ei se saa olla sitä että sul on velvollisuus toimia jotenkin tietyllä tavalla sen hyväks. Koska jos sä ajattelet niin, ni sä oot vähän ebkä alakynnessä siinä. (Anna)

Tässä selonteossa velvollisuus rakentuu vastakkaiseksi vilpittömien tunteiden ja aidon auttamisenhalun kanssa. Aidon pitämisen tunteen sijasta velvollisuus on jotenkin vilpillistä tai teeskenneltyä tekemistä toisen ihmisen hyväksi, jolloin ihmissuhteet saattavat joutua epätasapainoon. Sukuvelvoitusta kokevalle ihmiselle muodostuu jollain lailla heikompi positio kuin vilpittömien tunteidensa varassa toimivalle, sillä velvollisuudet saattavat olla ristiriidassa omien mielitysten kanssa. Tällöin saattaa joutua toimimaan omien intressiensä ja halujensa vastaisesti. Puhettavassa korostetaankin tunteiden merkitystä sukulaisuudessa; esimerkiksi edellisessä lainauksessa puhuja käyttää sanaa tunne neljä kertaa katkelman aikana. Eräs haastateltava kertoo,

että vanhenevien ja sairaiden isovanhempiensa luokse ”koen, en suinkaan velvollisuudekseni vaan, no emmä tiedä, ehkä se on vaan semmoinen tunne sydämessä et mä haluan mennä käymään siellä.” Tässä aitoon *sydämessä olevaan tunteeseen* liittyy individualistisen diskurssin mukainen *yksilön halu*, joka rakentaa sukulaisuutta nimenomaan erillisten toisistaan riippumattomien yksilöiden välisten preferenssien, ei yksilöä laajemman sukulaisuusryhmän velvoitteiden kautta. Yksilön halun korostaminen sukulaisuudessa näkyy myös esimerkiksi puheessa uusien lisääntymisteknologioiden mahdollistamista valinnoista, mistä Marilyn Strathern (1992) kirjoittaa etsien samalla paralleleja sukulaisuuteen yleensä. Myös lisääntymisteknologioita koskevissa diskursseissa näkyvät laajemmat kulttuuriset virtaukset, jotka määrittävät lisääntymisen ohella meidän tapaamme hahmottaa muitakin sosiaalisia suhteita, esimerkiksi sukuvelvoitusta, hoivaa tai ystävyyttä. Lisääntymisteknologioiden lisätessä vanhempien valinnan mahdollisuuksia kysymys halusta muodostuu keskeiseksi. Individualistisella halun kielellä kysymys esimerkiksi ihmisten oikeudesta lisääntymiseen kääntyy oikeudeksi tyydyttää halunsa ja täydellistää itsensä. (Mt., 32–33.) Samalla diskursiivisella logikalla ajateltuna sukulaisuudessakin on kyse yksilöiden halusta ja niiden tyydyttämisestä, yksilöiden halusta kuulua johonkin laajempaan ryhmään. Tämä ryhmä kuitenkin koostuu erillisistä yksilöistä ja lakkaa olemasta enemmän kuin osiensa summa, jolloin sukulaisuus menettää suurimman osan yksilöitä velvoittavasta voimastaan.

Kolmas individualistisen sukulaisuuden puhettavan pääpiirre onkin yksilön korostaminen joka tasolla suhteessa sukulaisyhteisöön. Tämä tarkoittaa yksilön oikeuksien ja halujen korostamisen lisäksi sekä yksilön autonomian ja erillisyyden painottamista että yksilön asettamista ensisijaiseksi suhteessa laajempaan sukulaisryhmään. Erään haastateltavan mukaan

jos esimerkiks niinku-, että mun vanhemmat ei hyväksys Katjaa, ni kyllä mä katkaisisin välit. [...] Ei oo semmosta tarvinnu tehdä eikä ees miettiäkään mutta kyllä mä pidän sen oman elämäni, että mä voin tehdä omassa elämässäni mitä mä haluan ja jos ne jotenki hankaloittaa sitä ni ei se sukulaisuus merkekaa mulle siinä sit mitään. (Hanna)

Puhujalle on itsestäänselvää, että hänen oma elämänsä menee sukulaisuussuhteiden ohi. Tämä näkyy erityisesti siinä, että hän on valmis niinkin radikaaliin toimenpiteeseen kuin katkaisemaan ainakin puheen tasolla suhteet vanhempiinsa. Pehmentääkseen vaikutelmaa hän kuitenkin muistaa mainita, että onneksi näin ei ole asiain laita, mutta joka tapauksessa epäroimättä tietää kantansa; *oman ydinperheen suhteet menevät lapsuudenperheen subteiden edelle, ja yksilön etu (sukulais)ryhmän*. Yksi haastateltava selittää omaa suhtautumistaan sukulaisuuden velvoittavuuteen. Hänen mielestään hänen äitinsä edustaa

sellasta karjalaista perinnettä että ihmisistä pidetään huolta. [...] Et lapsena sitä koki et se on oikeesti velvoittaa, että niitä pitää tavata ja niiden kans pitää olla yhteydessä. Kunnes sitte... [...] ihmiset sano, [...] että no ei, ei tartte olla vaik äitiin ja isääkään yhteydessä. [...] Ni se helpotti sitä, että toi on fakta et toi on olemassa, ei niin että-, mä tykkään heistä ja ne on hirveen tärkeit ihmisii, ei niin että ois halunnu koskaan silleen sanoo, mut se tunne, että jos se sanoo pabasti, niin ei mun tartte sille soittaa. (Päivi)

Tämä haastateltava tekee omasta kehityksestään ikään kuin kertomuksen, jossa lapsen kyseenalaistamaton ja muista ohjautuva käsitys sukulaisuudesta vaihtuu aikuisen riippumattomaan ja harkittuun erillisyyteen. Katkelmassa kerrottu ideaaliminä koostuu myös matkan varrella koetuista vaikeuksista, jolloin minä muodostuu siinä mielessä prosessimaiseksi, että sitä on mahdollista muovata uudelleen olosuhteiden niin vaatiessa. Selonteossa korostuvat ihmisten erillisuus ja autonomia; aikuisen ihmisen ei tarvitse olla yhteydessä sukulaisiinsa varsinkaan, jos sukulaiset kohtelevat huonosti. Kuitenkin tämäkin haastateltava tekee selväksi, että välit sukulaisiin ovat hyvät, eikä ole välirikkoa tullut. Nykyistä, aikuisen ihmisen ajattelutapaansa puhuja valottaa käyttämällä individualistiseen diskurssiin kuuluvaa oikeus-retoriikkaa sanomalla, että hänellä on ”*oikeus vaatia* et mua kohdellaan ystävällisesti ja kohteliaasti. [...] Ei voi noin vaan tulla huutamaan tai tulla arvostelemaan mun tekemisiä. *Ihmisiä pitää kohdella kohteliaasti, oli ne sit perheenjäseniä tai ei.*”

Eräs haastateltava puolestaan kertoo hyväksyvänsä ”sen, että ihminen kun se kasvaa aikuiseksi niin jos ei se koe tarvetta olla yhteydessä niihin sukulaisiinsa niin mun mielestä sen ei tarvii.” Tässä myös näkyy individualistinen ajattelu, että kun ihmisestä tulee ”valmis” aikuinen, hän on jollain lailla kokonainen ja muuttumaton sekä mikä tärkeintä, irronnut kaikista siteistä. Tällöin ihminen nähdään jollain lailla yksilöllistymisprosessin tuotteenomaisena lopputulemana, eikä niinkään jatkuvassa liikkeessä ja perustavanlaatuisesti muista riippuvaisena olevana. Myös seuraavassa selonteossa aikuisuuden erillisuus tulee esille:

Katja ja Eevi saa tehdä mitä tahansa eikä se siitä muutu mut *vanhemmat on kuitenkin semmosia että niitten kanssa on semmosia tiettyjä ehtoja...* Että... [...] *ne on kuitenkin jo sen verran kaukana ittestä ja omasta elämästä että... ihan mikä tahansa ei onnistu.* [...] Emmä nyt välttämättä, tai en todellakaan tekis niin kun ne sanoo, että [...] *mä oon kuitenkin viime kädessä se joka päättää niistä asioista, että niitten neuvot on kuitenkin semmosia vähän, että mä otan niistä mitä mä haluan. Ne ei enää sillä lailla vaikuta mun elämään.* (Hanna)

Tässä puhuja selkeästi linjaa suhdettaan vanhempia verrattuna ydinperheeseensä. Puolisolle ja lapselle sallitaan enemmän kuin vanhemmille, joiden kanssa on *tiettyjä ehtoja*. Sukulaisuus on siis repertuaarissa ehdollista, eikä sitä oteta annettuna. Aikuinen ihminen on jo *sen verran kaukana* lapsuuden perheestään, että voi päättää omista asioistaan hyvällä omallatunnolla. Asetelmassa sukulaisuuden veri on vettä sakeampaa -ajattelutapa on vaihtunut parisuhteen ja ydinperheen sidosta korostavaksi. Tämä tietenkin viittaa siihen, että nimenomaan valinta on olennaista ihmissuhteissa, sillä puoliso on valittu, kun taas vanhempia ei.

Myös seuraava velkaa ja lainaamista koskeva katkelma valottaa aikuisen ihmisen autonomian ajatusta:

Oon mä aikanaan joutunu vanhemmiltani lainaamaan ja mä tiedän että vaikka ne ois antanu mulle rahaa ihan muutenkin ja oon mä sitä jonkun verran saanutkin, mutta..., mä oon aina jotenki kokenu että mä *haluan* maksaa takasin. *Mä en haluu olla velkaa kenellekään* [...] Emmä tiedä, mä jotenki sit *koen, että se asia on meidän välissä.* Mä en osaa luottaa siihen vaikk se toinen sanois että tää on

ihan okei, et hän halua antaa. Niinku tää suhde tähän Eeva-tätiin, hän on aina antanu rahaa, ni [...] mä tunnen velvollisuutta häntä kohtaan sen takia ja must se ei oo kivaa. Ja et esimerkiks nyt tällä hetkellä ku me asutaan mun isän ja sen siskon asunnossa, ni me koetaan koko ajan, et [...] *tehdäks me nyt täs koko ajan jotain kiitollisuudenvelkaa.* (Mervi)

Verbi haluta muokkaa puhujasta autonomista subjektia, joka pitelee elämänsä lankoja tiukasti käsissään ja omilla valinnoillaan rakentaa elämäänsä. Velka on ristiriidassa tämän logiikan kanssa; velka, kuten mikä tahansa palvelus, saa aikaan kiitollisuudenvelan, joka edellyttää vastapalvelusta. Tällöin velka todella on itsenäisten yksilöiden pitämisen tunteille perustuvan sukulaisuuden ja yksilön valinnanvapauden välissä, sillä velka saa aikaan sidoksen. Velka uhkaa yksilön riippumattomuutta, joka on individualistisessa ajattelussa korkealle arvotettua. Koska sukulaisuus on kuin mikä tahansa sosiaalinen suhde, se ei myöskään kestä aivan kaikkea, vaan esimerkiksi rahan lainaaminen saattaa sukulaisuussuhteet potentiaaliseen vaaraan. “Sukulaisilta jos pyytää, ni menee välit poikki, ni sit ei kavereilt uskalla pyytääkään.” Sukulaisuuden erityisen siteen löystymisen myötä suhteet lakkaavat kestävästä painetta ja asettuvat alttiiksi erilaisille häiriöille.

Individualistisen sukulaisuuden puhetavassa siis sukulaisuuden erityisasema asettuu kyseenalaiseksi, ja painopiste on yksilössä ja yksilön valinnoissa sukulaisryhmän sijasta. Puhetapa voidaan nähdä suomalaisen kulttuurin (kollektiivisena asennoitumistapana ymmärretyn) individualismin ilmentymänä. Yksilön autonomian, erillisyyden ja etujen ensisijaisuus yhdistävät puhetavan suomalaiseen ydinperheen ja yksilön riippumattomuuden korostamiseen. Individualistinen suhtautuminen yksilön ja sukulaisryhmän suhteisiin on Suomessa (verrattuna esimerkiksi tässä mielessä kollektivistisempaan Venäjään) jopa normatiivista. Parisuhdetta tai avioliittoa ja ydinperhettä painotetaan voimakkaasti lapsuuden perheen ja laajemman suvun jäädessä sivummalle. Avioituessa ikään kuin hylätään lapsuuden perhe ja siirrytään omaan ydinperheeseen. (Ks. Castrén 2001, 91–93.) Riippumattomuuden korostaminen puolestaan tulee osittain ymmärrettäväksi riippuvuuden sisältämien negatiivisten konnotaatioiden valossa. Sen lisäksi, että Suomessa vallitsee voimakas selviytymisen ja pärjäämisen eetos (vrt. Kortteinen 1992), riippuvuus on länsimaissa muuntunut esimodernin ajan sosiaalisia suhteita ja asemia kuvaavasta neutraalista termistä yksilön tai ryhmän psykologisia tai moraalisia ominaisuuksia tai persoonallisuuden negatiivisia piirteitä kuvaavaksi (esim. läheisriippuvuus, päihderiippuvuus). Nykyään sanan mielletään viittaavan jonkinlaiseen keskeneräisyyden tilaan, joka on normaalia lapsessa mutta merkitsee poikkeavuutta ja kyvyttömyyttä aikuisessa. (Fraser & Gordon 1994, 323–331.) Individualistisen sukulaisuuden puhetavasta välittyvä riippumattomuuden ja pärjäämisen eetos onkin mitä ilmeisemmin samaa ideologista juurta kuin esimerkiksi thatcheriläisen yrittäjyyden kulttuurin (*enterprise culture*) ihmiskuva, jota riippumattomuuden ohella värittää

yksilön itseriittoisuus ja vastuu elämästään, päämääräsuuntautuneisuus, energisyys, aloitekyky ja optimismi sekä itsenäisesti tehdyt päätökset (Keat 1990).

4.1.2 Sukulaisuuden harvat ja valitut suhteet

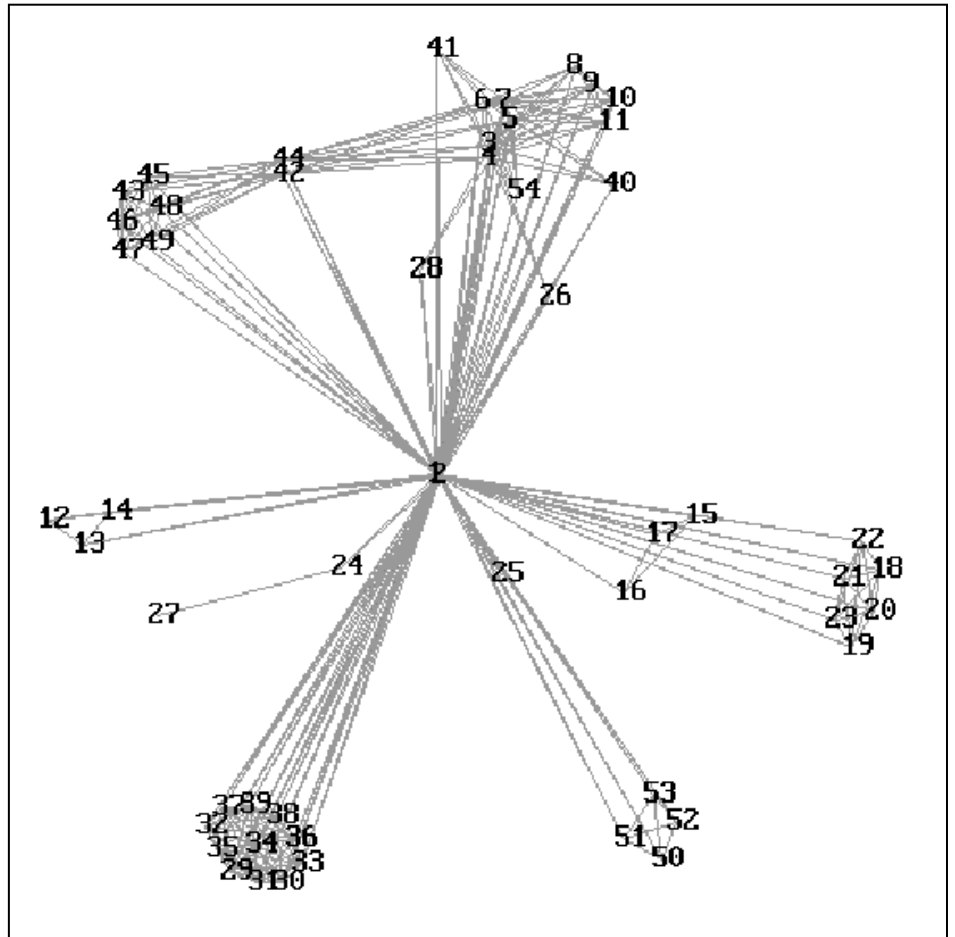
Individualistisen sukulaisuuden puhettavan kanssa jollain lailla rinnakkainen ilmiö näkyy myös verkostoaineistossa, jonka kautta päästään lähemmäksi ihmisten konkreettisia sosiaalisia suhteita. Yhden esimerkin jälkimodernin maailman sosiaalisten sidosten muodostelmasta antavat laboratorioinsinööri Hannan sosiaaliset suhteet. Hanna on kotoisin itäsuomalaisesta työläisperheestä ja oli ainut lapsi ensimmäiset kymmenen vuotta pikkoveljen syntymään asti. Puolisonsa Katjan Hanna tapasi Pohjois-Suomessa SETA:n bileissä viisi vuotta sitten. Kolmisen vuotta sitten pariskunta muutti nykyiselle asuinpaikkakunnalle, suureen eteläsuomalaiseen kaupunkiin, ja pian tämän jälkeen Hanna synnytti Eevin, jonka isä on tuntematon sukuolun luovuttaja. Hannan verkostoa, joka on aineiston suurin (54 ihmistä), luonnehtii ensinnäkin sukulaisten suhteellisen pieni määrä, mihin liittyy Hannan sukulaisiaan kohtaan tuntema etäisyys tai erillisuus. Toinen merkittävä piirre on se, että Hannalla on ”aika vähän sellaisia matkan varrelta tulleita ystäviä”, mutta sitäkin enemmän suhteellisen tuoreita ystäviä ja tuttavaryhmiä. Hannan ja Katjan sosiaalinen elämä näyttääkin olevan aktiivisen sosiaalisuuden täyttämää ja siirtymistä erilaisten elämäntilanteiden välillä. Useimpina päivinä koko perhe viettää aikaa naapureiden kanssa rivitalon yhteisellä pihalla, sillä taloyhtiössä monilla on suunnilleen samanikäisiä lapsia. Lisäksi perheellä on kaksi heterotuttavaperhettä, joita he tapaavat säännöllisesti. Hannan itsemäärittelyissä ehkä huomattavin sosiaalisten suhteiden ryhmä on kuitenkin Sateenkaariperheet ry:n (lesbo-, bi-, homo- ja transvanhempien ja heidän lastensa yhdistys) toiminnassa (sekä asuinpaikkakunnalla että kansallisilla leireillä) tavatut perheet. Näitä ihmisiä, naispareja ja heidän lapsiaan Hannan verkostossa on kolmasosa. Tätä voi verrata omien ja puolison sukulaisten yhteenlaskettuun osuuteen, joka on samoin kolmasosa verkostosta. Näin Hanna reflektoi verkostoaan ja vertaa nykyisiä sosiaalisia suhteitaan tilanteeseen, jolloin perhe oli vasta muuttanut paikkakunnalle ja hän hoiti Eeviä kotona:

Mut nyt ku mä oon palannu töihin ni nyt on sit semmonen niinku hillittömän suuri hyppäys ollu siinä että on tullu se työ ja työkaverit, sit ollaan viime kesänä muutettu tähän ni tuli naapurit. Sitte on ne sateenkaariperheystävät, sitte on viime syksynä hankittu tietokone että on nyt tämmösiä sähköpostiystäviä tai niitten vanhojenki ystävien kanssa nyt on se yhteydenpito uudelleen alkanu ku on se sähköposti. [...] [N]yt on monta ryhmää ja mä kuulun moneen eri ryhmään ja voi aina tarpeen ja ajan ja muitten puitteissa hypätä ryhmästä toiseen.

Eri elämäntilanteista muodostuvat ryhmät näkyvät hyvin selkeästi myös Hannan verkostosta muodostetussa kuviossa (kuvio 1). Kuviossa verkostojäsenet näkyvät numeroina ja numeroiden väliset viivat ilmaisevat haastateltavan käsityksen siitä, ketkä verkostojäsenet tuntevat toi-

sensa. Verkoston haltija ei näy kuviossa ollenkaan, sillä hän tuntee kaikki siinä näkyvät ihmiset ja on siten ikään kuin läsnä koko muodostelmassa. Hannan verkostokuviossa puoliso Katja ja lapsi Eevi (numerot 1 ja 2) ovat selkeästi keskipisteessä – niin kuin tämän tutkimuksen verkostoissa monilla muillakin – ja heitä ympäröivät toisistaan erilliset ryhmittymät. Hannalla eri elämänpiirit ovat kuitenkin toisistaan todella erillisiä verrattuna monien muiden tutkimuksenaisten verkostokuvioihin. Oikeastaan ainoat hieman toisiinsa yhteydessä olevat ryhmät ovat kuvion yläreunassa oikalla näkyvät omat sukulaiset (numerot 4–11 ja 54) ja ylhäällä vasemmalla näkyvä puolison suku (42–49). Näiden väliset linkit kulkevat Katjan sisaren ja tämän tyttären kautta (42 ja 44). Oman sukulaisryhmän ympärillä on pari vanhaa ystävää (26 ja 28) ja Eevin kummit (40 ja 41). Sateenkaariperhetut muodostavat kuviossa kaksi erillistä ryhmää, paikkakunnan yhdistyksessä mukana olevat (18–23) ja kansallisilla leireillä tavatut (29–39). Myöskään naapurit (50–53) tai kaksi tuttavaperhettä (12–14 ja 15–17) eivät tunne muita ryhmiä. Verkostokuvioista näkyy hyvin se, että vaikka yhteydet esimerkiksi naapureihin ovat jokapäiväisiä, naapurit ovat kuviossa lähes marginaalisia. Samoin vaikka toiminta omaa perhe- ja seksuaalista identiteettiä koskettavassa järjestössä määrittää Hannan verkostosuhteiden narratiivista kertomusta, eli sitä, mitkä suhteet Hanna mieltää olennaisiksi verkostossaan, niin sateenkaariperheet ovat nekin vain kaksi erillistä ryhmittymää verkostossa.

Kuvio 1.
Hannan
verkosto

Sukulaisia (sekä omia että puolison, sen sijaan puolisoa ja lapsia ei laskettu mukaan) Hannan verkostosta on siis kolmasosa, mikä on koko aineiston neljänneksi pienin osuus. Hanna kertoo tapaavansa sukulaisiaan ”tosi harvoin”, koska he asuvat niin kaukana. Verkostoon kuuluvat Hannan vanhempien ja veljen lisäksi mummo ja eno, jotka asuvat Hannan lapsuudenkodin naapurissa. Näitä kaikkia Hanna tapaa kuitenkin niinkin usein kuin kuukausittain. Lisäksi Hannan pikkuserkku on hänen kummilapsensa, ja tätä perhettä Hanna tapaa vuosittain. Muiden sukulaisten kanssa yhteydenpito on Hannan mukaan satunnaista, ”että tämmöset häät ja hautajaiset on lähinnä ainoot missä niitä tapaa”, joten Hanna ei laske heitä kuuluvaksi verkostoonsa. Hannalla ei kuitenkaan ole mitään sukulaisiaan vastaan, vaan suhteet ovat ”ihan hyvät.” ”Jos asuis lähempänä, voisi olla enemmänkin tekemisissä⁵”, Hanna tiivistää. Näitä ihan hyviä suhteita heijastavat Hannan sukulaisilleen antamat läheisyysarvot (asteikolla 1–7, missä 1 = erittäin läheinen ja 7 = ei ollenkaan läheinen), joiden jakauma liikkuu kahden ja viiden välillä, verrattuna ystävien läheisyysarvojen jakaumaan kolmen ja kuuden välillä. Korkein läheisyysarvo (2) on Hannan äidillä. Isän, veljen, mummon, enon ja kummilapsi-pikkuserkun läheisyysarvo on kolme ja muiden neljä tai viisi. Vanhempien läheisyysarvoihin suhteutettuna on kuitenkin mielenkiintoista, että pyytäessäni Hannaa miettimään, miksi hän on läheinen vanhempiensa kanssa, hän mainitsee vain lyhyesti, että heidän kanssaan on ”monta vuotta sitä yhteistä elämää takana” ja heti seuraavassa lauseessa alkaa puhua siitä, miten suhteessa vanhempien kanssa on ”tiettyjä ehtoja.” Vanhemmat eivät Hannan mielestä voi tehdä ihan mitä tahansa, eikä läheisyys siten ole itsestäänselvää. Hanna esimerkiksi valitsee vanhempien neuvoista ne, jotka omaan elämään parhaiten sopivat. Myöskään jos vanhemmat eivät hyväksyisi Katjaa, niin Hanna olisi valmis jopa katkaisemaan välinsä heidän kanssaan. Hän siis näyttää vetävän selkeät rajat oman elämänsä ja sukulaisten välille. Vaikka jonkinlainen side esimerkiksi vanhempien ja lasten välillä säilyisikin, niin vastuu ja päätökset omasta elämästä ovat Hannan mielestä aikuisella ihmisellä itsellään.

Tähän oman elämän korostukseen ja sukulaisten pitämiseen valimatkan päässä sopii myös se, että Hanna kokee puolisonsa lapsuuden perheen olevan itselleen ”vieläkin aika vieras, en osaa oikein edes jutella heidän kanssaan mitään. Ovat niin erilaisia, mihin olen omassa perheessäni tottunut.” Tätä vierautta on luultavasti lisännyt ensinnäkin se, että Katjan vanhemmilla on Katjan mukaan tapana juopotella viikonloppuisin, mistä Hanna ei kuitenkaan hienotunteisesti mainitse. Toiseksi Katjan vanhemmat ovat Pohjois-Suomessa asuvia kansakoulupohjalta ponnistavia työväenluokkaisia ihmisiä, jolloin eteläsuomalaiseen kaupunkiin asettunut ja keski-luokkaisessa ammatissa toimiva Hanna ei ehkä koe heitä jollain lailla samanhenkiseksi (vrt.

⁵ Tämä ja muutamat muu lainaus seuraavassa ovat Hannan verkostolomakkeen taakse kirjoittamasta selostuksesta,

Castrén 2000, 65–74, 192–193). Hanna on kuitenkin merkinnyt Katjan vanhemmat ja sisarukset perheineen verkostoonsa. Lukuisia muita Katjan sukulaisia Hanna on joskus tavannut, mutta ei varsinaisesti tunne. Mielenkiintoisesti Hanna ei ole osannut määritellä läheisyysarvoja Katjan lapsuuden perheelle, lukuunottamatta isää ja siskon miestä, joiden läheisyysarvo on kuusi. Verkostolomakkeeseen Hanna on merkinnyt Katjan siskon kohdalle suhteen luonteen kuvaukseksi ”tavataan joskus, kuulumisia kuulee Katjan kautta. Riidelty myös.” Katjan äidin kohdalle Hanna on merkinnyt vain ”käydään kerran vuodessa, Katjalta tulee kuulumisia.” Vaikuttaakin siltä, että parisuhteen kautta syntynyt sukulaisuus ei Hannalla vertaudu verisukulaisuuteen vaan on jollain lailla pinnallisempaa. Puolison sukulaisiin ei ole muodostunut sukulaisuuden sidosta tai tunnetta, vaan he ovat melkein kuin keitä tahansa, jotka vain sattuvat olemaan Katjan sukulaisia. Tästä epämääräisyydestä kertoo esimerkiksi se, että Hannan suhde erityisesti Katjan äitiin ja siskoon on jäänyt vaille läheisyysmerkintää, kun taas Katjan isä ja siskon mies ovat saaneet arvon kuusi.

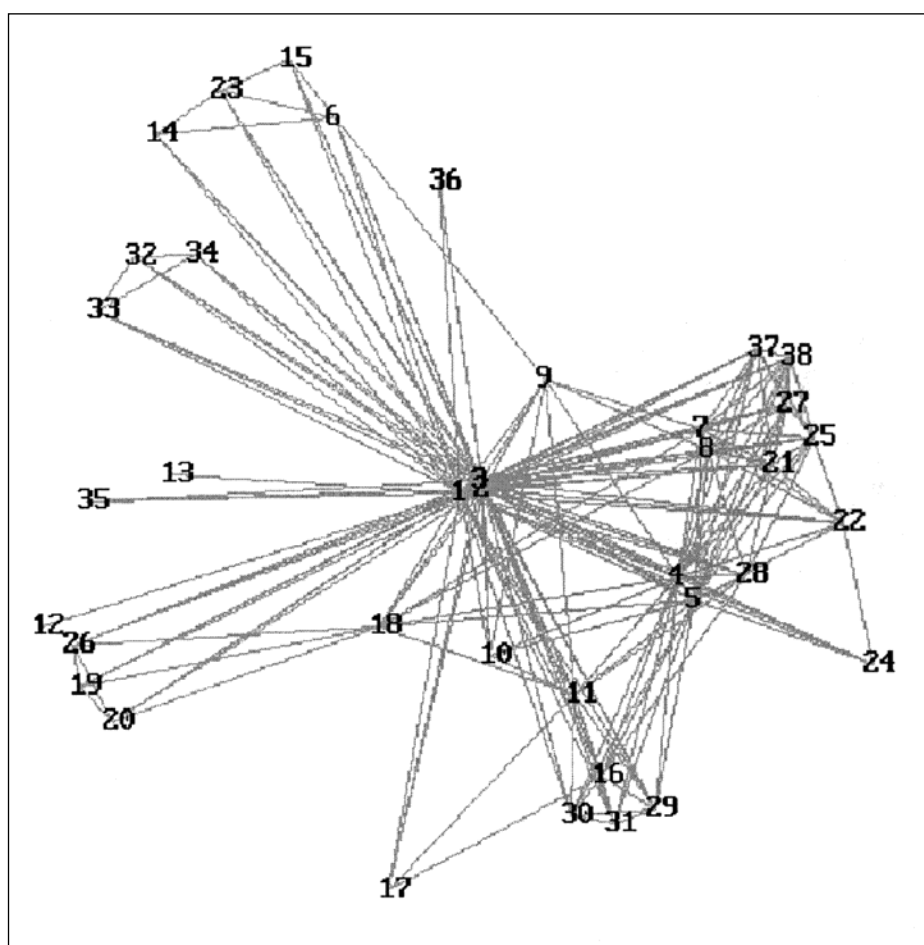
Hannan verkostosuhteiden muodostelma näyttää siis sukulaisuuden osalta jollain lailla hyvin yksilöllistyneeltä, kun tarkastellaan sukulaisten osuutta verkostosta ja verkoston muodostamaa kuviota sekä Hannan omalla aktiivisuudellaan rakentamien erilaisten elämänpiirien merkitystä Hannan sosiaalisissa suhteissa. Samoin Hannan orientaatio sukulaisuuteen on myös jonkinlaisen etäisyyden värittämää, sillä huolimatta ihan hyvistä väleistä lapsuuden perheeseen ja muihin sukulaisiin, Hanna kokee sukulaisten olevan ”vain välttämätön paha. Kaikkien kanssa ei tule toimeen ja silti ei eronkaan pääse. Kyllä ystävät on tärkeempiä, kun niiksi *voi valita sellaisia ihmisiä, joista oikeasti tykkää.*”

Samankaltainen laajempi yksilöllistymisen ilmiö kuin Hannan tapauksessa, mutta hieman erilaisin lopputulemin, heijastuu AMK-insinööri Helenan verkostossa. Helenakin on lähtöisin työväenluokkaisesta perheestä itäsuomalaisesta kaupungista. Nyt hän asuu pääkaupunkiseudun liepeillä kolmisen vuotta sitten tapaamansa puolison Marjan, ekaluokkalaisen Liisan ja alle vuoden ikäisen yhteisen mutta Marjan synnyttämän lapsen Iidan kanssa. Liisan isän kanssa perhe ei ole missään tekemisissä, Iidan isä on perhetuttu. Helenan verkosto ja sosiaalisuuden tyyli näyttävät aika erilaisilta verrattuna Hannan sosiaalisten suhteiden muodostelmaan; Helenan verkosto on aineiston toiseksi pienin 38:lla jäsenellä, eikä Helena tunnu kaipaavan monia erilaisia sosiaalisia piirejä. Helenan arkinen elämä näyttäytykin haastattelun valossa aika ydinperhe- tai kotikeskeisenä. Hän mieltää itsensä ”semmoseksi nyhjäjäjäksi”, ”että mua ei välillä saa kirveelläkään täältä pois. [...] Nukkumaan kymmeneltä ja aamulla aikasin töihin, ni mä oon tyytyväinen.” Tämä Helenan perhekeskeinen näky myös hänen verkostostaan piirrettyssä ku-

jossa Hanna miettii sukulaisuussuhteitaan ja muita sosiaalisia suhteitaan.

viossa (kuvio 2), samoin kuin sukulaisten ei niin tärkeä asema verkostossa. Kuvion keskellä ovat puoliso (numero 1) ja lapset (2 ja 3), ja oikealla verkoston tihein klusteri. Se koostuu muutamasta sukulaisesta (4, 5, 21, 22, 24, 25), vanhoista ystävistä (7, 8, 27, 37, 38) ja lapsen kummista (28). Tähän tiivistymään ovat yhteydessä parisuhteen ja nykyisen perheen kautta Helenan verkostoon tulleet ihmiset, Marjan paras ystävä (11) ja muutama sukulainen (9, 10, 29–31) sekä perhetuttu (16) ja tämän äiti (17). Näillä ihmisillä ei ole mitään tekemistä kuviossa vasemmalle sijoittuvien verkostojäsenten, työkaverien, harrastuskaverien, naisparituttujen ja lasten kavereiden kanssa.

Kuvio 2.
Helenan verkosto

Sukulaisia verkostosta on hieman alle kolmasosa, mikä on aineiston kolmanneksi pienin osuus. Verkostoon kuuluvat Helenan vanhemmat, veli, mummo ja pari serkkua. Muita sukulaisia Helena ei laske kuuluvaksi verkostoonsa. Äidin puolen sukulaisten kanssa hän ei koe omaavansa “elävässä elämässä mitään yhteistä”, ja kontakti isän puolen sukulaisiin kuihtui vanhempien eron myötä kymmenisen vuotta sitten.

Eikä me oo ikinä ollu silleen... sillonkaan ku porukat oli yhdessä ni isän sukulaisiin ei oo silleen kauheesti yhteyttä. Mitä nyt mummolassa käytiin ja muuta. Ei ne oo ikinä ollu silleen, et emmä piä niitä silleen omana, ne on tosi kaukasia sukulaisia.

Yhteyttä mummoon Helena yrittää mahdollisuuksien mukaan (mummo asuu kaukana Itä-Suomessa) pitää yllä ”nii kauan ku se nyt vielä on. Et hän on vanha ihminen ja-.” Myös yhteen Itä-Suomessa asuvaan serkkuun Helena pitää yhteyttä, koska on tämän lapsen kummi. Suhdetaan muihin sukulaisiin Helena kuvailee hyvän päivän tuttu -asteella olevaksi. Viimeksi hän näki laajempaa sukua isänsä syntymäpäivillä, jossa sukulaisten kanssa “vähän tietysti kuulumisia vaihdettiin, mitä kukakin tekee ja muuta, tosi pinnallisesti että ei siin kyllä syntyjä syviä käyty pohtimaan.” Helenan käsitys sukulaisuudesta tiivistyykin seuraavaan hieman epäröiden sanottuun virkkeeseen, jossa hän ei oikein osaa pukea sanoiksi sitä, mikä tekee sukulaisuudesta nykyään niin häilyväistä: “Sukulaiset on ainaki nyky maailmassa nii kaukasia ku ei oo sellasii, tai semmosii-, ja kaikki asuu eri puolilla ja muuta.”

Helenan suhteet lähisukuun tuntuvat kuitenkin olevan oikein hyvät. Näin Helena kuvailee suhdettaan vanhempiinsa:

Äiti on läheinen sen takii, että hän on ollu kauheen *tukena monessa asiassa*. Myöhemmällä, vanhemmalla iällä, *parikymppisen jälkeen tullu sitte enemmänki läheiseks*. Isä taas läheinen ehkä sillä tavalla, että *bänen kanssa on barrastanu lapsena birveesti kaikkee*, käyny urheilutapahtumissa. Tavallaan siitä on jääny semmonen. Mut ei me isän kanssa mistään semmosist henkilökohtaista asiasta puhuta. Et se on *enemmän isän ja tytön, et tehdään jotain, tai jos jotain pitää korjata, ni isä korjaa*. Mut ei siis sillä tavalla välttämättä henkisesti lähellä.

Helenan ja äidin suhde vaikuttaa tyypilliseltä hyvältä äiti-tytär-suhteelta, jossa aikuistumisen ja lasten sekä Helenan tapauksessa vielä ehkä erityisesti epätavallisen perhetilanteen myötä tapahtuu lähentymistä. Suhde isään ei niinkään rakennu läheiseksi keskustelun ja puhumisen kautta, vaan pikemminkin yhdessä toimimisen ja teoilla välittämisen kautta. Vanhemmat ovatkin Helenalta saaneet toiseksi läheisimmän läheisyysarvon kaksi. Tätä voi verrata Helenan kahden läheisimmän ystävän, vanhan ystäväpariskunnan ja Liisan kummien läheisyysarvoon, joka on samoin kaksi. Muiden sukulaisten läheisyysarvot vaihtelevat kolmesta viiteen. Verrattuna monien muiden haastatteluiden emotionaalisesti värittyneisiin selontekoihin omien tai puolison sukulaisuussuhteiden vaikeudesta ja kipeydestä, Helenan sukulaisuussuhteista rakentuu ehjä ja suhteellisen ristiriidaton kuva. Myös Marjan vaikeisiin sukulaisuussuhteisiin, joiden kipeys on voimakkaana läsnä Marjan haastattelussa, Helena viittaa vain näin lyhyesti:

KS: Mitäs muuten, oottekste sun puolison sukulaisiin yhteydeyssä tai tapaattekste...

Helena: Ei, siis mä en oo missään yhteydessä heihin koska he ei tätä hyväksy tätä meidän elämää, mutta tota kyllä Marja ite on yhteydessä ehkä pakolliset ja sitte joskus sillon tällön.

Verkostoaineistossa asiointi näkyy niin, että ainoat Marjan sukulaiset Marjan siskon ja tämän tyttöystävän lisäksi Helenan verkostossa ovat Marjan täti (oikeastaan Marjan edesmenneen enon vaimo) ja tämän kaksi lasta, joista vanhempi on Iidan kummi. Täti perheineen on Marjan sukulaisista ainoa, joka hyväksyy Marjan ja Helenan parisuhteen ja perheen. Marjan vanhempia tai mummoa Helena ei ole koskaan edes tavannut. Helena ei kuitenkaan vaikuta tuntevan tarvetta selittää asiaa omalta osaltaan edellistä katkelmaa enempää, vaikka Marjan sukulaisten nih-

keä suhtautuminen vaikuttaa koko perheen yhteisiin sukulaisuussuhteisiin ja on hyvin vaikea asia Marjalle (ks. luku 6).

Mielenkiintoista Helenan sukulaissuhteissa on myös se, että haastattelussa viitataan vain hyvin lyhyesti Helenan vanhempien uusiin kumppaneihin. Näin ollen vanhempien puolisoiden nimet puuttuvat verkostoaineistosta. Vanhempien puolisoiden näkymättömyyden olisi voinut tulkita johtuvaksi ensinnäkin haastattelijan kokemattomuudesta (Helenan haastattelu oli aineiston ensimmäinen) ja toiseksi haastattelumenetelmän tietynlaisesta epävarmuudesta. Menetelmä jättää viime kädessä haastateltavan harkinnan varaan sen, keiden nimet kirjoitetaan verkostolomakkeeseen ja keiden ei. Jos haastateltava ei ymmärrä tätä vaan odottaa haastattelijan tekemän päätöksen, saattavat jotkut nimet jäädä pois. Tätä tulkintaa ei kuitenkaan puolla se, että Marjan haastattelussa ilmeni, että Helenan veljellä on myös poikaystävä, josta Helena ei mainitse sanaakaan. Sen sijaan puoliso Marja puhuu kaikista kolmesta, ja heidät on myös merkitty Marjan verkostoon. Marjan haastattelussa myös selviää, että Helenan vanhemmat kyläilevät perheen luona uusine puolisoineen, joten ainakaan mistään avoimesta vihamielisyydestä tai vastaavasta tuskin on kyse.

Helenan sukulaisuuskäsityksessä näkyikin sama ilmiö kuin Hannalla, biologisen sukulaisuuden korostuminen ja parisuhteen tai avioliiton sukulaismerkityksen väheneminen, jolloin esimerkiksi vanhempien uudet kumppanit jäävät pois sukulaisten piiristä. Toiseksi kyse saattaa olla Helenan tavasta ymmärtää itsensä suhteessa sukulaisiinsa. Helena ei haastattelun perusteella tunnu kokevan puolisonsa vaikeiden sukulaisuussuhteiden olevan hänen asiansa, eikä ehkä miellä vanhempiensa (ja veljensä) parisuhteiden sidoksilla olevan tekemistä hänen kanssaan. Pikemminkin hän tuntuu olevan suhteessa vanhempiinsa ja veljeensä nimenomaan yksilönä, samoin kuin puolisonsa sukulaisiin. Paljastavaa on, että katkelmassa, jossa Helena puhuu läheisimmistä ihmisistään, hän mieltää läheisyytensä äitiin johtuvan siitä, että tämä on ollut tukena monessa asiassa, eikä siitä, että tämä on hänen äitinsä. Tämä yksilöllistyneiden sukulaisuussuhteiden tulkinta on linjassa myös sen kanssa, miten Helena puhuu muista sukulaisista epämääräisesti kaukaisina, joiden kanssa ei koe olevan mitään yhteistä, eikä myöskään koe velvollisuudekseen olla heihin yhteydessä.

Edellä olen analysoinut Helenan ja Hannan verkostoja ja haastatteluita. Vaikka aineistosta välittyvätkin naisten hyvinkin erilaiset tavat elää sosiaalisissa suhteissa, Hannan järjestötoiminnan ja sateenkaarileirien rikastamat lukuisat sosiaaliset suhteet sekä Helenan yksityisempi ja kotiin keskittynyt arki, heidän verkostoistaan on löydettävissä yhteneväisiäkin piirteitä. Ensinnäkin molempien naisten yhteydet sukulaisiinsa ovat keskittyneet lapsuuden perheeseen ja muuta-

maan muuhun sukulaiseen. Laajempaa sukua tavataan vain häissä ja hautajaisissa tai vanhempien aloitteesta. Vaikka tämä laajemman suvun puuttuminen verkostoista liittyy luultavasti siihen monissa tutkimuksissa (kts. McCannellin 1988 yhteenveto ja Castren 2001, 56–59) havaittuun ilmiöön, että lasten saannin myötä erityisesti naisten verkostot pienenevät ja ikäänkuin tiivistyvät, ja suhteet lähisukuun ja varsinkin omiin vanhempiin merkityksellistyvät, niin voidaan myös ajatella, että sukulaisten pieni osuus verkostoissa liittyy ylipäätään viimeaikaiseen suomalaisten suvun ”pienenemiseen”; aikuiset ihmiset ovat aiempaa vähemmän tekemisissä sisarustensa (ja oletettavasti myös kaukaisempien sukulaisten) kanssa, kun taas yhteydet vanhempiin ovat lisääntyneet (Melkas 2003, 82–95). Toiseksi Hannalle ja Helenalle yhteistä on sosiaalinen ja maantieteellinen liikkuvuus. Molemmat ovat kotoisin itäsuomalaisesta työläisperheestä, mutta kouluttautuneet suhteellisen pitkälle ja muuttaneet eteläsuomalaiseen kaupunkiin. Niinpä heidän nykyisten koulutettujen kaupunkilaisten identiteettiensä kannalta ankuroituminen sukulaisten edustamaan maantieteellisesti perifeeriseen ja statukseltaan vähemmän arvostettuun sosiaaliseen miljööseen olisi pikemminkin outoa (vrt. Castrén 2001, 60–72).

Erilaisten rakenteellisten tai yleisten yhteiskunnallisten tekijöiden lisäksi naisten verkostomuodostelmien taustalla on myös kulttuurisia tendenssejä, joista diskursiivisella tasolla kertoo individualistisen sukulaisuuden puhetapa. Voidaankin ehkä sanoa, että ainakin osittain Hannan ja Helenan verkostot ovat heijastumia heidän individualistisen sukulaisuuden puhettavan värittämästä verkostoitumisen tyylistään, jota voitaisiin nimittää myös *individualistisen sukulaisuuden orientaatioksi*. Niinpä sukulaisuus tai kuuluminen ydinperhettä laajempaan sukulaisyhteisöön ei itsessään juurikaan määritä näiden naisten identiteettiä, eivätkä he tunnu kaipaavankaan kontaktia muihin sukulaisiin kuin aivan lähisukuun. Pikemminkin haastatteluiden kuluessa vaikutti monesti siltä, että naisilla oli tarve selitellä sitä, miksi suhteet suurimpaan osaan sukulaisista eivät ole läheiset. Naisten tapa puhua sukulaisuussuhteistaan muistuttaa ensinnäkin Jennifer Masonin (2004, 175–177) aineistostaan hahmottamien sosiaalisten suhteiden kertomisen yhtä tyyliä, relationaalisen individualismin narratiivia, jossa ihmisuhteista puhutaan individualistisesti ja yksilön päätöksenteon kautta. Mielenkiintoista tässä narratiivissa on myös se, että haastateltavat samanaikaisesti tunnistavat, että kyseessä ei ole kulttuurisesti tai moraalisesti täysin hyväksyttävä tapa puhua sukulaisuudesta (vrt. Pahl & Spencer 2004a, 81). Tulkintani mukaan myös Hannan ja Helenan lukuisat selonteot sukulaisten etäisyydestä kertovat yhteydenpidon kokemisesta normatiivisena, jolloin normista poikkeaminen asettavat puhujat ikään kuin selitysvolliseksi. Toiseksi Helenan ja Hannan verkostoitumisen tyyli muistuttaa myös Ray Pahlin ja Liz Spencerin henkilökohtaisia yhteisöjä käsittelevän tutkimuksen yhtä tapaa hahmottaa oma henkilökohtainen yhteisö. Ystävyuden luonteisen (*friend-like*) henkilökohtaisen yhteisön omaavilla ihmisillä omaan yhteisöön mukaan otettujen ystävien ja sukulaisten kohdalla oli sa-

malla sekä voimakas valinnan elementti että sitoutuminen näihin valittuihin suhteisiin. (Pahl & Spencer 2004a, 84–85.)

4.2 Suku yksilön valitsemana yhteisönä

4.2.1 Yhteisöllisen sukulaisuuden puhetapa

Yhteisöllisen sukulaisuuden puhetavassa näyttäisi ensinäkemältä olevan kyse varsin erilaisesta käsitteistä kuin individualistisen sukulaisuuden puhetavassa. Yhteisöllisen sukulaisuuden puhetapaa leimaa kaipuu yhteyteen sukulaisten kanssa, halu kuulua johonkin itseä laajempaan merkitykselliseen yhteisöön. Puhetapaa tarkemmin analysoitaessa siitä paljastuu kuitenkin individualistisen sukulaisuuden puhetavan kanssa jollain lailla samansuuntaisia sävyjä.

Puhetavan ensimmäinen osakokonaisuus liittää sukulaisuuteen lämminhenkisen yhteisöllisyyden. Tämä ilmenee ensinnäkin eräänlaisen kaipuun muodossa; puhetavan selonteot viestivät halusta kuulua ydinperhettä laajempaan sukuyhteisöön. Tässä eräs haastateltava kuvailee juhannuksenviettoa puolisonsa sukulaisten maalla:

Me oltiin Joensuussa *isolla porukalla*, joo, ja Mervin isä oli vielä hommannu työpaikan kautta *kaikille tommost olympialais-Suomiverkkarit*. Ja siellä me sit hilluttiin ne päällä. [...] Semmosta oli, ihan rentoo meininkiä, vähän olympiahenkeä, muutama kisailu, ritsalla ampumista ja semmosta. [...] Sillon ku sinne mennään viettämään lomaa, ni kyl siel sillon *kaikki yrittää olla paikalla*. [...] *Isolla porukalla keräännytään kasaan, kauhee määrä kakaroita*. Noiki serkukset on niin lähekkäin kaikki, *niil on ollu tosi mukavaa*, aina kesät viettäny siellä. *Must on kauheen kiva kuuluu siihen porukkaan*. (Anna)

Tässä katkelmassa sukulaisuus muodostuu puhujalle lähes myyttiseksi yhteisöllisyyden paikaksi ja puolison sukulaisten kesänvietto näyttäytyy melkein pä idealisoidussa valossa; välittömänä, lämminhenkisenä ja hauskana yhdessäolona. Puhujan ilmaisut kuten *isolla porukalla*, *keräännytään kasaan*, *kauhee määrä kakaroita* korostavat sukulaisten joukkomaisuutta; sukulaisuuden olennaiseksi piirteeksi määrittänyt yhteenkokoontunut ryhmä eikä niinkään yksittäisten ihmisten suhteet sukulaisverkoston sisällä. Myös yhdenmukainen pukeutuminen korostaa ryhmän yhteenkuuluvuutta ja ihmisten yksilöllisyyden häivyttämistä. Merkillepantavaa kuitenkin on, että kaiken tämän yhteisöllisyyden keskelläkin sukulaiset esitetään yksilöinä, jotka tietoisesti järjestävät itselleen aikaa matkustaa maalle sukulaistapaamisiin. Sukulaisuuden yhteisö on siis heille jollain lailla valinta.

Kaipuu sukuyhteyteen yhdistyy puhetavassa jollain lailla nostalgiseen tunteeseen lapsuuden onnellisesta maailmasta. Yksi naisista vertaa nykyistä pienen perheen elämäänsä lapsuutensa vilkkaaseen kanssakäymiseen. Hän kaipaa ”paljon enemmän semmosta sosiaalista juttua että, siihen tottu sillon nuorempana [...]”. Että meilleki tuli yhtäkkiä vaa ihmisiä kotiin ja ei ne mi-

tään ilmottanu ku ei voinukkaan ilmottaa ku ei ollu puhelinta sillon.” Sama haastateltava pohtii myös sisarusuhteiden muuttumista jotenkin velvollisuuskeskeiseksi aikuisena, verrattuna lapsuuden ”meuhkaamiseen sydämensä kyllyydestä.” Hän koki sen vapauttavana, ”että olis ihan mukavaa ku sillai vois nykyäänki tehdä, mutta se on jotenki semmosta että ku aikuinen on ni ei tietysti silleen.” Toisen, myös kolmen hengen perheessä elävän haastateltavan lapsuudessa sisarusparvi oli suuri ja ikäerot pienet, jolloin hälinää riitti

ja äiti oli aika nuori ku sai meiat. *Et semmost tosi lämmintä, kivaa, aina tehtiin yhdessä paljon kaikkee...* [...] [M]ul ei oo tääl ketään sukulaisii, et olihan siellä, samaan aikaan äidin ja isän sisarukset sai kans lapsia, et enemmän se *suku oli kans yhtenäisempi*. Et sillon oltiin *serkkujen kans paljon ja oltiin paljon tekemisissä enojen ja tätien ja setien kanssa*. [...] Enemmän me ollaan, ei nyt yksin mut *irrallaan kuitenki siitä sukuyhteydestä*. (Suvi)

Selonteossa nykyelämän kaupunkilainen erillisuus ja ydinperhekeskeisyys kontrastoituu lapsuuden elämän kanssa. Katkelma piirtää kuvaa ajasta (ja paikasta), jolloin sukulaiset asuivat lähelläkin samoilla kulmilla, lapset hankittiin nuorena, sisaruksia oli paljon, kyläiltiin setien ja tätien luona ja leikittiin serkkujen kanssa. Kertojan lapsuuden maailmassa *tehtiin yhdessä, sukuyhteys* vallitsi ja suku oli *yhtenäinen*, kun taas nyt ollaan jos ei nyt aivan *yksin* niin ainakin *irrallaan*. Jälkimmäiset sanavalinnat viittaavat irtoamiseen ja melkeinpä hajoamiseen verrattuna yhtenäiseen alkutilaan. Näissä selonteissa nyt jo aikuiset kertojat katsovat meneisyyttään lapsen ristiriidattomalla katseella, jolloin lapsuus näyttäytyy onnellisena verrattuna nykyiseen aikuisena oloon. Koska monet asiat pyritään pitämään lapsilta salassa, eivät kertojatkaan ole silloin tienneet aikuisten maailman ristiriidoista, jolloin sama ristiriidattomuus on siirtynyt myös aikuisen muistoihin. Tämä ei siis kuitenkaan tarkoita, että haastateltavat ajattelisivat elämän silloin olleen jotenkin objektiivisesti ongelmattomampaa.

Sukulaisuuden mieltäminen positiivisten tunteiden värittäväksi yhteisöksi muistuttaa huomattavasti Tönniesin lämpimille yhteenkuuluvuuden tunteille perustuvaa yhteisöä. Sellaisia tunteita tässäkin sukuyhteisöllisyyden repertuaarin osa-alueessa koetaan. Lisäksi sukulaisuuden yhdistyminen lapsuuteen ja sen nostalgisointi sisältää samankaltaisen romanttisen pohjavireen kuin millaiseksi Gemeinschaft on usein tulkittu: menneisyyden onnelaan haikailuksi tai modernin maailman utopioiden projisoinniksi historiaan (Töttö 1996, 165–167). Voidaankin ajatella, että Gemeinschaft ei varsinaisesti olekaan analyttinen kuva yhteisöstä vaan nimenomaan modernin maailman ihannoitu tulkinta yhteisöstä, jolloin myös sukulaisuuden ymmärtäminen tällaiseksi ”yhteisöksi” liittyy pikemminkin yksilöllistyneen maailman valittuihin sosiaalisiin suhteisiin kuin agraarisen maailman sukulaisuuden kohtalonyhteyteen. Tähän viittaavat myös muut tavat, joilla puhettavassa puhutaan sukulaisuudesta yksilöllistyneen yhteiskunnan kontekstissa ja ehdoin. Esimerkiksi seuraavassa selonteossa sukulaisuus värityy ambivalenssin kautta. Kertoja toivoisi enemmän yhteydenpitoa isänsä sukulaisten kanssa koska

niilläki on nyt just samanikäisiä lapsia. [...] *Mut sitte* ku ne kuitenkin asuu siellä maalla ja kaikkee, tuntuu et *niitten maailma on kuitenkin nii eri* ku mitä oma..., et välttämättä ei ois kuitenkaan *mitään keskusteltavaa*. *Mut et toisaalta* kuitenkin, mul on kaks serkkuu, niil kummalki ois, toisel on vähän vanhempi poika ku Iida ja toisel vähän nuorempi, meil kaikilla on tänä vuonna syntyny vauva, ni silleen ois tosi paljon mist vois keskustella. *Mut sit toisaalta...* (Marja)

Puhujan ensimmäinen ajatus on, että olisi mukava olla yhteydessä sukulaisiin, joilla on samanikäisiä lapsia. Tämä kaipuu muuttuu kuitenkin heti seuraavassa epäröinniksi; sukulaiset asuvat maalla, entä jos ei olisikaan mitään puhuttavaa. Katkelma kertoo siitä, miten samanaikaisesti paradoksaalisesti kaivataan sukulaisuuteen ja toisaalta ei kuitenkaan haluta olla yhteydessä. Tätä ristiriitaa kuvastavat epäröinti ja lukuisat *toisaalta* ja *mutta* -alkuiset lauseet. Selonteossa yhteydenpito ei ole itsestäänselvää, vaan sille asetetaan samanhenkisyys tai yhteisen puhuttavan kaltaisia ehtoja.

Yksilöllistyneeseen sukulaisuuteen viittaa myös seuraava selonteko, jossa kysyin sukulaisten kanssa koetusta läheisyydestä. Kertojan mukaan häntä ja läheisimpiä sukulaisia

yhdistää se ehkä, et *pitää toisia tärkeänä ja sen huomaa*. [...] Huomaa siitä, et sekä isä et isotäti niinku Saarakki [puoliso] *hyväksyy mut sellasena mitä mä oon*. Ei omia ajatuksia tai mieltymyksiä yritä... He hyväksyy mut ja antaa tilaa sille et tykkää toisesta ja... (Katri)

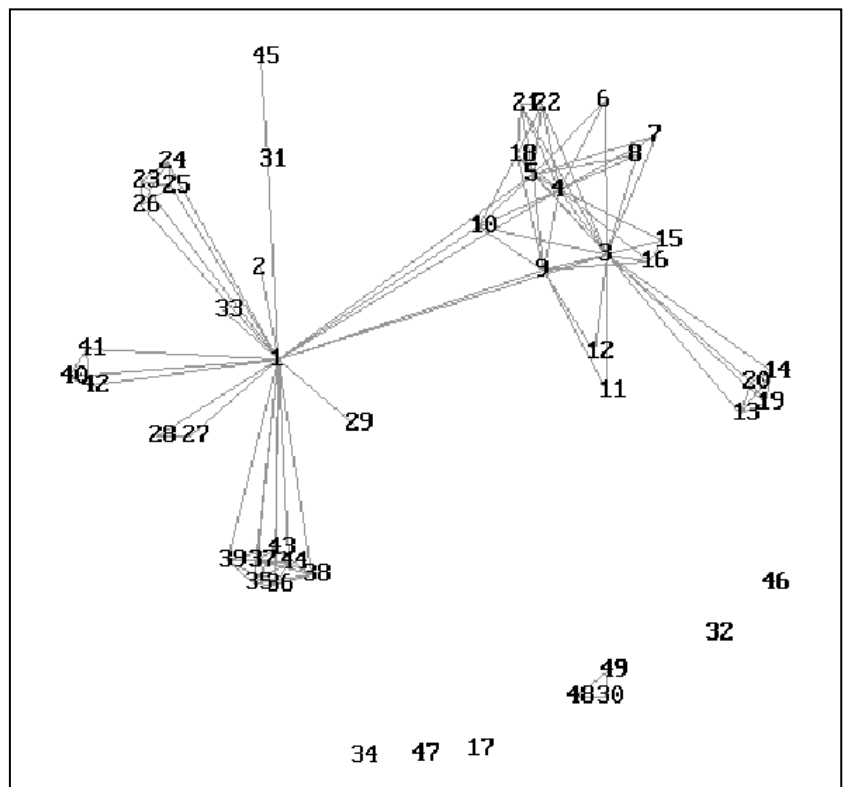
Tämä puhuja painottaa individualistisen sukulaisuuden puhettavan hengessä sitä, miten sukulaisuudessaakin on tärkeää ihmisen kokonaisvaltainen hyväksyminen. Selonteossa yhteisöllisen sukulaisuuden puhetapa leikkaa individualistisen sukulaisuuden puhettavan kanssa, mikä näkyy autenttisten tunteiden korostamisessa sukulaisuuden yhteydessä. Isän ja isotädin kanssa koettu läheisyys vertautuu muutamaaan vanhaan ystävyysuhteeseen, jotka perustuvat luottamukselle ja hyväksymiselle. ”Niiden kanssa voi puhua mistä vaan.” Sukulaisten hyväksyminen vertautuu mielenkiintoisesti ja analogisesti Pahlin ja Spencerin (2004a) tutkimukseen henkilökohtaisista yhteisöistä. Heidän aineistossaan ystävien läheisyyden edellytyksenä ja erittäin arvostettuna ominaisuutena pidettiin sitä, että ystävät hyväksyvät sellaisena kuin on, eikä heidän seurassaan tarvitse teeskennellä olevansa jotain muuta kuin on. Joillekin Pahlin ja Spencerin haastatteleuille ihmisille kaikissa läheisissä suhteissa on kyse hyväksynnästä, jolle ei aseteta ehtoja; kun kerran on jonkun kanssa läheinen, läheisyyden tunne säilyy ajoittaisista ärsytyksen lähteistä huolimatta (mt., 84–89). Tämä sukulaisuuden vertautuminen ystävyteen ja edellisen kappaleen yhteenkuuluvaisuuden tunteita ja samanhenkisyyttä korostavat selonteot yhdistävät selkeästi sukuyhteisöllisyyden puhettavan Schmalenbahin liittoon.

Yhteisöllisen sukulaisuuden puhettavassa siis yhdistyvät Tönniesin Gemeinschaftin ja Schmalenbachin liittosuhteiden logiikka. Molemmissa olennaisia ovat tunteet: sukulaisuuden kokeminen lämmimhenkisen yhteisöllisyyden paikaksi pohjaa viime kädessä oletukselle yhteenkuuluvuuden tunteista sukulaisia yhdistävänä tekijänä. Toisaalta autenttisten tunteiden korostaminen ja samanhenkisyys vaatimus liittävät sukulaisuuden samalle viivalle ystävyys suhteiden kanssa

4.2.2 Sukulaisuuden lämminhenkinen yhteisö

Sukulaisuuden yksilöllistyneen maailman kontekstista käsin tulkitut yhteisölliset piirteet näkyvät myös verkostoaineistossa. Esimerkiksi merkonomiksi kouluttautunut Suvi on mielestään ”tosi semmonen sukulaishminen.” Hän eli lapsuutensa länsisuomalaisessa kaupungissa nelilapsisen työläisperheen esikoisena, ja lapsuuden perheestään hänellä on ”tosi lämpimät ja hyvät muistot.” Nyt Suvi asuu pääkaupunkiseudulla puolisonsa Niinan ja Siiri-vauvan kanssa, jota Suvi hoitaa äitiyslomalla. Siirin isä on tuntematon luovuttaja. Suvin sukurakkaus ja sukulaisuuden tärkeys samoin kuin parisuhteen kautta muodostuvan sukulaisuuden erillisuus Suvin sosiaalisuudessa saavat vahvistusta verkostosta piirretyssä kuvassa (kuvio 3), vaikka Suvin käsitys tuntemisesta onkin ehkä tiukempi kuin monilla muilla haastateltavilla (verkostossa on esimerkiksi kohtalaisen paljon ihmisiä, jotka eivät Suvin mukaan tunne ketään muita verkostosta, eikä Suvi miellä vauvojen tuntevan muita kuin äitinsä). Kuvio on selkeästi kaksinapainen; toinen ryhmä on oikealla näkyvät sukulaiset (numerot 3–16 ja 18–22), ja toinen koostuu erillisistä pienryhmistä ja yksittäisistä ihmisistä, jotka ympäröivät säteittäin Niinaa (numero 1). Kuvion muoto on hyvin erilainen kuin monilla muilla haastateltavilla, joilla usein keskipisteinä ovat puoliso ja lapset, jotka tuntevat lähestulkoon kaikki muut verkostojäsenet. Suvilla myöskään omat ja alhaalla näkyvät puolison sukulaiset (34–39 ja 43–44) eivät muodosta verkoston ydinjoukkoa, vaan ne ovat erillisinä ryhminään, joiden välillä ei kulje tuntemista osoittavia viivoja, ja Niinan sukulaiset näyttävät tuntevan ainoastaan Niinan.

Kuvio 3.
Suvin verkosto

Suvin suuresta verkostosta (51 ihmistä, aineiston toiseksi suurin verkosto) sukulaisia onkin yli puolet, mistä kaksi kolmasosaa on omia sukulaisia. Sukulaisten osuus on Suvilla koko aineiston suurin. Suvin omat sukulaiset asuvat Suvin kotipaikkakunnalla, jossa hän vierailee niin usein kuin mahdollista: ”aina ku menee käymään ni menee semmoseen sukuloimiseen.” Suvin verkostoon kuuluvat äiti (isä on kuollut muutama vuosi sitten), isoäiti, veljet perheineen ja liuta tätejä, setiä ja serkkuja. Sukulaisten läheisyysarvot jakautuvat kehämäisesti siten, että Suvin äiti, veljet ja isoäiti (yhteensä viisi ihmistä) ovat saaneet Suvilta läheisyysarvon yksi ja muut arvon kahdesta viiteen. Tätä voi verrata siihen, että vain yhden ystävän läheisyysarvo on yksi ja kahden kaksi. Suvilla on mielestään ”vaan tosi vahvat ja lämpimät ja hyvät välit äidin ja näitten veljien” kanssa, ”tullaan hyvin toimeen.” Vaikka jossain vaiheessa Suvin muutettua Helsingin välit olivat hieman etäisemmät, niin ”kyl iän myötä tuntuu et on tosi hyvät välit ja on tosi onni et on semmoset.” Lapsuuden perheen ja suvun läheisyys johtuu Suvin mielestä hyvästä ja onnellisesta lapsuudesta, ja osansa on luultavasti myös Suvin isän poismenolla, joka on varmaankin yhdistänyt Suvia, tämän äitiä ja isoäitiä ja sisaruksia. Muiden sukulaisten läheisyysarvot järjestyvät Suvilla siten, että veljen lapset ovat saaneet arvon kaksi, veljen vaimo ja yksi serkku (jota Suvi kuvailee kaveriksi lapsesta saakka) arvon kolme, ja loput arvon neljä tai viisi.

Puolison sukulaisista Suvin verkostoon kuuluvat Niinan vanhemmat ja sisarukset perheineen. Suville läheisimmät ovat Niinan kaksoissisar arvolla neljä ja hänen miehensä arvolla viisi. Heidän kanssaan Suvi ja Niina viettävät paljon aikaa, esimerkiksi ”pääsiäisenä suunniteltiin esimerkiksi, et mentäis just tän Niinan siskon ja sen miehen kans mökille. Et tulis sit vielä tän miehen sukulaisii kanssa.” Sen sijaan Niinan vanhempien (läheisyysarvo kuusi) kanssa Suvi ei niin paljoa ole tekemisissä, sillä heidän suhtautumisensa Niinan lesbouteen onkin ollut ”tosi vaikee paikka”, eivätkä he ”sillai ymmärrä tai hyväksy kuitenkaan.” Kuten aiemmin käsiteltyjen Helenan ja Hannan verkostoissa, myös Suvin läheisyysarvoissa näkyvät ydinperheen luoman sukulaissidoksen tärkeys ja parisuhteen kautta syntyneen sukulaissuhteen vähäinen merkitys; omat sukulaiset koetaan läheisemmiksi kuin puolison sukulaiset. Suvin tapauksessa jälkimmäistä tendenssiä vahvistaa vielä Niinan vanhempien suhtautuminen Niinan lesbouteen ja parisuhteen lapsen, mikä jo sinällään pitää heitä etäällä Suvin läheisimpien piiristä, eikä Suvi siten varsinaisesti valitse heitä mukaan oman, lämminhenkiseksi mieltämänsä sukulaisuuden piiriin.

Jonkinlainen lämminhenkisen ja yhteisöllisen sukulaisuuden painotus on havaittavissa myös postityöntekijä Annan ja hänen puolisonsa, opettajan opintojaan viimeistelevän Mervin verkostoissa. Viitisen vuotta yhdessä ollut pariskunta asuu Helsingin kantakaupungissa yhdessä Annan yhdeksänvuotiaan pojan Jonin kanssa. Mervi vietti lapsena kolmilapsisen keskiluokkaisen perheen esikoisen suojattua elämää pikkukaupungissa pääkaupunkiseudun liepeillä, mistä

kuitenkin lähti opiskelemaan toiselle paikkakunnalle. Anna puolestaan on elänyt hyvin erilaista elämää: Vanhemmat erosivat kun hän oli hyvin pieni, ja Anna, toimistos sihteeri-äiti ja pikkusisko asuivat kolmistaan pääkaupunkiseudulla. Teini-iässä Anna tutustui ystävänsä veljeen, jonka kanssa alkoi seurustella. Suhde kesti monta vuotta, vaikka oli ”aika painajaista”, sillä mies oli ”juoppo, väkivaltainen ja rikollinen.” Parikymppisenä Anna olikin aikeissa lopettaa sen, mutta huomasi olevansa raskaana, ja suhde Jonin isään jatkuikin epämääräisenä vielä jonkin aikaa Jonin syntymän jälkeen.

Annan verkostossa on 43 verkostojäsentä, Mervillä puolestaan 50. Sukulaiset, erityisesti Mervin suuri sukulaisorukka, tuntuvat olevan merkittävässä osassa sekä puolisoiden arkipäiväisessä elämässä että heidän verkostoissaan ja itsemäärittelyissään. Ensinnäkin sukulaisten (joista kolme neljäsosa on molemmilla niminomaan Mervin sukulaisia) osuudet puolisoiden verkostoista ovat aika suuret: Mervillä lähes puolet ja Annalla puolet verkostosta. Toiseksi he myös tapaavat sukulaisia kohtalaisen usein. Erityisesti Mervin lapsuuden perheen kanssa kyläillään parikin kertaa kuukaudessa, minkä lisäksi purjehditaan ja mökkeillään yhdessä. Lisäksi Mervi mainitsee isovanhempansa ja enon perheen, joita tavataan jouluisin ja kesäisin sekä tätinsä perheen. Jälkimmäisten luona Mervi ja Joni olivat olleet serkkujen syntymäpäivillä haastattelua edeltävänä päivänä: ”Sieltä oli sitte Annalle lähetetty kauheet määrät kaikkia herkkuja ja niitä sitte vielä mässäiltiin siinä illalla ja puhuttiin päivän tapahtumista.” Merville sukulaisuus onkin ollut ”myönteinen kokemus. Mä tykkään mun sukulaisista, en ihan kaikista mut suurimmasta osasta.” Koko perheen tapaamiset Annan äidin ja siskon sekä mummon ja enon kanssa sen sijaan eivät ole aivan yhtä usein toistuvia, vaikka Anna on yksin heihin useammin yhteydessä ja käy esimerkiksi auttamassa äitiään. Ehkä oman sukunsa pienuudesta johtuen Anna kokeekin liittyneensä osaksi Mervin sukulaisverkostoa. Hän viittaa monesti ja lämpimmin sanakääntein Mervin sukulaisiin:

Mut kyl sitte jos lapsuudesta asti on pidetty jotain suhdetta yllä, ni kyl sitä *kannattaa vanhempanaki pitää*. Kyl mä nautin hirveesti ku me käydään Mervin-, se on mulle tosi tärkeä. Ja niillähän on aika paljon ihmisiä niitten suvussa. [...] Kyl mut on *otettu tosi hyvin mukaan* porukkaan ja mä *tuun hirveen hyvin niitten kans toimeen*.

Sukulaisten läheisyysarvot ovat molemmilla painottuneet asteikon yläpäähän. Mervillä läheisyysarvon yksi (äiti ja sisko) tai kaksi (isä, veli, isovanhemmat ja kaksi serkkua) saaneita sukulaisia on yhteensä kahdeksan. Tädit, sedät ja yksi serkku ovat saaneet arvon kolme, isotäti, serkku ja Annan äiti sekä sisko arvon neljä. Läheisyysarvon yhdestä kolmeen saaneita sukulaisia on siis 13, kun taas samoilla läheisyysarvoilla liikkuvia ystäviä on vain kaksi. Samaten Anna kokee sukulaiset läheiseksi: omat sukulaiset ovat saaneet arvon yksi (lukunottamatta isän ja sedän läheisyysarvoa kuusi, mutta heidän kuulumisensa Annan verkostoon onkin hieman epävarmaa),

Mervin lapsuudenperhe arvon kaksi ja Mervin muut sukulaiset (lukuunottamatta isotätiä) arvon kolme. Sen sijaan läheisyysarvon yksi saaneita ystäviä ei Annalla ole ollenkaan.

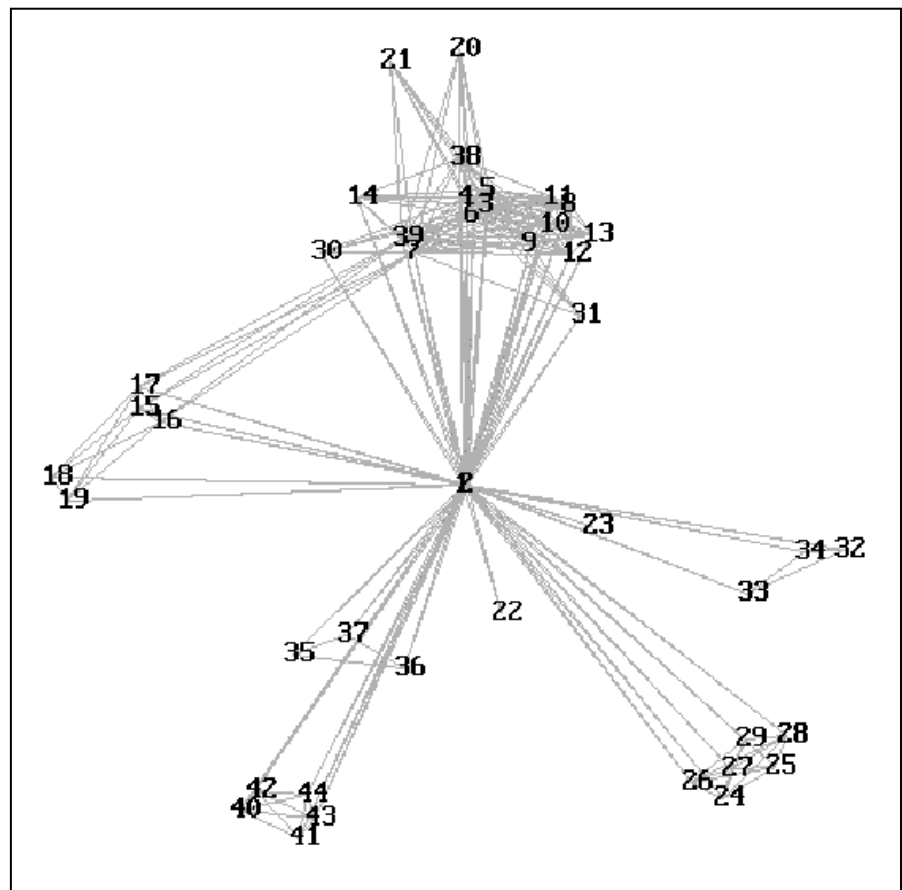
Myös aiemmin esittelemäni Hannan puolison, maalarina työskentelevän Katjan verkostossa on paljon sukulaisia ja Katjan asennoituminen sukulaisuuteen on jonkinlaisen yhteisöllisyyden ja kaipauksen värittämää. Katja vietti lapsuutensa Pohjois-Suomessa nelilapsisen työläisperheen esikoisena. Katjan ja Hannan lapsuuden perheet olivat ”ihan täysin päinvastaiset, että me oltiin sosiaalinen perhe, meillä oli äiti ja isä ja kaikki siskot ja veljet.” Katjan lapsuuden perheen elämä oli sosiaalista ja ”tiivistä yhdessäoloa.” Perhe asui kyläkaupan yläkerrassa, joka toimi ilmeisesti jonkinlaisena kylän epävirallisena tapaamispaikkana. Niinpä sekä naapurit että tuttavat ja sukulaiset pöpahtivat usein vieraisille ja lapset kavereineen viettivät paljon aikaa Katjan kotona. Katja toivoisikin nykyisessä elämäntilanteessaan sosiaalisempaa elämää, sillä ”siihen tottu silloin nuorempana ni jotenki se on niin outoo että me ollaan täällä kolmestaan.”

Ehkä juuri johtuen osittain lapsuuden tiivistä sosiaalisuudesta Katjan verkostosta (44 ihmistä) lähes puolet on edelleen sukulaisia, verrattuna Hannan kolmasosaan. Vanhempien, kahden veljen, siskon, tämän lapsen ja miehen lisäksi Katjalla on puoliveli ja -sisko äidin nuoruuden liitosta. Lisäksi Katjan verkostoon kuuluu tätejä, serkkuja ja Hannan lähisuku. Läheisimmät sukulaiset ovat äiti, sisko ja toinen veli läheisyysarvolla kaksi, kun taas vain yhden ystävään läheisyysarvo on kaksi. Nuoremman veljen, siskon tytön ja isän läheisyysarvot ovat kolme. Katja mieltää äitinsä suhteellisen läheiseksi, ”kyllä mä sen kanssa aina jos puhelimesta, kyllä mä kerron kaikki tämmöset isot jutut ja se kertoo mulle.... Äitin kanssa on ihan helppo puhua.” Sisaruksensa Katja kokee läheiseksi, koska on esikoisena pitänyt heistä huolta ja ”tietenki ku on viettäny ikänsä nii siinähan se tulee...” Katja muistelee sisarusten kanssa viettämäänsä lapsuuttaan, tiivistä yhdessäoloa, kunnan keskusteluja ja ilmaa puhdistavia yhteenottoja siskon kanssa lämmöllä ja pahoittelee aikuisiän etääntymistä. Tädit ja serkut (läheisyysarvot neljä tai viisi) Katja mieltää läheiseksi, koska on lapsena viettänyt heidän kanssaan paljon aikaa. Verkostolomakkeessa Katja myös kuvailee heitä lämpimin sanoin.

Vielä yhdenlaisen näkökulman Katjan verkostoon antaa siitä piirretty kuvio (kuvio 4). Se on muodoltaan hätkähdyttävän samanlainen kuin Hannan verkostokuvio: puoliso (numero 1) ja lapsi (2) keskellä, muut elämänpiirit ryhmittyneinä erillisinä säteinä ympärille. Kuviossa ylhäällä näkyvät sukulaiset (3–14, 20–21, 38–39) ovat yhtenä rykelmänä, johon liittyy Katjan vanha ystävä (30) ja lapsen kummi (31). Tähän joukkoon liittyvät muutamalla viivalla vasemmalla näkyvät Hannan sukulaiset (15–19). Sateenkaariperheet (24–29) näkyvät omana erillisenä ryhmänään oikealla alhaalla, samoin naapurit (41–44) ja kaksi ystäväperhettä (32–24 ja 35–37).

Katjalla on siis suhteellisen samankaltainen verkostomuodostelma kuin Hannalla ja ja itse asiassa jopa aika lailla samat verkostojäsenet, sillä kaksi kolmasosaa heistä on samoja kuin Hannalla. Kuitenkin huolimatta tästä rakenteellisesta yhteneväisyydestä Katjan orientaatio sukulaisuuteen vaikuttaa hyvin erilaiselta kuin Hannalla. Katja ikään kuin tulkitsee sosiaalisen tilanteensa tai verkostonsa eri lailla kuin Hanna, joka äitiysloman jälkeen on innoissaan uusista sateenkaari- ja muista kontakteista. Katja kaipaa lapsuutensa sosiaalista elämää ja sukulaisten yhteisöä, eikä osaa mieltää Sateenkaariperheiden kautta tulleita kontakteja tai muita tuttavaperheitä korvaaviksi. Katjan erilaisesta asennoitumisesta kertoo myös hänen suhteensa Hannan lähisukulaisiin; kaikkien läheisyysarvo on kolme ja Katja kuvailee suhdettaan Hannan vanhempiin alun sopeutumisvaiheen jälkeen nykyään hyväksi. Hannan äidin kanssa ”jutellaan ja höpötetään kaikesta. Ja Hannan isän kanssa korjaillaan meidän autoa.” Tätä voi verrata siihen, miten ensinnäkään Hanna ei osannut ollenkaan määritellä Katjan sukulaisten läheisyysarvoja, lukuunottamatta Katjan isän ja sisron miehen kuutosia ja toiseksi koki ystävien olevan tärkeämpiä kuin sukulaisten, koska ystävät voi valita. Tilanne näyttäisi siltä, että Katjan voimakas sukulaisorientaatio saa aikaan myös puolison sukulaisten muodostumisen läheisiksi. Tätä vielä vahvistaa se, että heidän luonaan on joka suhteessa helpompi vieraila kuin Katjan vanhempien luona, koska Hannan vanhemmat asuvat lähempänä eivätkä juopottele, eikä Hannakaan koe Katjan sukulaisia itselleen läheisiksi.

Kuvio 4. Katjan verkosto

Tässä luvussa olen analysoinut aineistoani yhteisön erilaisten käsitteellistysten kautta. Nämä piirteet näkyvät ensinnäkin diskursiivisella tasolla, yhteisöllisen sukulaisuuden puhettavassa. Siinä yhdistyvät kaksi juonetta, sukulaisuuden hahmottaminen lämminhenkisenä yhteisönä sekä yhteenkuuluvuuden ja autenttisten tunteiden korostaminen sukulaisuuden taustalla. Toiseksi sukulaisuuden yhteisöluonteen erilaiset painotukset – Gemeinschaft, liitto tai niiden yhdistelmä – näkyvät diskursiivisen tason ohella myös sosiaalisten sidosten käytäntöjen tasolla. Niinpä tässä luvussa esillä olevaa verkostoitumisen tyyliä voitaisiin nimittää *yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatioksi*. Se tuntuisi olevan avainsana Suvin, Mervin, Annan ja Katjan verkostosuhteiden muodostelmissa.

4.3 Sukulaisuuden yksilöllistyminen

Edellä olen analysoinut aineistoani individualismin ja yksilöllistymisen sekä yhteisön käsitteiden kautta. Vaikka individualistisen sukulaisuuden ja sukuyhteisöllisyyden puhettavat tarkestelevat sukulaisuutta hieman erilaisin painotuksin, ne voidaan myös nähdä osana laajempia yhteiskunnallisen yksilöllistymisen prosesseja. Näissä prosesseissa modernin maailman instituutiot (muun muassa perhe ja sukulaisuus) ovat muutoksen tilassa, mistä seuraa samanaikaisesti uudenlaisia valinnan mahdollisuuksia ja toisaalta ambivalenssia epävarmuutta. Toisin sanoen sosiaalisten suhteiden refleksiivisyys (sekä Beckin että Giddensin mielessä) valtaa alaa ja yhteiskunnalliset olosuhteet tulkitaan yksilöllistyneesti. Myös jotkut empiiriset tutkimukset antavat viitteitä siitä, että repertuaarit eivät ole vain yksittäisiä puheen tasolla esiintyviä ilmiöitä vaan kytkeytyvät yhteen mikrotason käytäntöjen kanssa. Sukulaisuuden erityisyyden väheneminen siinä mielessä, että sukulaisuus on hieman alkanut muistuttaa mitä tahansa suhteita, on samankaltainen esimerkiksi Pahlin ja Spencerin tutkimustulosten kanssa. He toteavat muun muassa, että sukulaisuuden ja ystävyiden rajat ovat alkaneet ikään kuin sekoittua toisiinsa, jolloin ystävyteen yhdistettyjä ominaisuuksia, merkityksiä ja käytäntöjä on alettu liittää sukulaisuuteen (ja toisinpäin) (Pahl & Spencer 2004b, 212–215). Autenttisten positiivisten tunteiden korostaminen taas liittyy Pahlin ja Spencerin (mt.) havaintoon, että ihmiset odottavat aiempaa enemmän viihtyvänsä sukulaisten kanssa tai tuntevansa ystävyteen kuuluvia pitämisen tunteita heitä kohtaan. Näyttääkin siltä, että individualistisen sukulaisuuden ja yhteisöllisen sukulaisuuden puhettavat leikkaavat ensinnäkin jälkimoderniin maailmaan kuuluvan valinnan eetoskohdalla, oli sitten kyse valinnasta jättää sukulaiset etäälle omista sosiaalisista suhteista tai valinnasta olla osa sukulaisten lämminhenkistä yhteisöä. Valintojen tekemiseen puolestaan liittyvät tunteet, repertuaarien toinen leikkauskohta, sillä niiden pohjalta päätökset tehdään. Esimerkiksi Riitta Jallinoja (2000) kirjoittaa, että ihmisten toimintaa ohjaavat nykymaailmassa pikemminkin

tunteet kuin normit. Samaten kuin parisuhteissa ollaan ja lapsia hankitaan ”kun on se tunne”, yhteyksiä (tai niiden vähäisyyttä) sukulaisiinkin perustellaan tunteilla.

Puhetapojen vastinparit käytännön sosiaalisten suhteiden tasolla, eli individualistisen ja yhteisöllisen sukulaisuuden verkostoitumisen tyyli tai individualistisen sukulaisuuden ja yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatiot, voidaan myös nähdä osana laajempia kulttuurisia pohjavirtauksia tai sukulaisuusnormiston muutosta. Esittelemieni naisten verkostoissa näkyy käytännössä se, miten esimerkiksi sukulaisiin ei ole pakko olla yhteydessä ellei itse halua, mutta tämän kyytipoikana tulee valinnan ja oman elämän rakentamisen pakko. Verkostojen kautta havainnollistuvat siis niin itse rakennettu elämä (tai sosiaalisten suhteiden verkosto) kuin ihmissuhteiden demokratisoituminenkin. Myös jälkimmäiseen liittyvä refleksiivisen itsen projekti ja ylipäättään oman sosiaalisen elämän reflektointi ovat voimakkaasti läsnä aineistossa. Tässä on kuitenkin muistettava, että täydellisen demokraattiset ihmissuhteet eivät ole mahdollista jokaisessa tilanteessa. Nyt esittelemieni naisten sosiaalisten suhteiden ja erityisesti sukulaisuuden reunaehdot eivät ole erityisen rajoittavia, mikä osaltaan mahdollistaa yksilön vapautta ja valintaa korostavan puheen sekä yksilöllistyneen verkostosuhteiden muodostelman. Tulkitsen yksilöllistyneen sukulaisuuden diskursiivisen ylivallan johtuvan siitä, että koska individualistinen diskurssi on hyvin voimakas kulttuurinen tulkintarepertuaari, ihmiset helposti hahmottavat sen kautta myös sukulaisuutta, ellei mikään ole saanut sukulaisuutta ikään kuin aktualisoitumaan. Näin näyttäisi olevan asian laita useimmilla nyt esitellyillä naisilla. Heillä ei ole ollut suurempia ongelmia tai ristiriitoja sukulaisuuteen liittyen, tai ainakaan ristiriidat eivät ole määrittäneet naisten sukulaisuuskäsitystä. Niinpä näille naisille sukulaisuus on jotenkin itsestäänselvää; sukulaiset mielletään ”siellä taustalla” oleviksi ja pysyviksi, joihin voi äärimmäisessä häädässä – esimerkiksi tilanteessa, jossa tarvitsee rahaa lainaksi – tukeutua, vaikka ei niin paljoa yhteydessä olisikaan. Näillä naisilla on varaa valita, miten olla (vai ollako ollenkaan) yhteydessä sukulaisiinsa. Tämä on mahdollista tiettyjen sosiaalisten suhteiden reunaehto- jen vallitessa, tai ehkä pikemminkin tiettyjen reunaehto- jen puuttuessa. Näitä reunaehtoja ja niiden diskursiivisia seurauksia analysoin seuraavassa pääluvussa.

5 PERHEEN KIELELINEN RAKENTUMINEN REUNAEHTOJEN PUITTEISSA

Edellisessä pääluvussa analysoin aineistoani individualistisen sukulaisuuden ja yhteisöllisen sukulaisuuden kautta ja tulkitsin näiden molempien liittyvän laajempiin yksilöllistymisen prosesseihin. Olennaista yksilöllistyneessä sukulaisuudessa on ajatus sosiaalisten suhteiden valitsemisesta. Sukulaisuus- ja ystävyysuhteiden valikoituminen ei kuitenkaan tapahdu irrallaan muusta sosiaalisesta todellisuudesta, vaan on ihmisten kulloistenkin elämäntilanteiden ja erilaisien sosiaalisten reunaehtojen säätelemää ja rajaamaa. Seuraavassa tarkastelen omassa aineistossani ilmeneviä reunaehtoja – yleisesti lesbouden marginaalisesta asemasta juontuvaa ja erityisesti sukulaisuussuhteiden jännitteisyydestä tai kipeydestä muodostuvaa ja toiseksi esittelen reunaehtojen diskursiivisia seurauksia eli haastattelemieni naisten kielellisiä strategioita kiertää reunaehtojen asettamat rajoitukset.

5.1 Heteroseksuaalisen maailman rajoitteet

5.1.1 Lesbouden epäilyttävyys

Haastattelemieni naisparien perheiden sosiaalisia suhteita rajaavat reunaehdot liittyvät lesbouden ja samaa sukupuolta olevien perheiden asemaan seksuaalisten orientaatioiden ja perhemuotojen marginaalissa. Kysyessäni eksplisiitisti syrjinnästä, kaikki naiset vastasivat heti, että kukaan heidän perheessään ei ole kokenut syrjintää: ”En silleen, että se kohdistuis minuun. Tietenki tuolla kadulla ja tuolla kuulee ylipäätänsä naispareihin ja... Mutta en henkilökohtasta syrjintää.” Tähän selontekoon tiivistyy muidenkin haastateltavien asenne; kukaan ei miellä tulleen syrjityksi, mutta on kuitenkin tietoinen siitä, että lesboutta ja omaa perhetilannetta ei pidetä aivan tavanomaisena ja ne saattavat aiheuttaa ihmisissä vieroksuvia reaktioita. Koska syrjintä on tavattoman negatiiviselta ja pahalta kuulostava käsite, pitää suoraan kysymykseen vastata kieltävästi ja esittää haastattelijalle tässä mielessä elämänsä positiivisessa valossa. Syrjitynä olemisen subjektipositio on alistettu ja sopii huonosti yhteen individualistiseen minäkäsitykseen kuuluvan autonomian kanssa, jolloin oman integriteetin takia tätä positiota vältetään haastattelutilanteessa viimeiseen asti.

Haastateltavat kuitenkin pitävät naissuhdettaan ja omaa perhetilannettaan ihmisten silmissä mahdollisesti outona tai jollain lailla vaivaannuttavana. ”Tietenki ihmiset jotka ei oo tavannu

ennen meikäläisiä ja sitte yhtäkkiä tullee ja lapsiki siinä... Nii onhan niillä, kyllähän mä nään katseesta että ne vähän mietiskellee näitä juttuja.” Pelkkä parisuhde toisen naisen kanssa ei välttämättä ole muiden silmissä niin ihmeellistä, mutta ”lapsen tulo, se on ehkä ihmisistä eksoottisempaa, [...] joutuu vääntää ihmisille rautalangasta sitä juttua, [...] et mitä se Miian lapsi nyt sinuun liittyy.” Ajatus kahdesta naisesta hankkimassa yhteistä lasta saattaakin olla monille jollain lailla käsittämätön. Eräs naisista kertoo, millaista on vieraila lapsen kanssa hänen sukulaistensa luona:

[V]aik siel ollaan avoimia ja kaikki jotenki, mut ehkä siin tilantees vois enemmän olla se, *et [...] jotenki siellä voi enemmän olla sellanen tunne, joidenkin luona, et se [lapsi] on mun. Mä en osaa selittää sitä.* [...] [V]aik on avoimet ja hyvät välit ja kaikkee, silti ei kuitenkaan, *ei siel puhuta ihan niin, meidän suhteesta ihan niin avoimesti kuitenkaan.* (Suvi)

Kertojalla on vaikeuksia selittää, millä lailla hänen sukulaistensa suhtautuminen hänen puolisonsa ja vauvan suhteeseen on erilaista kuin hänen itsensä ja vauvan suhteeseen. Katkelmasta voi lukea sukulaisten suhtautumisessa kertojan parisuhteeseen joitain kiusallisuuden häivähdyksiä, jolloin suhteesta ei häveliäisyysyistä puhuta avoimesti ääneen. Selonteossa näkyvät toisaalta lesbouden yleisesti marginaalinen asema ja toisaalta kulttuurinen yhteensopimattomuus äitiyden ja lesbouden välillä, äitien vaikeus olla avoimesti lesboja, mikä on todettu monissa tutkimuksissa (esim. Kuosmanen 2000; Weeks ym. 2001, 159). Lesbous ja äitiys eivät edelleenkään – Kuosmasen aineisto on peräisin 1990-luvun alusta – helposti mahdu samaan kuvaan, huolimatta esimerkiksi sittemmin parisuhdelain tiimoilta käydyistä julkisesta keskustelusta ja yleisen tietoisuuden tai sallivuuden lisääntymisestä.

Ihmiset saattavat siis edelleen reagoida vaikenemalla tai vaihtamalla puheenaihetta, jos naisten perheistä tulee puhetta jossain. Suoranaisia ikäviä kokemuksia ihmisten suvaitsemattomuudesta on erällä pariskunnalla, joiden edelliset naapurit vierastivat perhettä, minkä takia perhe muutti toiseen asuntoon. Yksi haastateltava sanoo, että naapureihin oli aluksi vähän vaikea tutustua perheen muutettua uuteen paikkaan. Toinen puolestaan kertoo, että työpaikalla häntä saatetaan vältellä ja on ”ehkä joittenki henkilöitten kohalta vähän semmosta...” Eräs miesvaltaisella alalla työskentelevä haastateltava puolestaan ystäväystyi hyvin lähes ainoan naispuolisen työkaverinsa kanssa. Perheestään hän ei aluksi kertonut tälle työkaverille, joka saatuaan asian selville ”oli vähän aikaa että ei tässä mittää, ei oo ongelmaa”, kunnes yhtäkkiä ”vaan käänsi kelkkasa.”

Työyhteisö vaikuttaisikin olevan sellainen paikka, jossa rajankäyntiä avoimuuden ja kertomatta jättämisen välillä käydään erityisen paljon. Vaikka töissä ollaan monta tuntia päivässä ja työkaverien kanssa saatetaan viettää paljonkin aikaa, niin he eivät välttämättä ole kovinkaan läheisiä. Eräs naisista on elänyt lesbona muuten avoimesti jo pitkälti toistakymmentä vuotta, mutta ei kuitenkaan ole työpaikoillaan yleisesti kertonut ihmisille. ”Sellasten ihmisten kenen kans mä

oon tekemisiin ni ne tietää.” Toinen, mielestään vapaamielisessä ympäristössä työskentelevä haastateltava kertoo, että työpaikan kahvipöytäkeskustelussa puheen siirtyessä lapsiin hänkin puhuu mielellään omastaan

Jos mä puhun yheksänkuukautisesta, ni sä joudut vähän selittää taustaa sille, ku en mä oo ollu missään äitiyslomalla, et mistä se putkahti se yheksänkuukautinen mun elämään. Et mikä lapsi se on, miten se mun lapsi on. [...] [L]apsist puhutaan nii hirveen helposti ja mä en oo sitte se joka osais olla sinä hiljaa, must tuntuis-, toisetha on sellasii, ei ne vaa sit puhu mitään, ne on ihan ku niil ei ois lasta. Must se on tavallaan valehtele- [...]. (Päivi)

Tässä puhuja kamppailee toisaalta avoimuuden periaatteen ja toisaalta ikäväksi kokemansa taustojen selittämisen välimaastossa. Jos hän puhuu avoimesti lapsestaan, niin kuin mielellään tekee, niin tästä avoimuudesta ikään kuin sakotetaan selitysvetvöllisyydellä. Kertojan maailmassa ideaalitalanne olisi tietenkin sellainen, että hänen perheensä ei aiheuttaisi kummastusta esimerkiksi työkavereiden parissa.

Välttääkseen varsinaisia ikäviä kohtaamisia naiset joutuvat miettimään tarkkaan, kenelle tulevat perheineen kaapista ulos ja välttelevät tilanteita joissa mahdollista syrjintää voisi tapahtua. Haastateltavat siis säätelevät omaa käytöstään muiden ihmisten oletettujen reaktioiden perusteella. Yksi sanoo suoraan, että jos on oletettavissa, että ihmiset eivät hyväksy hänen perhetään tai lesbouttaan, hän jättää kertomatta asiasta. Toinen kertoo, että jos eläisi heterosuhteessa, niin ihmisiin voisi olla helpompi tutustua esimerkiksi leikkipuistossa, kun ei tarvitsisi miettiä, mitä vieraille ihmisille sanoo parisuhteestaan. Kolmas korostaa, että vaikka yleensä hän onkin hyvin avoimesti, niin

kaikille ei viitti [kertoa], joku saattaa kysyy vaikka et mitä sun miehes tekee, ni tota jos [...] mä en enää tapaa sitä ihmistä ja emmä jaksa ruveta selittää mitään taustoja, ni sit mä saatan sanoo, et mun puoliso on ollu kaupassa mut nyt on kotona. Et tavallaa, jonkun verran kiertää [...]. (Päivi)

Samaten eräs haastateltava kertoo, että käydessään esimerkiksi lääkärissä puolisonsa lapsen kanssa, hän antaa lääkärin olla siinä uskossa, että on lapsen äiti. Tämä varuillaan olo on opetettu myös lapsille, joille painotetaan, että kaikkea ei tarvitse kertoa omasta perheestä, varsinkaan tuntemattomille ihmisille. Lapsia neuvotaan välttämään sellaisia sanoja kuin naispari tai lesbo; äidin puolisoa voi esimerkiksi nimittää kaveriksi tai siskoksi, jos joku kysyy.

Lesbouden potentiaalisen stigman lisäksi toinen naisparien sosiaalisia suhteita rajaava yleinen reunaehto liittyy elämäntilanteeseen ja sosiaalisen kanssakäymisen luonteeseen. Tässä yksi naisista miettii, millaista hänen elämänsä olisi, jos hän olisi heterosuhteessa:

Oishan se varmasti helpompaa. Joissakin asioissa. [...] Täs on ihan hirveen kivat ja-, nuorekkaita ja fiksuja naapureita. Ei oo ollu sillensä. Mutta sekin niinku tässäki vaik naapureita, jos täs ois mies, niinku ihan heteropari, ni enemmän ois vielä naapureiden kaa tekemisissä, ku et mitä jos on kaks naista. Et eihän tässä... , et miehet pitävät silleensä yhteyttä, kättelevat jotain matseja yhdessä ja tämmöstä näin, ni eibän se ihan samanlaista oo. (Miia)

Kertoja kokee, että heidän perheensä jää ulkopuoliseksi tavanomaisessa (hetero)sosiaalisuudessa, jossa tärkeän osan kanssakäymisestä muodostavat miesten ja naisten toisistaan eriytyneet piirit esimerkiksi naapurustossa. Päästäkseen osalliseksi edellä mainitun kaltaisesta perheiden muodostamasta ryhmäsosiaalisuudesta lähes kaikki pariskunnat kertoivat aktiivisesti etsineensä toisten naisparien perheiden seuraa esimerkiksi internetistä tai Sateenkaari-perheiden tapaamisista. Useimmat olivatkin löytäneet yhden tai useamman ystäväperheen. Lisäksi kaikilla haastateltavilla on ystäväpiirissään ”meikäläisiä” (toisin sanoen ei heteroseksuaalisia ystäviä ja pariskuntia).

5.1.2 Sukulaisten suhtautuminen

Sosiaalisia suhteita rajoittavien yleisten reunaehtojen lisäksi sukulaisten asennoituminen asettaa erityisiä reunaehtoja haastattelemieni naisten sosiaalisille ja erityisesti sukulaisuussuhteille. Kahdeksalla haastattelemastani 12:sta naisesta ei ole ollut erityisiä vaikeuksia sukulaistensa suhtautumisessa lesbouteen. Osa kuittasi kysymyksen vanhempien tai ylipäänsä sukulaisten reaktioista vastaamalla, että ”ihan hyvä” tai ”ei mitään ongelmia.” Osa taas kertoi vanhempien alkuhämmennyksestä tai -järkytyksestä, jota kuitenkin seurasi asian hyväksyminen. Esimerkiksi Hannan ystäville Hannan lesbous ei tullut yllätyksenä, mutta vanhemmat olivat ”vähän järkyttyneitä” ja ”tosi yllättyneitä [...] Kai niillä nyt hetken aikaa meni asiaa sulatellessa mutta kyllä se siitä sitten...” Hannan vanhempien hämmennystä lisäsi se, että Hanna ja Katja olivat olleet yhdessä vasta vuoden kun Hanna alkoi odottaa Eeviä: ”et ku ne tajus että mä oon Katjan kanssa tai että mä oon lesbo, ni ne ajatteli että no niin, nytte niitä lapsenlapsia ei tuu.” Hannan vanhempien reaktio ei kuitenkaan ollut ”mitään semmosta moralisointia”, vaan johtui pikemminkin siitä, että ”kaikki tuli siihen samaan syssyyn ni kyllähän siinä sitten kesti vähän aikaa.” Katjalla puolestaan oli teini-ikäisenä pitkäaikainen tyttöystävä, jolloin ”me oltiin meillä kotona ja tota... tottakai ne nyt sen näki. Ni, että mitä ne nyt noi kyhjää kahestaan, miksei ne oo pojissa.” Niinpä Katja arvelee äitinsä jollain tasolla tienneen jo pitkän aikaa. Kuitenkin kun Katjan ”sisko kerto sen ääneen, silloin se oli jotenki järkytys, niinkö meiän äitille, voi kauheeta, siitä tuli hirveä souvi. Mutta kyllä siitä sitte selvittiin.”

Sukulaisille lesbouden ääneen lausuminen näyttääkin olevan jollain lailla hankalaa. Päivi kertoo, että hänen vanhempiansa reaktiot ovat olleet ihan positiiviset, mutta kuitenkin arvelee, että hänen äitinsä ”varmaan pitää matalaa profiilia” sukulaisille tyttärensä lesboudesta, eikä ”toitota sitä kaikille sukulaisille. Et nää ketkä mun puolesta, kehen mie oon yhteydessä, ne tietää...” Miialla puolestaan on isänsä sisarille ollut kynnys sanoa asiaa suoraan, vaikka Miian perhetilanne onkin tädeille selvä, eivätkä he ole ilmaisseet paheksuntaa. ”Ku ei oo oltu heiän kanssa niin

paljon tekemisissä et sit se, ei vaan tuu semmosta luontevaa tilaisuutta, tuntuis hirmu tylsältä siin kahvipöydässä, et oottekste nyt ymmärtäny et mä oon lesbo, miks niinku vääntää rautalan-gasta.” Niina ei ole kokenut kaukaisemmille sukulaisille kertomista tarpeelliseksi, koska ei ole heidän kanssaan tekemisissä.

Et jos joku tulee kysymään suoraan, ni kyl mä oon valmis ihan puhumaan ja kertomaan. Että jos selän takana siellä myhäillään ja ihmetellään ja tällästä, ni mulle on ihan se ja sama mitä ne ajattelevat siellä.

Erityisesti vanhemmille sukulaisille kertominen tuntuu olevan jotenkin vaikeaa: Helenan äiti ei halua, että isoäiti saa tietää, joten Marja esiteltiin hänelle kaverina. Samaten Mervi ei koskaan kertonut edesmenneelle isänäidilleen, vaikka Mervi, Anna ja Joni kävivät vieraisillakin koko perheen voimin. Haastattelussa Mervi toteaa huojentuneena, että isoäiti oli ennen kuolemaansa sanonut Mervin äidille hyväksyvänsä Mervin perheen. Äitinsä vanhemmillekaan Mervi ei ensin ajatellut kertoa, ”koska ne on niin vanhoja”. Mummi alkoi kuitenkin ihmetellä, miksi Mervi hyysää ystävänsä lasta niin paljon, jolloin tämä kertoi kirjeessä asian laidan. Mummin reaktio oli onneksi kuitenkin vain Mervin salailua ihmettelevä. Myöskään Suvi ei ole varsinaisesti kertonut isoäidilleen, vaikka ”kyl me siellä aina vieraillaan ja useesti se kyselee minusta”, kertoo Niina. Ilmeisesti sanan lesbo ajatellaan sisältävän jollain lailla niin epämiellyttäviä sivumerkityksiä, että sen ääneenlausumista erityisesti vanhemmille sukulaisille kartetaan.

Haastateltavien varovaisuus sukulaisille kertomisessa osoittautuu kuitenkin järkeväksi, sillä yllättävän monelta haastateltavalta löytyy ainakin joitain sukulaisia, joiden on vaikeaa hyväksyä naissuhdetta ja perhettä naisen kanssa. Lesboutta saatetaan pitää Jumalan vastaisena, jotenkin luonnottomana tai melkein sairaana. Niinpä kaapista ulostulemisella saattaa olla sukulaisuussuhteille ikäviä seurauksia. Vanhempien tai muiden sukulaisten reaktio voi olla huomattavan kielteinen ja lesbouden paljastuminen voi aiheuttaa pysyviä jännitteitä sukulaisuussuhteisiin. Esimerkiksi koko ikänsä äitinsä kanssa elänyt Anna lähentyi isänsä kanssa Jonin syntymän aikoihin, mutta isä lakkasi pitämästä yhteyttä saatuaan selville, että Anna seurustelee Mervin kanssa. Mervin isotäti puolestaan ei hyväksy Mervin seurustelua Annan kanssa, mutta ”hän kuitenkin suhtautuu muhun korrektisti. Et me ei puhuta niistä asioista mistä me ollaan eri mieltä.” Näitä tarinoita on monella haastateltavalla: Niinan mukaan hänen äitinsä ei vielääkään oikein pysty hyväksymään tyttärensä lesboutta, vaikka ”se rakastaa minua ihmisenä ja tyttärenään.” Sekä Saaralla että Katrilla on ollut äitiensä kanssa suhteellisen paljon ongelmia, eivätkä he oikeastaan ole tekemisissä puolisoidensa sukulaisten kanssa ollenkaan. Marjan äiti ja isoäiti eivät hyväksy Marjan perhettä ja ovat antaneet Marjan myös kuulla asiasta. Niinpä Helena ja tämän tytär eivät koskaan ole edes tavanneet Marjan sukulaisia. Sukulaisten paheksunta tuntuu tietenkin kipeältä. Anna selittää, miten hänen isänsä suhtautuminen ja etäännyminen harmittaa

lähinnä Joni-pojan takia. ”Kyllä mä oon ihan hyvin tullu ilman tätä kyseistä ihmistä toimeen.” Kuitenkin Mervi on sitä mieltä, että Annan isän torjuva reaktio on kaikille osapuolille ”tosi surullista.” Niina puolestaan kokee, että paheksunta tuntuu erityisen pahalta, koska se tulee omalta äidiltä. Katri kokee äidin ja isoäidin hyljeksivä asenteen ikäväksi siksi, että ”aikasemmin ollaan pidetty paljon yhteyttä.”

Lesbouden hyväksymättömyyden lisäksi toinen sukulaisuutta rajaava reunaehto liittyy muista syistä jännitteiseen sukulaisuuteen. Esimerkiksi alkoholinkäyttö tai väkivalta lapsuuden perheessä ovat ilmeisiä syitä siihen, miksi suhteet vanhempiin ovat edelleen aikuisiällä vaikeita. Tai sitten suhteet sukulaisiin ovat muuten vain ongelmallisia liittyen siihen, miten naiset kokevat vanhempien kohdelleen heitä lapsena ja osittain edelleenkin. Sukulaisuussuhteiden reunaehtoja ei kuitenkaan muovaa pelkästään se, miten lapsuuden perheessä on eletty, vaan myös nykyiset olosuhteet vaikuttavat. Miia kertoo tapaavansa kahta veljeään vain jouluisin, sillä nämä molemmat juovat Miian mielestä liikaa alkoholia, eikä Miia siksi halua viettää heidän kanssaan aikaa.

Edellä kuvailemani haastattemieni naisten elämää rajoittavat reunaehdot, lesbouden marginaalisuus yhteiskunnassa yleisesti ja sukulaisten kielteinen suhtautuminen on dokumentoitu monesti myös kirjallisuudessa. Stacey (1996, 109) kirjoittaa, että kaikille ei-heteroseksuaalisille ihmisille yhteistä on eläminen maailmassa, joissa vihamielisyys homoseksuaalisuutta kohtaan on institutionalisoitunutta. Tästä olosuhdetekijästä on monimutkaisia psykologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia seurauksia niin yhteiskunnallisella kuin yksilötasollakin. Weeks ja kumppaneiden (2001) kirja kartoittaa näitä seurauksia mikrotasolla, jolloin postiiivisten elämäntarinoiden tai jälkimodernin maailman ”elämäkokeiden” lisäksi lukija tutustuu myös surullisiin esimerkkeihin. Homoseksuaalisuuden asema marginaalissa estää pahimmillaan tavallisen ja täysipainoisen elämän.

5.2 Perherepertuaarit heteromaailmaan sopeutumisenä

Edellä kuvailin haastattemieni naisten sosiaalisten suhteiden yleisiä ja sukulaisuuteen erityisesti liittyviä reunaehtoja. Seuraavaksi käsittelem haastattemieni kolmea naisten runsaasti käyttämää, hyvin selkeästi näkyvää ja tiivistynyttä tulkintarepertuaaria, jotka olen nimennyt *tavallisuuden repertuaariksi*, *vanhemmuuden repertuaariksi* ja *ydinperherepertuaariksi*. Niitä voidaan pitää diskursiivisina strategioina tai puheessa ilmenevinä toimintatapoina, joilla naiset pyrkivät tietoisesti kiertämään heteroseksuaalisen maailman reunaehtoja. Myös repertuaarien runsaus osaltaan

kertoo reunaehtoien rajoittavuudesta ja on seurausta naisparien perheiden marginaalisuuden muovaamasta sosiaalisten suhteiden dynamiikasta.

5.2.1 Tavallisuuden repertuaari

Tavallisuuden repertuaaria käyttivät kaikki haastateltavat erityisesti kohdissa, joissa pyysin haastateltavaa kertomaan nykyisestä ja lapsuuden perheestään ja vertailemaan näitä keskenään sekä kohdissa, joissa haastateltavat kuvaילוivat edellistä päivää ja edellistä viikkoa. Tyypillinen vastaus jälkimmäiseen kysymykseen oli esimerkiksi tällainen: ”Ihan tavallista arkee vaan. Missään käyty eikä mitään.... Tylsää arkee. [...] Tavallinen rutiini, eihän tässä oo mitään kummallisempaa.” Tavallisuuden repertuaarin tiivistyneisyydestä ja suhteellisesta yhtenäisyydestä kertoo se, että kaikki haastateltavat puhuivat arjestaan lähes identtisin sanakäantein, ”ihan tavallisena” ja ”normaalina”, esimerkiksi seuraavaan tapaan:

Tavallista lapsiperheen elämää. Tällä hetkellä me ollaan molemmat töissä, mä olin kolme vuotta kotona ja-, mutta nyt ollaan molemmat töissä ja Eevi on päiväkodissa ja... Se on vaan sitä arjen pyörittystä. Tullaan kotiin ja tehdään kotihommia ja ollaan lapsen kanssa ja. [...] *Tosi tavallista mun mielestä.* (Hanna)

Varmaan *ihan subttavallinen perhe.* Kotona ollaan, tavataan ystäviä, joko niin et ne tulee meille syömään tai... Lomat vietetään melkein mökillä jossain päin. *Ihan semmosta säännöllistä tavallista elämää.* Yheksän kymmenen välil mennään jo nukkumaan kaikki ku Joel käy nukkuun. Semmonen *rutiini,* [...] rauhallista elämää. Ei käydä ravintoloissa eikä-, puuhataan kaikkee muuta sitten. (Miia)

Näissä selonteoissa olennaisinta on kaiken erikoisuuden ja jännittävyyden puuttuminen. Ilmaisuissa kuten ”vaan sitä arjen pyörittystä” tai ”ihan semmonen tavallinen perhe” sanat *vaan* ja *ihan* korostavat perheiden tavallisuutta alleviivaten sitä, että näissä perheissä ei todellakaan ole kyse mistään kummallisesta tai omituisesta. Sanoilla *sitä* ja *semmonen* puhujat viittaavat kaikkien – haastattelijankin – oletetusti jakamaan kulttuuriseen itsestäänselvyteen siitä, millaista on arkinen perhe-elämä; kuulijan oletetaan tietävän, mistä on kyse. Tavallinen elämä tuntuukin olevan niin voimakas ja kiteytynyt kulttuurinen itsestäänselvyys, että sitä ei tarvitse enempää selittää.

Tavallisuuden jäljille päästään, kun kiinnitetään huomiota edellispäivän ja -viikon kuvailuun. Niistä voi jäljittää tavallisen arjen rakennuspalikoita. Seuraavissa lainauksissa käydään läpi lähes kaikki, mitä muutkin parit kertoivat perheensä tehneen edellispäivinä ja -viikkoina:

Aamulla jompi kumpi aikuisista hoitaa lapset ja koirat, lapset kouluun. Ja sit ku tullaan, syödään, Saara tekee ruuan, syödään, siivotaan, katsotaan et lapset hoitaa koulutehtävät. Katsotaan telkkari, istutaan, välillä pelataan, katsotaan videoita. Askarrellaan ja puuhaillaan lasten kanssa. (Katri)

Ni me oltiin viime lauantaina siellä ristiäisissä. [...] Sunnuntaina Marja oli töissä, mä olin lasten kans kotona, sitte mä kävin illalla pelaamassa sählyy, lapsia tuli sillon [lastenvahti] hoitamaan. Sit-

ten mä tulin sählystä, hoidin lapset ja sitten laitoin nukkumaan. Sitten mä menin maanantaina töihin, tapasin tietysti työkavereita siinä. Sitten maanantai-iltana Marjan piti tehdä jotain koulujuttuja, ni mä kävin sitte lasten kanssa uimassa siellä Liisan uimakerhossa. [...] Sitte lapset meni nukkumaan ja katottiin teeveetä. Ja sitte mä tosiaan läksin tiistaiamuna salille ja sitte mulle oli soitettu sillä aikaa, että täällä oksennetaan ja mä tulin sitte kotiin, ku Liisa ja Marja oli kipeenä. Soitin töihin, etten mä tuu töihin. Sit mä hoisin niitä ja Iidaa tossa... sen tiistain. [...] Sitte me käytiin eilen illalla kaupassa ostamassa kaikki mitä tarttee viikoksi. (Helena)

Näissä selonteoissa tavallinen arki koostuu töissä ja koulussa käymisestä – välillä sairastamisesta – lastenhoidosta ja kodin askareista kuten siivouksesta, kaupassakäynnistä ja ruoanlaitosta. Ahkeran ja rutiininomaisen arjen lisäksi tavallisen perhe-elämän arkeen kuuluu kuitenkin myös työstä ja koulusta vapaa aika. Harrastetaan, ulkoillaan, kyläillään, käydään ostoksilla tai vain rentoudutaan television ääressä. Katkelmien kerronnassa tapahtumat ja päivät seuraavat toisiaan päättymättömänä virtana, ja perheiden elämä näyttäytyy lapsiperheen toisiaan seuraavien askareiden sykleistä koostuvana. Huomiota kiinnittää se, miten tavallisuuden painottaminen on selonteoissa jollain lailla niin voimakasta, että se tuntuu menevän melkein päliittömän puolelle (vrt. Jallinoja 2000, 208). Vaikuttaisikin siltä, että koska nämä perheet eivät sovi tavallisen perheen muottiin, ne pitää osoittaa jollain tavalla enemmän (toisin sanoen tavallisemmiksi, paremmiksi ja kunnollisemmiksi) kuin tavalliset perheet. Kyseessä on sama ilmiö, joka saa norjalaiset adoptioperheet näyttäytymään enemmän ideaalikuvaan kaltaisina kuin biologiset perheet (Ks. Howell 2001); koska oman perheen epätavallisuutta – on se sitten vanhempien sukupuolesta tai biologisen siteen puuttumisesta johtuvaa – on turha kiistää, näiden perheiden perheys tai perheyhteisyys pitää osoittaa muilla keinoin. Liioiteltua kunnollisuutta tai tavallisuutta valaisee myös seuraava katkelma, jossa pyysin haastateltavaa kuvailemaan edellistä päivää:

Eilinen päivä oli siinä mielessä vähän huono, että mun päivä oli kaheksasta kaheksaan. Elikkä mä en kauheesti sitte ollu... [...] Sunnuntaina oli siinä mielessä huono päivä, että Anna oli töissä. Mutta me oltiin sitten Jonin kanssa yhdessä kotona aamupäivällä [...]. (Mervi)

Puhuja ei halua käyttää kyseisiä päiviä esimerkkeinä, koska joko hän itse tai puoliso ei ole ollut kotona. Katkelma kertoo siitä, miten tavallinen elämä mielletään hyvin voimakkaasti ja melkein päliittömästi tietynlaiseksi, eikä tähän kuvaan mahdu esimerkiksi sunnuntaista työntekoa. Arkkityyppinen tavallisuus kääntyykin nimenomaan jonkinlaiseksi tavanomaisuuden ylittäväksi supertavallisuudeksi. Se kiteytyy myös muun muassa naistenlehden ”Olipa päivä” -kirjoitussarjassa, johon julkisuuden ihmiset kirjaavat yhden ”tavallisen” päivän tapahtumia. Niitä olivat esimerkiksi teatterissa käynti, kaunokirjallisuuden lukeminen tai kirjoittaminen, henkevät keskustelut, harmoniset koti-illat ja terveelliset ateriat sekä liikunta. Kukaan ei kirjoittanut pitsan syönnistä tai television katselusta. (Ks. HS Kuukausiliite, marraskuu 2004.)

Tavallisen perheen käsitteen olennaisuus näkyy hyvin siinä, miten pyytäessäni haastateltavia vertailemaan nykyisen ja lapsuuden perheensä perhe-elämää lähes kaikki vastasivat elämän olevan ”aika samanlaista, ei mitään ihmeellistä” tai ”emmä nyt tiä onks siin kauheesti mitään

eroja.” Mikäli naiset äkkiseltään joitain eroja löysivät, ne olivat esimerkiksi sellaisia, että nykyisessä perheessä ei juoda alkoholia tai että lapsuuden perheessä oli enemmän lapsia tai että puolison lapsuuden perheen tapoja on otettu mukaan. Jos asiaa kysyttäisiin vaikkapa haastattelemini naisten vanhemmilta, he olisivat varmaankin hieman eri mieltä siitä, mikä on suurin ero heidän ja heidän tyttärensä perheensä välillä. Onkin merkittävää, että naiset eivät ota ensimmäiseksi esiin ulkopuoliselle ilmeisintä eroa eli sitä, että vanhempina on kaksi naista. Yksi naisista tiivistää muidenkin tuntemuksia sanomalla, että ”se nyt on aika semmonen-, miten mä sanosin, *semmonen huomaamaton ero*, ei se siinä arjessa kauheesti näy ketä ne vanhemmat on.” Sanojen hienoinen haeskelu kertoo siitä, mistä sanojen sisältökin, eli että näille naisille heidän perheissään ei todellakaan ole mitään erikoista. Tavallisuuden esittäminen ja siihen vetoaminen ei siis ole pelkästään diskursiivinen strategia potentiaalisen syrjinnän vastustamiseksi vaan myös erittäin tärkeää naisten itsemäärittelyille.

5.2.2 Vanhemmuuden repertuaari

Tavallisuuden repertuaarin lisäksi toinen diskursiivinen keino korostaa oman perheen kelvollisuutta ja lisätä perheyksikön yhteenkuuluvuutta ilmenee *vanhemmuuden repertuaarisai*. Kaikilla haastateltavilla oli jäsenneiltyjä ja reflektoituja käsityksiä vanhemmuudesta ja kasvatuksesta, ja repertuaari onkin laaja ja polveileva. Siitä on kuitenkin eristettävissä punaisena lankana kulkeva johtoajatus: ”Eihän mikään oo tärkeempää ku lasten kasvattaminen.”

Vanhemmuuden repertuaarissa olennainen piirre on sosiaalisen vanhemmuuden korostaminen. Eräs haastateltava on sitä mieltä, että ”lapset on maailmankaikkeuden lapsia [...]. Mä en vain koe niin et se ois jotenki hirveen tärkeetä et mä olen hänet synnyttäny.” Uusperhetilanteessa elävät pariskunnat puolestaan painottavat sitä, että arkipäivässä eroa vanhemmuudessa ei ole, huolimatta oman lapsen erityisestä emotionaalisesta asemasta. Vaikka yhdessä olisi asuttu vasta pari vuotta, puhutaan ”meidän lapsista”, mikä kiteyttää ulkopuoliselle perheen luonteen ”yhteisenä yrityksenä.” Ekaluokkalaisten lapsen äiti kuvailee puolisonsa suhdetta lapseen sellaiseksi, että vaikka puoliso ei tunteen tasolla pidäkään ihan omana lapsenaan, niin arjessa eroa ei huomaa. Puolison lapsi voi tuntua myös aivan omalta; eräs haastateltava kertoo helpotuneena siitä, miten hänen puolisonsa pojalla, johon hän tutustui tämän ollessa noin nelivuotias, on ollut ”suuri sydän mun suhteen.” Hän harmittelee, ettei tuntenut poikaa vauvaiästä asti, mutta sentään pääsi hakemaan tätä päiväkodista ja ”näkemään sitä pienen lapsen maailmaa.” Erityisesti jos lapsi on yhdessä suunniteltu ja hankittu, molempien puolisoitten samanarvoinen vanhemmuus korostuu riippumatta siitä, kenen synnyttämä lapsi on:

Kolmistaan ollaan Suvi minä ja Siiri, *kyl me hirveen vahvasti pyritään olemaan ja ollaanki sitten ihan perhe*. Korostamaan sitä, että myös minä olen kasvattaja ja huoltaja ja päätän myös Siirin asioista. *Yhdessä päätetään*. (Niina)

On ollu [tietoinen pyrkimys, että molemmat on vanhempia], mun mielest se on ihan A ja O, ettei ruveta siinä mitään erittelemään, *mun mielest se olis ihan jotenki-, ei me sit oltais sillai perhe*. (Suvi)

Tälle pariskunnalle koko kysymys siitä, että yhteisesti hankitun lapsen vanhemmuutta ei jaettaisi on lähes absurdi. Nimenomaan yhdessä päättäminen, vastuun ja vanhemmuuden jakaminen sekä tietoinen *pyrkiminen perheenä olemiseen* tekee heistä perheen.

Sosiaalisen vanhemmuuden korostamisen kautta repertuaarissa tehdään eroa perinteiseen heteroseksuaaliseen vanhemmuuteen, jossa puolisoilla on omat sukupuolen mukaan eriytyneet roolinsa. Yksi naisista mietti, millaista hänen elämänsä olisi perheessä miehen kanssa:

Mää luulen että siinä ois enemmän mulla siinä niitä naisten hommia ja sitte... siis että mä pyöräisin tässä kotona, että mä en vois olla silleen niinkö... minä, vapaasti. Jotenki se on se sukupuoli niin, varmaan mies ajelis autolla ja kävis enemmän ravintoloissa ja tämmöstä. [...] [N]aisilta tulee miehille semmosia ennakkoluuloja ja miehiltä naisille. Se on semmosta, hölmöö mun mielestä. (Katja)

Selonteossa heteroseksuaalinen avioliitto näyttäytyy naisen kannalta melkeinpä eräänlaisena vankilana, josa ei voi vapaasti toteuttaa itseään, koska vastuu lapsista ja kodista on niin suuri. Perinteisten sukupuoliroolien typeryydestä tai kyseenalaistamattomuudesta kertoo puhujan mielestä se, miten ennakkoluulot ja väärintulkinnat aiheuttavat kaikenlaisia ongelmia. Haastateltavan puoliso puolestaan vertaa elämäänsä ystäväperheiden elämään, joilla ”on selvästikin niin että se isä hoitaa sitä lasta vähemmän.” Suhteessa näihin perheisiin hän mieltää oman perheensä vanhemmuuden jakautuvan hyvinkin tasan, vaikka onkin itse ollut vanhempainlomalla ja hoitovapaalla:

Että mun mielestä meillä menee kyllä aika tasan kumpi hoitaa Eeviä ja kumpi niinkun kaikki ikävät hommat... Kyllä meistä yhtä lailla molemmat saa sen nukkumaan ja... Kaikki semmoiset...[...] että kyllä se noilla heteropareilla se näyttää olevan enemmän niin että se isä on joku jossain joka sitten vie lapset kerran kuukaudessa jonnekin Heseen syömään ja muun ajan se pysyttelee sitten poissa. (Hanna)

Puolisoiden jaettu vanhemmuus molemmille lankeavine askareineen näyttäytyy hyvin toisenlaisena kuin heteroparien oletettu vanhemmuusroolien mukainen elämä, joissa äiti hoitaa lapset, kotityöt ja muut velvollisuudet sekä monet ”ikävät hommat” ja isä viettää kerran kuussa laatu-aikaa lasten kanssa hampurilaisravintolassa. Myös muistikuvat lapsuuden perheestä saattavat toimia pintana, jota vasten oma elämä peilautuu. Yhtäläiseen vanhemmuuteen pyrkiminen kontrastoituu edellisen sukupolven luonnollisiksi miellettyihin vanhemmuusrooleihin:

Must tuntuu että mun äiti oli meidän perheessä silloin aikanaan sellanen joka huolehti enemmän meidän lasten kaikista käytännön asioista ja keskusteli meidän kanssa, oli enemmän tietonen meidän elämästä [...]. Oli kouluihin ja päiväkoteihin ja tämmösiin yhteydessä. Et isä oli sit enemmän sellanen vapaa-ajan henkilö. [...] Mä luulen että meidän perheessä me jaetaan sitä Jonin elämää enemmän. Että me molemmat osallistutaan sen koulunkäyntiin ja muuhun. (Mervi)

Puhuja vertaa omaa elämäänsä omien vanhempiensa perinteiseen työnjakoon, jossa lastenhoidon arkiset puolet ja perheyksikön kokonaisuuden organisoinnista huolehtiminen kuuluivat jotenkin automaattisesti äidille ja isä toimi hauskuttajana ja harrastusmestarina. Kertoja positioi itsensä ja puolionsa tietoisiksi kasvattajiksi, jotka eivät vain vahingossa ja itsestäänselvästi tai kyseenalaistamatta liu’u johonkin tiettyyn toimintatapaan vaan keskustelevat ja reflektivat omaa vanhemmuuttaan ja kasvatustapaansa sekä erityisesti yrittävät toteuttaa tasaveroista vanhemmuutta.

Kasvatus on repertuaarissa erittäin tärkeä osa-alue ja kasvatuseriaatteita pohditaan paljon esimerkiksi tähän tapaan:

Mä oon aika sellanen et *mul on suuriaki odotuksia tai ajatuksia* siitä että... *mä haluan että todella keskitytään siihen lapseen*, että se ei oo mikään sivutuote tuossa, vaan todella kerran se tehdään ni se *tehdään kunnolla*. [...] Ni aika paljon sitte tulee paneuduttua siihen että *mikä on parasta juuri hänelle. Et maailma pyörii ihan siinä Joelin ympärillä*. [...] [E]t *tosiaankee saa parasta se lapsi*, et ei oo mitään että sitä totutettaisiin itsenäiseks vauvaks joka viihtyis jossain siel nurkassa ihan itseks. (Päivi)

Katkelmasta muodostuu mielikuva hyvin tietoisesta vanhemmuudesta, jossa mikään ei tapahdu sattumalta vaan jossa kaikki yksityiskohdat on mietitty; vanhemmuuden projektia ovat edeltäneet *suuret odotukset ja ajatukset*. Sanavalinnat *mä haluan ja tehdään kunnolla* kertovat individualistista eetosta noudattelevasta yksilökeskeisyydestä, joka tässä näkyy toisaalta vanhemman ideoiden, periaatteiden ja tahdonvoiman korostuksessa ja toisaalta oletetussa lopputuotoksessa, lapsen kasvussa omaksi yksilölliseksi persoonakseen. Tähän päämäärään pyrkimiseen on koko kasvatus valjastettu, ja lapsesta tehdään maailman tai ainakin perheen keskipiste. Yhdessä perheessä puolestaan ekaluokkalaista lasta myös äidin puoliso kommentaa

[...] ja pitää kurissa ja nuhteessa ihan samalla tavalla. [...] Kyl me yritetään olla hirveen tasapuolisia ja nää perusjutut, et jos toiselta on jo kysytty ni toiselt ei voi mennä enää kysymään et voiko ja saako. [...] [E]i se oo pelkästään mun vastuulla. (Helena)

Katkelmassa kasvattaminen näyttäytyy aikuisten vastuuna, jolloin lapsen kanssa oleminen ei ole vain mukavaa laatu-aikaa, vaan myös tiukkana pysymistä ja komentamista. Kurinpidon painottaminen liittyy julkisessa keskustelussakin paljon esiintyneeseen kasvatuseriaologiaan, että lapsi tarvitsee rajoja (vrt. Jallinoja 2004), jolloin kuri on merkki rakastavasta ja johdonmukaisesta vanhemmuudesta, eikä niinkään autoritaarisesta kasvatuksesta. Tähän viittaa myös puhe tasapuolisuudesta, joka voidaan nähdä yhtenä periaatteena nykyisessä kasvatuksen merkityksellisyyttä korostavassa diskurssissa.

Kasvatuksen olennaisuudesta vanhemmuuden repertuaarissa kertoo sekin, että nimenomaan kasvatus, eikä esimerkiksi kotitöiden jako nousi esille ristiriitoja aiheuttavana asiana. Jos jostain käydään tiukkoja keskusteluita ja saattaa tulla ”sanomista vähän isomminkin” niin lastenkasvatuksesta. Eräs naisista kertoo, että aluksi kasvatuseriaatteiden suhteen

me oltiin ihan eri planeetalta. Et kaikki mitä Miian mielestä oli normaalia ni oli mun mielest just sitä mikä ei tapahdu meillä. Ja *hänen mielest mä teen kaiken niinku mukamas silleen ei-normaalisti.* Aluksi oli just sitä et hän ei ymmärrä miks kaikki pitää tehdä niin. (Päivi)

Tässä tulee esiin kertojan voimakas vakaumus kasvatasioista. Hän kokee miettineensä kasvatuskysymyksiä, jolloin puolison tapa toimia samoin kuin äitinsä näyttäytyy puhujan silmiin jollain lailla ajattelemattomana. Puoliso sen sijaan omastakin mielestään suhtautui aluksi “ennakkoluulosesti... ja varauksella.” Hän koki, että ”mikään tavallinen ei kelpaa, aina piti ettiä jotain parempaa ja toisenlaista ratkasua ja...” Hänen silmissään Päivin kasvatuseriaatteet siis tuntuivat asioiden turhalta mutkistamiselta ja erikoisuudentavoittelulta sen itsensä vuoksi. Kuitenkin hän antaa ymmärtää, että hänelle eivät nämä asiat ole niin tärkeitä, jolloin hänellä on ikään kuin varaa joustaa. Käytännössä kasvatuksessa on ollut ”joissakin asioissa ihan keskittie ja joissakin asioissa otettu käyttöön se mitä Päivi on ehdotellu, [...] varsinki semmoset mitä Päivi pitää hirveen tärkeenä [...]” Repertuaarissa onkin suuri pyrkimys molempia tyydyttäviin ratkaisuihin, yhdessä neuvottelemiseen ja ristiriitojen sovitteluun. Kasvatuseriaateista keskusteleminen ja jopa riitelemine liittyy siihen, ettei kummallekaan puolisolle muodostu diskursiivista ylivaltaa vanhemmuuden ideologisella tai teoreettisella tasolla. Vaikka toisella olisikin mietitymmät periaatteet, pariskunnan vanhemmuuden diskurssin pitää olla edes jossain määrin yhteinen ja jaettu, jolloin *yhteisratkaisuun luoviminen* on erityisen tärkeää. Molemmat antavat vuoroellen periksi, riippuen siitä, mikä on kenellekin tärkeää.

Kasvatuseriaatteesta juontuvien erimielisyyksien lisäksi repertuaarissa käsitellään myös perheiden ja vanhemmuuden arkeen kuuluvia ristiriitoja ja alkuvaiheen sopeutumisen vaikeutta. Erään pariskunnan uusperheessä alussa oli

varmaan jonkinlainen *kulttuurishokki kaikille.* Kyl ne [lapset] tappeliki ennen ku ne tajus, tai sopeutui. [...] Mut jos ei oo ketään muuta kaverii, ni kyl ne ainaki *puol päivää jaksaa mökilläki leikkii oikein sovussa keskenään.* [...] Emmillekin *tekee hyvää et oppii jakamaan,* hän on kasvanut siinä pajon, hän oli silloin yksinäinen, perheen lellikki. Jakaa, *et on joku muukin kuka saa sit huomiota vanhempien puolelta.* (Katri)

Tässä katkelmassa erityisesti lasten sopeutuminen näyttäytyy alun asiaan kuuluvien tappeluiden jälkeen suhteellisen kivuttomalta. Huolimatta lasten eri ikäisyydestä ja sukupuolesta, he jaksavat leikkiä nykyään yhdessä. Selonteossa alkuvaikeudet kääntyvät positiivisiksi lopputuloksiksi, sillä puhujan tytär muuttuu lellikistä vähemmän hemmotelluksi ja oppii ottamaan muut paremmin huomioon. Kertojan puolison mukaan hänen ja puolison tyttären suhde “on tällä hetkellä hyvä, mä oon varmaan vähän auktoriteetti hänelle. Mul on ollu alusta alkaen vähän semmonen rooli, et mä oon joutunu häntä vähän kasvattaa.” Puoliso esittää itsensä auktoriteetin subjektipositiossa suhteessa hemmoteltuun lapseen. Katkelman ensimmäinen lause vihjaa, että suhde ei alussa ollut niinkään läheinen, koska puhuja joutui kovalla kädellä ojentamaan. Sit-

temmin tilanne on tasaantunut, vaikka edelleenkin “jos lapset tarvii höykytystä, ni se on minä joka hoidan sen.”

Vanhemmuuden repertuaari siis korostaa voimakkaasti perinteisiä sukupuolen mukaan eriytyneitä rooleja rikkovaa sosiaalista vanhemmuutta ja ristiriitojen selvittämistä. Niiden kautta vanhemmuudesta muotoutuu repertuaarissa yhteinen yritys ja kokonaisuus. Repertuaari esittää näiden naisten vanhemmuuden kokonaisvaltaisena hyvien ja huonojen hetkien kokemisena sekä arjen yhteisenä ponnistuksena ja tietoisina pyrkimyksinä jaettuun kasvatustuuteen. Erityisesti hyvän kasvatuksen painottaminen nykyisessä familistisen käänteen (Jallinoja 2004) jälkeisessä kasvatusta korostavassa kulttuurissa pyrkii olemaan tehokas kielellinen keino vastustaa valtakulttuurin tendenssiä kyseenalaistaa naisparien vanhemmuus. Tässä on kuitenkin todettava, että vanhemmuuden repertuaarissa lesbous ei kuitenkaan esiinny ollenkaan, ja siitä eristetään tiukasti äitiys tai vanhemmuus; lesboäidin subjektipositio on siis edelleenkin lähes mahdottomuus tavallisten naisparien käsitemaailmassa. Repertuaari kuitenkin lujittaa mielikuvaa näistä perheistä *aivan oikeina* ja *kunnollisina*, voimistaa perheiden yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tarjoaa käyttäjilleen vahvan vanhemmuuden subjektipositioita. Tilanne on samankaltainen kuin esimerkiksi Wendy Mitchellin ja Eileen Greenin (2002) tutkimilla nuorilla brittiläisillä työväenluokkaisilla äideillä ja yksinhuoltajilla. Hekin puolustivat kunniallisuuttaan vanhempana ja äitinä monin diskursiivisin keinoin (vrt. myös Lawler 2000, 83–87); korostamalla omaa hyvää äitiyttään, vertaamalla sitä toisiin, löyhemmän kasvatustamoraalin omaaviin äiteihin ja puhumalla kotikeskeisestä vapaa-ajasta. Mitchellin ja Greenin (mt.) mukaan kunniallisuuskin on individualisoitunut ja sen sijaan että olisi perheen tai suvun asia, kunniallisuus keskittyy nykyään yksilöihin, itseän ja esimerkiksi yksilön kykyihin äitinä. Tämä näyttää pitävän paikkansa myös omassa tutkimuksessani.

5.2.3 Ydinperherepertuaari

Kolmas diskursiivinen strategia tavallisuuden ja vanhemmuuden repertuaarien ohella on *ydinperherepertuaari*, joka jakaantuu kolmeen osa-alueeseen: perheestä rakennetaan aktiivinen ja yhtenäinen toimintayksikkö, joka toiseksi näyttäytyy itseksensä ja vailla muiden apua pärjäävänä ja kolmanneksi esittäytyy ulkomaailmalle tiiviinä ja riippumattomana ryhmänä. Ydinperherepertuaarissa kiteytyy edellisissäkin repertuaareissa pilkahteleva ydinperheen tiivistäminen ulkoisen vihamielisyyden tai sen uhan edessä. Kaikissa vapaa-aikaa, lomailua ja juhlapyyhiä koskettavissa haastatteluosioissa haastateltavat korostivat nimenomaan koko perheen osallistumista näihin toimintoihin. Tämä puhe lujittaa sekä haastateltavien omaa käsitystä perheestään yhtenä kokonaisuutena että esittää haastateltavan perheen haastattelijalle yhtenäisenä ryhmänä.

Ydinperherepertuaarin ensimmäinen osa-alue korostaa perheen yhteisyyttä toiminnallisena ja aktiivisena yksikkönä. Perheidensä kanssa naiset haluavat viettää ”aktiivista elämää, että ei neljän seinän sisällä vaa olla. Et tehdään kaikkee yhdessä ja mennään ja näin.” Perheen yhteinen aika esittäytyy haastatteluissa erityisesti liikunnallisuuden ja ulkoilun kyllästäjänä. Eräs naisista muistelee lapsuuttaan, jolloin

me liikuttiin, tarkottaen siis ulkoilua ja tämmösiä, et *ulkona temmelletään ja tehdään*. Meillä on mökki [...] *ni siellä sitte kaikki kesät ja talvella*. [...] Ja reissattiin *tien päällä ja käytiin erilaisissa kerhoissa ja tämmösissä*. [...] [E]kalta luokalta lähtien me ollaan oltu hiihdossa mukana, hiihtoseurassa. Ja yleisurheiluseurassa sitte ihan pitkälle aikuisikään asti. [...] Et kyl mä nään nytteki, että vaik täs on vaan kolme kuukautta Siirin elämää ollu, mutta *semmonen liikkeuvuus, ja ulkoilut, kaikki tämmöset, se ois tätä*. (Niina)

Kertoja esittää lapsuuden perheensä tervehenkisen urheilullisena ja jatkuvassa liikkeessä olevana; automatkailu, mökkeily, erilaiset kerhot ja urheiluseurat ja yleinen ulkoilu yhdistyvät puhujan mielessä lapsuuteen. Hänen reflektoitu kasvatusihanteensa ilmenee siinä, miten hän on miettinyt muun muassa oman perheensä vapaa-ajan viettoa, vaikka vauva on vasta muutaman kuukauden vanha. Kertoja haluaa toteuttaa aktiivista elämäntapaa, vaikka nyt vauvan tulon jälkeen perhe elää jonkinlaista murroskautta. ”Tavallaan haetaan vielä sitä arkee, miten se alkaa jäsentymään. Lähinnä nyt aika paljon ollaan Siirin kautta oltu nyt ihan kotosalla. *Mut silti pyritään siihen että liikuttais ja mentäis, käytäis kavereilla ja tämmöstä*.” Huomio kiinnittyy siihen, että huolimatta pienen vauvan tuomasta elämänmuutoksesta ja kotona olemiseen lisääntymisestä, kertoja kuitenkin korostaa sekä sosiaalista että fyysistä aktiivisuutta.

Kuvaa aktiivisesta perheyksiköstä rakentavatkin erityisesti kertomukset vapaa-ajasta. Repertuaarissa esiintyvien aktiivisten perheiden arjen aherruksesta erillinen aika on toimeliasta yhdessä tekemistä ja olemista, mikä näkyy puhuttaessa harrastuksista. Eräässä perheessä lapsen uima-kerhossa pyritään käymään koko perheen voimin. Toinen perhe harrastaa yhdessä ratsastusta. Kolmannessa puolestaan lapsen jalkapalloharrastuksessa mukana olemisesta on tullut tärkeä perheen yhteisyyttä vahvistava asia:

Mä ku harrastin muksuna jalkapalloa ja uimista, ni *ei mun äiti ollu siellä koskaan mukana. Mut Jonin kanssa me kuljetaan jatkuvasti treeneissä ja kaikki pelit ja*-. Vaikka se nyt oppii täällä jossain vaiheessa yksin kulkemaan treeneihin, ni kyl me silti kuletaan niis mukana, et *se on meidän yhteinen juttu*. (Anna)

Puhuja vertaa nykyistä perhettään lapsuuteensa, jolloin äiti jäi harrastusten ulkopuolelle, mikä ei ollut mukavaa. Sen sijaan nyt nimenomaan panostetaan siihen, että molemmat puoliset käyvät yhdessä lapsen harrastuksissa. Selonteosta välittyy tavattoman tietoinen pyrkimys olla yhdessä perhe ja tehdä kaikenlaisia asioita perheenä. Harrastusten perhettä lujittavat piirteet liittyvät nimenomaan koko perheen harrastuksiin, jolloin vanhempien omat eivät ole samalla tavalla yhteisyyttä luovia. Repertuaarissa vanhempien omat harrastukset esiintyvätkin joko olemattomina, sillä lastenhoidon ja perheen kanssa olemisen lisäksi paljon ei muuta ehdi. Tai

jos vanhemmilla joitain omia harrastuksia on, niihinkin otetaan usein perhe mukaan. Eräs naisista on mukana Sateenkaariperheet-yhdistyksen toiminnassa, joka

on semmosta mitä mä tavallaan teen omin päin, mutta kuitenkin *Katja ja Eevi liittyy siihen aika hyvin mukaan, että kyllä ne on aina mukana kun mä oon menossa jonneki.* [...] Ni kyl ne on yleensä aina siel [kokouksissa] sitte mukana. (Hanna)

Vanhemman oma harrastus kääntyykin koko perheen yhteiseksi. Sateenkaariperheiden kokoukset eivät ole vain vakavaa julkisen sfäärin kansalaistoimintaa, jossa kokoustajan perhesuhteilla ei ole merkitystä, vaan pikemminkin uudenlaista koko identiteetin läpäisevää aktivismia, jossa nimenomaisesti ollaan mukana kokonaisina perheinä.

Aktiivisen perheen vapaa-aika tehdään yhteiseksi myös yrittämällä ”järjestää jotain kivaa ja hauskaa” ja ”hauskoja elämyksiä” arkisten rutiinien ja kurinpidon vastapainoksi. Näitä elämyksiä kuitenkin suunnitellaan nimenomaan lasten ehdoilla, jolloin puhutaan ”lapsiystävällisissä paikoissa” käymisestä, jotta lapsilla ”on vähän touhua.” Mukavaan yhteiseen vapaa-aikaan kuuluu myös perheen yhteinen sosiaalinen elämä, vierailut ystävien ja sukulaisten luona. Kuitenkin siinäkin lapset ovat etusijalla, ”ollaan aika paljon tämmösten perheitten kanssa joilla on lapsia. [...] Että ei me kauheesti iltaa vietetä silleen että syötäs ja juotas ja lapset olis jossain muualla.” Erään naisen mielestä ”muut naispariystävät viettää niin erilaista elämää ku heil ei oo lapsia. Et viikonloppuisin ku meil ois aikaa tavata, ni he sitte taas viettää mielellään joissain muualla. Enemmän baarielämää.” Tämän haastateltavan mukaan naispariystävät eivät anna mitään pariskunnan lapselle, joten puoliset eivät halua käyttää viikonloppujaan näiden ihmisten tapaamiseen; lapsen (oletettu) etu näyttäytyy siis aktiivisen ydinperheen repertuaarissakin ensisijaisena.

Repertuaarin toinen osa-alue liittyy perheenä yhdessä pärjäämiseen. Tämä riippumattomuuden eetos tulee haastatteluissa eksplisiittisesti esille auttamista ja rahan lainaamista koskevissa kohdissa. Haastateltavat käyttävät lähes identtisiä ilmauksia kuten ”omillaan täytyy tulla toimeen” tai ”itte pitää pärjällä” ja selittävät, että ovat ”hirveen huonoja pyytään apuu.” Esimerkiksi rahan lainaamisen vaikeutta yksi naisista yrittää selittää sillä, että ”[k]ai se on semmost että pitää parjätä ite omin avuin. Ei jotenki kehtaa tai ilkee-, tai emmä tiedä mist se johtuu.” Tässä sanat *kehdata* ja *iljetä* kertovat siitä, että kyseessä on jotain häpeällistä, joka saattaa yksilön tai ydinperheen kunnian vaaraan. Epäröinti ja kyvyttömyys eksplikoida asiaa tarkemmin puolestaan viittaavat niin voimakkaaseen kulttuuriseen itsestäänselvyyteen, että naiset eivät äkkiseltään osaa edes pukea sitä sanoiksi. Samaan asiaan viittaa toisen haastateltavan haluttomuus lainata rahaa vanhemmiltaan, ”koska se olis vähän nolookin, että kun on tähän asti pärjänny, ni alkas pyytämään.”

Eräs naisista selostaa perheensä omillaan pärjäämistä näin: ”Me ollaan yritetty et ite tullaan [toimeen] ja selvitään... [...] ei me haluta pyytää mitään, halutaan olla itsenäisiä, todistaa itselle ja muille et selvitään, ei tarvita kenenkään apuu.” Sanavalinta itsenäisyyden *haluaminen* viittaa individualistiseen diskurssiin, jossa pärjäämisen nähdään olevan lähinnä itsestä ja erityisesti omasta tahdosta kiinni. Tämän selviytymisen *todistaminen muille* viittaa puolestaan individualistisen diskurssin riippumattomuuden korostukseen ja riippuvuuden negatiivisen kaikuun. Kolmanneksi se, että selonteon toimija onkin *me* (eli perhe tai mahdollisesti puoliset yhdessä), liittyy pärjäämisen tai selviytymisen ei niinkään yksittäiseen ihmiseen vaan tiiviiseen me-yksikköön, ydinperheeseen. Omillaan ja oman perheen kesken pärjäämiseen liittyy myös ajatus siitä, että aikuiset ihmiset ovat vastuussa lähinnä itsestään, eivätkä esimerkiksi sukulaisistaan. ”Tietysti voinhan mä olla huolissaan ja sillä tavalla myötätuntonen ja muuta mut emmä koe et mä oisin kenestäkään aikuisesta vastuussa”, eräs haastateltava asian ilmaisee ja jatkaa: ”emmä oo vastuussa ku mun lapsista.” Tämä riippumattomuuden painottaminen on selvästi Matti Kortteisen (1992) tutkiman selviytymisen eetoksen rinnakkaisilmiö; Suomessa vallitsee kulttuurinen pyrkimys selviytyä ilman muiden apua, oli sitten kyse työelämästä tai henkilökohtaisesta taloudesta. Pärjääminen mielletään yksilön henkilökohtaiseksi kunnia-asiaksi tai vähintäänkin yhden ydinperheen sisäiseksi kysymykseksi, ei niinkään esimerkiksi laajemman sukulaisverkoston vastuulla olevaksi. Tähän suuntaan viittavat myös sukulaisuusvelvollisuuksia Iso-Britanniassa tutkineiden Finchin & Masonin (1993, 166) tutkimukset. He havaitsivat, että sukulaisuuteen ei mielletä liittyvän selkeitä velvoittavuussääntöjä esimerkiksi sukulaisten auttamisen suhteen.

Ydinperherepertuaarissa rakentuu siis aktiivisen ja omillaan pärjäävän ydinperheen kuvaelmia ja positioita. Yksi olennainen piirre on edellä kuvattun aktiivisen ja tiiviin perheyksikön esittelyminen ulkomaailmalle. Pariskunnilla on julkilausuttuja pyrkimyksiä näkyä avoimesti ulospäin perheenä. Eräs naisista kertoo, että hänen puolisonsa on alusta asti hakenut hänen lastaan ”tarhasta ja koulusta, koulun vanhempainilloissa ollaan käyty [...] molemmat ja muuta... Et yritetty ainakin et oltais näkyvästi.” Yhden haastateltavan mukaan uudessa asuinpaikassa he ovat naapureille kertoneet ”ihan reilusti, ettei mittää semmosta piilosysteemiä olla että täällä ujustellaan. Ei me, puhutaan ihan suoraan kaikille.” Tähän avoimuuden politiikkaan kuuluu myös se, että ”jos tulee jotakin niin siitä kannattaa aina puhua, niinkö kertoo että mikäs nyt on ongelma tässä.” Eräs pariskunta kertoo näin:

[M]e uskotaan, että ku me ollaan avoimia ja osallistutaan yhdessä Jonin juttuihin, ni muiden ihmisten on ehkä helpompi hyväksyä Joni ja Joni tuntee olonsa turvalliseksi, et sen ei tarvii salailla mitään. Et me tavallaan sen puolesta olemalla eri tilanteissa jo kerrotaan, et mikä meidän perhe on. Ni Jonin ei tarvii sitte miettiä sitä, että miten hän ihmisille asioista kertoo. (Mervi)

Meihin on suhtauduttu kauheen hyvin koulussa ja Jonin harrastuksissa, koska me ollaan heti alusta asti oltu avoimia ja vanhempaintapaamisissa me ollaan yhdessä ja kerrotaan, et meil on tämmönen perhe. Et ei kukaan oo syrjiny. Siitähän se on paljon kiinni, et miten itse tuo itsensä esille. Jos olet reilusti sitä mitä oot ni ihmiset arvostaa sitä paljon enemmän ku jos sä oot salassa. (Anna)

Ensimmäisen katkelman puhuja selittää perheen yhdessä näkymisen taktiikkaa sillä, että lapsen on helpompi olla, kun hän saa rehellisesti olla peräisin naispariskunnan perheestä, eikä hänen tarvitse selitellä tai salailla asiaa sen enempää. Toisen selonteon kertoja puolestaan käyttää individualistista diskurssia selittääkseen, että muiden suhtautuminen on pitkälti itsestä kiinni, jolloin itse voi vaikuttaa myös siihen, että ei joudu kohdelluksi kaltoin. Molemmilla vaikuttaisi olevan tausta-ajatuksena rehellisyyttä arvostava moraalikoodi, jonka mukaan autenttisen itsen tai sisimmän olemuksen paljastaminen muille ihmisille on viime kädessä kannattavaa, toisin kuin teeskennellä olevansa jotain muuta kuin on. Paljastuminen kun saattaa olla joka tapauksessa mahdollista. Niinpä yhdessä näkyminen ja suoraan sanominen toimii eräänlaisena suoja-panssarina, jolla pyritään minimoimaan muiden ihmisten mahdollisesti negatiivisten reaktioiden vahingoittavuus ja suojellaan erityisesti lapsia.

Repertuaarissa näyttääkin muodostuvan kokonaisen perhekeskeisen ja jollain lailla ydinperheyhteisöllisen elämäntavan kyllästämiä tarinoita. Esimerkiksi näin:

Ja me Annan kanssa *pyritään luomaan* Jonille semmoset *turvalliset kotipuitteet*. Elikkä meillä syödään joka aamu aamupalaa, ja keskustellaan päivän tapahtumista ja *yhdessä* kokoonnutaan syömään päivällistä ja sitte iltasin yritetään puuhata jotakin *yhdessä* ja Jonin harrastuksissa käydään *yhdessä*. [...] Vierailaan sukulaisten luona tai käydään *yhdessä* ulkoilemassa tai uimassa tai jotain. (Mervi)

Tässä katkelmassa puhuja painottaa pariskunnan vastuullisuutta ja kykyä järjestää lapsensa elämä parhaalla mahdollisella tavalla. Puolisoilla on tietoinen pyrkimys rakentaa arki turvallisiksi ja järjestyneiksi, mistä kertovat sanavalinnat ”pyritään luomaan” ja ”turvalliset kotipuitteet.” Sen sijaan, että kertoisi television ääreen lösähtämisestä ja jääkaapilta haettavista välipaloista, kertoja puhuu lämpimän keskustelun siivittämistä yhteisistä aterioista, yhteisestä puuhastelusta ja harrastuksista, mitkä vahvistavat mielikuvaa pariskunnan tasapainoisesta ja esimerkillisestä perhe-elämästä. *Yhdessä*-sanana toistuva käyttö verbin yhteydessä paljastaa puhujan voimakkaan perhekeskeisen orientaation; selonteko viittaa suoraan siihen, että koska nykyään lasten ajatellaan tarvitsevan paljon aikaa, yhdessä lasten kanssa tekemistä korostetaan erityisesti (vrt. Jallinoja 2004). Hieman toisenlaisen näkökulman perheen yhdessä olemiseen antaa seuraava katkelma:

Ja sitten me *ollaan paljon perheen kesken* että... Aika vähän tehään Katjan kanssa mitään yksinään tai joittenki muitten kanssa. Kyl me aika paljon vietetään aikaa *kolmestaan*. Ja sitte on ihan vaan semmosta olemista tai ulkoilua tai kirjastossa käyntiä tai jotain tämmöstä, *tosi tavallista että ei mitään*... (Hanna)

Tässä ei niinkään korostu tietoinen perheen kanssa yhdessä tekeminen, vaikka selonteossa puhutaan *perheen kesken* ja *kolmestaan* olemisesta. Pikemminkin on kyse tavallisesta ydinperheen elämästä, johon Suomessa ei välttämättä sisälly mitenkään kovin aktiivista sosiaalista elämää vaan joka on pitkälti perheen kanssa kotona oleskelua. Kuitenkin tässäkin katkelmassa ydinperhe näyttyy tiiviinä yksikkönä, josta ei iltaisin lähdetä minnekään; Kertoja ei puhu omista tai puolisonsa harrastuksista, vaan lapsen kanssa oleilusta, ulkoilusta ja kirjastokäynneistä, joista muodostuu mielikuva rauhallisesta ja verkkaisesta perhe-elämästä, jossa lapsen on hyvä kasvaa omassa tahdissaan ja kaikessa rauhassa.

5.3 Ydinperheen tiivistyminen

Edellä analysoin tavallisuuden, vanhemmuuden ja ydinperherepertuaaria eräänlaisina lesbouden marginaalisesta asemasta johtuvina diskursiivisina seurauksina. Repertuaareissa korostetaan perheiden yhtenäisyyttä joka suhteessa, yhdessä olevina ja yhdessä tekevinä. Tavallisuuden repertuaarissa kerrotaan liioiteltua tarinaa perheiden tavallisuudesta. Vanhemmuuden repertuaarissa perheistä muokkautuu yhteisiä yrityksiä, joihin on panostettava onnistumisen takaamiseksi; tietoiseksi ja reflektidiuksi pyrkimykseksi on otettava jaettu vanhemmuus ja kasvatukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Ydinperherepertuaarissa haastateltavat vahvistavat perheyhteisyyden tunnetta ja luovat omista perheistään yhtenäisiä ja funktionaalisia kokonaisuuksia kertomalla yhdessä perheenä vietetystä aktiivista vapaa-ajasta ja osoittamalla olevansa omillaan pärjääviä. Repertuaarien kautta haastateltavat ikään kuin esittävät puheen tasolla todeksi perheensä arkea (vrt. Jallinoja 2000, 200, 202–203). Näin piirtyvä kuva onkin suorastaan ihan-teellinen. Perheet näytetään samaan aikaan ihan tavallisina ja normaaleina, mutta myös jollain tavalla niiden yläpuolella olevina, parempina. Näin naiset myös yhdistävät perheensä kunnollisten ja oikeiden perheiden jatkumoon ja liittävät omat perheensä kulttuurissamme jaettuun käsitukseen siitä, millainen turvallisuuden, huolenpidon ja välittämisen satama perheen kuuluu olla (vrt. Weeks ym. 2001, 11).

Sen lisäksi, että ovat ikään kuin heteromaailman rajoitusten loogisia seurauksia, repertuaarit ovat myös kielessä vaikuttavia strategioita, joiden avulla haastattelemani naiset pyrkivät tietoisesti kiertämään lesbouden marginaalisesta yhteiskunnallisesta asemasta ja homoseksuaalisten vanhempien perheiden vieroksunnasta mahdollisesti aiheutuvia vaikeuksia ja syrjintää sekä sukulaisten ikävää suhtautumista. Erityisesti eksplisiittinen puhe perheenä näkymisestä viittaa suoraan yhteisen ydinperheprojektin luomisen ja tämän ulkomaailmalle esittämisen reflektioimiseen ja harkitsemiseen. Repertuaarit toimivat siis vastadiskursseina,

jotka toisaalta vastustavat näiden naisten perheiden määrittelyä marginaalisiksi tai heteroperheiden *toisiksi* ja toisaalta haastavat heteroseksuaalisen perheihanteen osoittamalla ei heteroseksuaalisten vanhempien perheet aivan yhtä kunnollisiksi ja hyväiksi. Repertuaarien kautta haastateltavat myös ottavat kantaa julkisuudessa voimakkaana velloneeseen mediapuheeseen, jossa huoli lapsista ja nuorista yhdistyy käsitykseen nykyisestä perheen ja vanhemmuuden kriisistä. Repertuaareilla haastateltavat pyrkivät vastaamaan tähän huoleen ja osoittamaan, etteivät heidän perheensä tai vanhemmuutensa ole niitä, jotka ovat kriisissä. Erityisesti vanhemmuuden ja ydinperherepertuaarien voimakas familistinen eetos (vrt. Jallinoja 2000, 2004), jossa perheyhteisö joallin lailla ylittää yksilön, repertuaareissa esiintyvät perheyhteisyyden luomisen monipuoliset keinot sekä perheyksikön (eikä niinkään yksittäisten toimijoiden) kokoiset toiminnalliset subjektipositiot kertovat siitä, että perheelle kuuluviksi mielletyt kasvatus-, hoivaus- ja emotionaaliset funktiot eivät suinkaan ole uhattuna esimerkiksi samaa sukupuolta olevien vanhempien perheiden taholta. Pikemminkin päinvastoin; analysoimissani repertuaareissa perheyhteyttä ja perheen vahvaa pienyhteisöä pyritään vankistamaan monella tasoilla ja erilaisin keinoin, mikä saa perheiden ytimellisyyden näyttäytymään tiiviimpänä kuin heteroydinperheiden konsanaan.

6 SOSIAALISTEN VERKOSTOJEN MUOTOUTUMINEN

6.1 Elämäkulkujen muovaamat sosiaaliset siteet

Edellisissä pääluvussa analysoin haastattelemieni naisten sukulaisuuden puhetapoja ja orientaatioita sekä käsittelin lesbouden marginaalisen yhteiskunnallisen aseman asettamia reunaehtoja ja kielellisiä toimintatapoja näiden reunaehtojen kiertämiseksi. Tässä luvussa siirryn diskursiiviselta tasolta ja erilaisista sukulaisuusorientaatioista verkostoja jollain lailla konkreettisemmin sääteleviin prosesseihin. Tarkastelen edellisessä luvussa esiin tulleiden reunaehtojen sosiaalisille suhteille tuottamia seurauksia ja erilaisten elämänhistoriaan, verkostojen rakenteisiin sekä verkostojen sisäiseen dynamiikkaan liittyviä tekijöitä. Tutkin siis naisten verkostojen muovaantumista erilaisissa prosesseissa ja erityisesti konfiguraationaalisuuden ajatuksen kautta.

6.1.1 Sukulaisuuden annettu yhteisö

Yksi merkittävä tekijä sosiaalisen sidosten muodostumisessa on ajatus sukulaisuudesta yksilöä edeltävänä annettuna kategoriana eli Schmalenbachin yhteisönä, eikä niinkään jälkimodernin maailman tunteisiin perustuvana valittuna yhteisönä. Haastattelupuheessa tämä näkyy *annetun sukulaisuuden puhetavassa*, joka on aineistoni sukulaisuutta käsittelevistä puhetavoista tai näkökulmista jollain lailla perinteisin. Siinä sukulaisuutta hahmotetaan sanan arkimerkityksen kautta, eli refleктоimattomana ja kyseenalaistamattomana. Tällöin kuuluminen yksilöä tai ydinperhettä laajempaan sukupolvien ketjuun otetaan jollain lailla itsestäänselvänä; sukulaisten (tai ainakin lapsuuden perheen) kanssa on viettänyt paljon aikaa yhdessä, jolloin ”tapahtu mitä tahansa ni ne aina pyörii siinä.” Sukulaisten ajatellaan olevan tekemisissä toistensa kanssa huolimatta esimerkiksi elämäntilanteen erilaisuudesta, ja sukulaisuus ymmärretään jokapäiväiseksi ja arkiseksi yhteydenpidoksi, ”ei tarte olla mikään merkkipäivä tai mikään.” Kulttuurinen logiikka tämän ajatuksen taustalla on se, että yhteys sukulaisten kanssa vain yksinkertaisesti mielletään erilaiseksi kuin muiden ihmisten kanssa:

Onhan se, voik sitä nyt nii sanoo, et *veriside on ihan kuitenkin semmonen eri side*. Kylhän se semmosii ehkä erilaisii tuntemuksia ja-, emmä voi sanoo et kumpi nyt niinkään, mä voin kuvitella et [paras lapsuudenystävä] on yhtä läheinen kuitenkin kuin-, läheinen mut kuitenkin *eri tavalla läheinen kun veljet tietenkki*. On se kuitenkin-, onks se sit vaa se et on *kuitenki oma veli*, et on pienest lähtien, kasvanu pienest lähtien, *kuitenki oma veli* [...]. (Suvi)

Katkelmassa puhuja yrittää haparoiden selittää sitä, miksi läheisyys veljien kanssa on erilaista kuin parhaan lapsuudenystävän kanssa. Epätäydelliset lauseet ja muu epäröinti kertovat siitä, että kertoja hahmottaa sukulaisuussuhteet jollain vaikeasti sanoiksi puettavalla tasolla erilaisiksi

kuin ystävyysuhteet. Samaan viittaa selonteossa monta kertaa toistuva *kuitenki oma veli*. Puhujan on vaikea selittää asiaa millään muulla tavalla kuin viittaamalla käsitykseen, että *veri on vettä sakeampaa*. Siinä kiteytyy suomalaisten (ja ehkä länsimaisten ihmisten ylipäätään) käsitys sukulaisuudesta, jonka ytimenä pidetään biologisia siteitä; sukulaisuuden jonkinlaista perimmäistä luonnollisuutta ei edes ajatella olevan mahdollista kyseenalaistaa. Sukulaisuus siis liitetään tässä kiistattomasti luonnon, eikä niinkään kulttuurin tai symbolisen piiriin.

Tästä samasta luonnollisuudesta ajatellaan jollain lailla automaattisesti seuraavan tiettyjä emotionaalisia tai yhteisöllisiä siteitä. Nämä näkyvät esimerkiksi sukulaisuuden mieltämisessä eräänlaiseksi turvaverkoksi; sukulaisten vastavuoroinen apu on itsestäänselvää. Erään haastateltavan mielestä on tärkeää, että hänellä on ihmisiä, joihin hän pitää yhteyttä ja joihin on läheiset välit: ”että jos tulee elämässä joku semmone asia, että mä tarviin apua ni sit on niitä ihmisiä ympärillä. Sitte myös että jos joku näist läheisistä ihmistä tarvii mun apua ni myös siinä mielessä meil on hyvät välit.” Nämä ihmiset eivät kuitenkaan ole tälle haastateltavalle ketä tahansa ystäviä vaan nimenomaan ja itsestäänselvästi sukulaisia. Kysessä on sama ilmiö, joka on havaittu myös monissa empiirisissä tutkimuksissa (kts. Weeks ym. 2001, 38–39), nimittäin että sukulaisten – eikä niinkään ystävien – edelleen odotetaan tarjoavan jonkinlaista hätätapua muiden turvaverkkojen pettäessä, vaikkakaan tämä avunanto ei ilmene velvollisuuksien kautta vaan pikemminkin neuvotellaan tilannekohtaisesti (vrt. Finch & Mason 1993). Annetun sukulaisuuden puhetapa muistuttaa Jennifer Masonin asumisen historioita henkilökohtaisina elämäntarinoina tulkitsevan tutkimuksen yhtä narratiivista tyyliä kertoa sosiaalisten suhteiden värittämästä elämästä. Näitä narratiiveja käyttävät ihmiset pitivät sukulaisten sekä maantieteellistä että mentaalista läheisyyttä itsestäänselväenä; muut vaihtoehdot eivät juolahtaneet heille mieleenkään, eikä sukulaisuutta sen kummemmin refleктоitu. Narratiivit saattoivat olla niin voimakkaita, että niistä muodostui voimakkaan yhteisymmärryksen värittämiä perhe- tai sukutarinoita, joissa perheenjäsenten eriävillä mielipiteillä ei annettu juurikaan painoarvoa. (Mason 2004, 167–168.)

Sukulaisuuden hahmottaminen annettuna näkyy myös haastattelemieni naisten sosiaalisten suhteiden muodostelmissa ja naisten verkostoitumisen tyyliissä. Esimerkiksi jo esittelemäni sukulaisuuden yhteisöllisyyttä kaipaava Katja kokee sukulaisuuden velvoittavaksi pitämään huolta toisista: ”Että kyllä mun mielestä se on niinkö semmonen, että jos ollaan sukulaisia niin vähän pietään silmällä. Ja katotaan, että toisella on hyvin asiat.” Sukulaisuudessa siis on Katjan mielessä jotain, joka ylittää esimerkiksi lapsuudesta juurensa juontavat kaunat tai ylipäätään henkilökohtaiset pitämisen tunteet ja saa kantamaan huolta sukulaisista. Tämä siitäkin huolimatta, että Katjalla on selkeästi ambivalentteja tunteita vanhempiaan kohtaan: Katjan lapsuuden perheessä elämä oli ”vähän semmosta viikonloppujuopottelua vanhempien taholta. Että

ne niinkö viikonloput pyhitti sille. Viikolla ne sitte kävi töissä, se on sentään hyvä.” Katja muisteleekin esikoisena pitäneensä huolta pienemmistään ja kantaneensa muutenkin vastuuta perheestä vanhempien rellestäessä. ”Sehän nyt tulee ihan väkistekin.” Katja joutui myös ainoana lapsista 16-vuotiaasta lähtien käymään töissä ja maksamaan vanhemmilleen vuokraa, vaikka olisikin halunnut mennä opiskelemaan. Tämä edelleenkin kaihertaa Katjan välejä vanhempiinsa, joita hän kuvaakin ”vähän nurinkuriseksi”:

että musta tuntuu että mä oon edelleenki niinkö heidän vanhempansa. [...] Siis se on semmosta että mä sanelen niille, tai siis äitille ku äitin kanssa mä juttelen, että miten pitäis tehdä ja tämmösiä. Hänellä on joku vaiva nii saa sanoo että mee sinne ja tänne...

Tätä taustaa ja pohjoissuomalaisen työläisperheen esikoisen vastuunkantajan roolia vasten tulee ymmärrettäväksi se, miten ristiriitaisesta suhtautumisesta huolimatta Katja edelleen kantaa vastuuta pikkuveljestään ja vanhemmistaan. Hänen sukulaisorientaationsa on hyvin erilainen kuin Hannan, joka ei miellä sukulaisuutta millään lailla velvoittavaksi ja olisi valmis katkaisemaan välinsä sukulaisiinsa jos nämä eivät esimerkiksi hyväksyisi Hannan parisuhdetta.

Hieman samankaltainen tilanne on kolmilapsisesta itäsuomalaisesta perheestä lähtöisin olevalla Päivillä, joka muutti Helsinkiin opiskelemaan parikymmentä vuotta sitten ja valmistui yliopistosta. Päivi asuu pääkaupunkiseudulla yhdessä puolisonsa Miian ja heidän alle vuoden ikäisen lapsensa, Miian synnyttämän Joelin kanssa. Joelin isä ja tämän miesystävä tapaavat perhettä säännöllisesti. Päivinkin kohdalla haastatteluselonteot esittävät sukulaisuuden ristiriitaisena, mutta silti hän kokee olevansa jollain lailla vastuussa sukulaisista, mikä kertoo samantyyppisestä sukulaisuusorientaatiosta kuin Katjalla. Päivi kokee, että hänen vanhempansa eivät ole kohdelleen häntä ”sillä lailla ku mä tykkäisin et mua pitää kohdella.” Hän kertoo, että vaikka äiti on ”hirveen herttanen”, niin ”ne käytöstavat on sellaset työläisnaisen käytöstavat.” Niinpä hänelle ”on aina huudettu pää punasena kaikki, mitä ikinä ajattelee.” Tästä johtuen hän on

jollain tavalla joutunu semmosta itsetuntoo kasvattaaan aika paljon aikuisena, että..., *ajattelemaan niin että on oikeus vaatia et mua kohdellaan tietyllä tavalla.* Ei voi noin vaan tulla huutamaan tai tulla arvostelemaan mun tekemisiä. *Ihmisiä pitää kohdella kohteliaasti, oli ne sit perheenjäseniä tai ei.*

Päivin ambivalenttiin suhteeseen vanhempiaan kohtaan liittyy erityisesti se, että lapsuuden perheessä on ollut väkivaltaa, josta hän kokee saaneensa traumoja. Niitä hän on sittemmin selvitelty terapiassakin. Tämä näkyy Päivin paljon käyttämässä psykologisessa diskurssissa; äidistään ja sisarestaan hän puhuu rakkaina ja hyvää tarkoittavina vallankäyttäjinä, jotka ”kävlevät yli mennen tullen.” Lapsuuden perheestään hän sanoo, että siellä ”ihmisillä ei ollu minikäänlaisii rajoja, että ihmiset ois kokenu et heil on jonkunlainen autonomia.” Päivi kertoo, että on vasta myöhään aikuisena oppinut suhteuttamaan sukulaisuuden vaatimuksia ja omaa itsenäisyyttään, sillä hänen äitinsä ”on sellasta karjalaista perinnettä että ihmisistä pidetään huolta ja sukulaisiin ollaan paljon yhteydessä sillei, nimenomaan semmosta laajaa sukusyste-

miä. Et lapsena sitä koki et se oikeesti velvottaa, että niitä pitää tavata.” Niinpä Päivi vasta käydessään terapiassa lapsuuden perheen asioita läpi oivalsi, että hänen ei välttämättä tarvitse olla esimerkiksi vanhempiinsa yhteydessä: ”Must se oli aivan uusi ajatus, aluks se tuntu ihan mahdottomalta, ethä sä nyt noi voi sanoo äidille, et mä en haluu olla sun kaa missään yhteydessä.” Kaikesta huolimatta Päivi edelleenkin kokee olevansa jollain lailla vastuussa vanhemmistaan, ”ku he edelleenkin aika pahasti tappelee keskenään ja... nii et aika pahojakin asioita. Sitte sitä joutuu hirveest kantaan huolta siitä.” Hän mieltääkin lapsuuden perheen kanssa koettun läheisyyden jollain lailla pysyväksi, sillä ”eiköhän niittekin kanssa oo viettäny aikaa enemmän, tapahtu mitä tahansa ni ne aina pyörii siinä. Välil vähän riidellä ja välil voidaan olla vähemmän tekemisissä, mut sit taas välil enemmän.” Ystävien kanssa koettu läheisyys ja tapaa-mistiheys riippuu enemmän elämäntilanteesta, mutta ”oma ydinperhe ja se lapsuudenperhe taas tavallaan on yhteydessä huolimatta siitä mikä se elämäntilanne on.”

Katjan ja Päivin kohdalla näyttääkin siltä, että sukulaisuus, ja erityisesti yhteys lapsuuden perheeseen, on heille niin itsestäänselvää, että se ylittää omat epämiellyttävät tuntemukset. Näin hahmottuvassa *annetun sukulaisuuden orientaatiossa* sukuyhteys rakentuu erityiseksi tekijäksi verkostosuhteiden muodostelmissa ja erityisesti sukulaisuussuhteiden tulkinnoissa. Katjalla tämä näkyy sukulaisten suurena osuutena verkostosta (lähes puolet), lämpiminä suhteina Hannan sukulaisiin ja sukulaisuuden velvoittavuudessa. Päivillä puolestaan asiantila näkyy sukulaisuuden kokemisessa pysyväksi ja jollain lailla velvoittavaksi sekä sukulaisten mieltämisessä läheisemmiksi kuin ystävien.

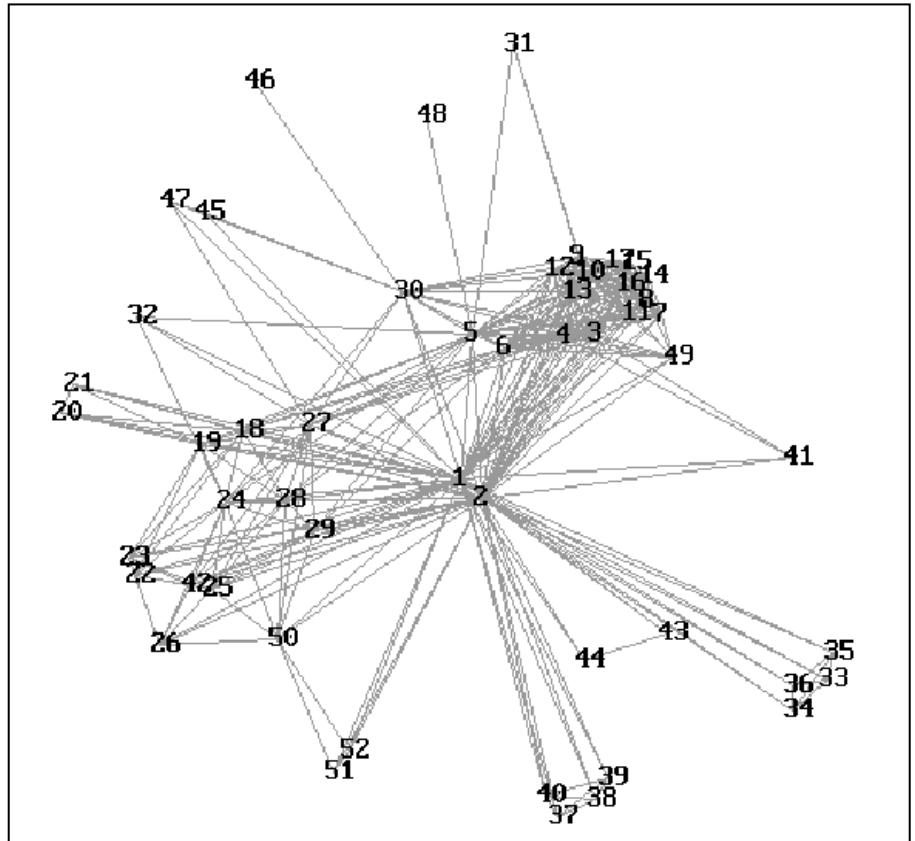
6.1.2 Verkostojen elämänhistorialliset ja rakenteelliset tekijät

Sukulaisuuden annetun luonteen ja siihen liittyvän sukulaisorientaation skeä muiden sukulaisuusorientaatioiden lisäksi verkostojen muodostumisessa tärkeitä tekijöitä ovat erilaiset elämänhistorialliset tai verkostojen rakenteisiin liittyvät seikat. Esimerkiksi jo aiemmin esiteltyjen Mervin ja Annan tilanteessa yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatio ei selitä kaikkea puolisoiden verkostojen synnystä ja muodostumisesta, joissa olennaisia ovat myös heidän erilaiset elämänhistoriansa. Molemmilla verkostosuhteiden syntykontekstit ovat siinä mielessä suhteellisen samanlaiset, että kummallakin puolison kautta tulleita verkostojäseniä on noin kolmasosa, mikä on kohtuullisen suuri osuus ja kertoo pariskunnan verkostojen jonkinasteisesta yhteensulautuneisuudesta. Siihen viittaa myös se, että Annan verkostojäsenistä yli kolme neljäsosaa – aineiston suurin osuus – on samoja kuin Mervillä. Merkittävä ero kuitenkin on, että Annalla kaikki Mervin kautta tulleet verkostojäsenet ovat Mervin sukulaisia, kun taas Mervillä ehdottomasti suurin osa on Annan ystäviä tai kavereita. Tämä selittyy osaltaan sillä, että Annalla on

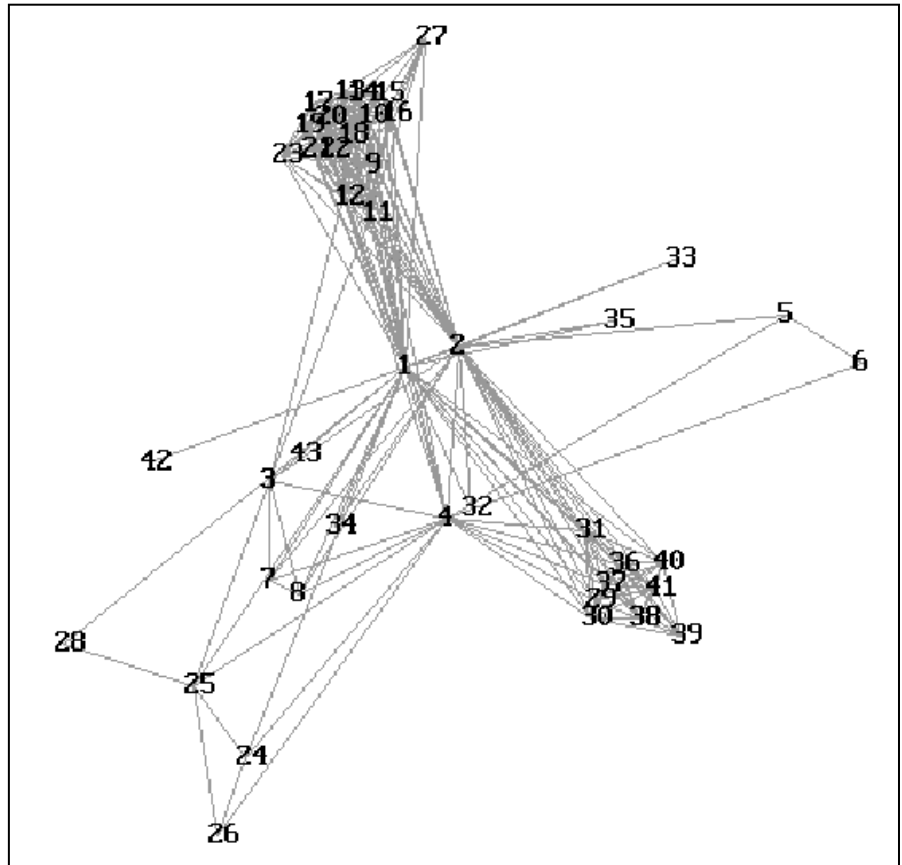
pieni suku; siihen kuuluvat oikeastaan vain äiti, sisar, isoäiti ja eno. Koska Annan vanhemmat erosivat Annan ollessa pieni, eikä isä pitänyt perheeseen juurikaan yhteyttä, niin isän puolen sukulaiset jäivät täysin etäisiksi. Yhteen setäänsä Anna törmää satunnaisesti, mutta johtuen siitä, että he ovat samassa talossa töissä. Anna on sitä vastoin asunut koko ikänsä pääkaupunkiseudulla, ja liikkunut toisaalta samassa, kaupunginosaan ankkuroituvassa teini-iässä muodostuneessa kaveripiirissä ja toisaalta baareissa kokoontuvissa Helsingin lesboporukoissa, joista kummastakin on säilynyt monia suhteita. Mervi puolestaan muutti lukion jälkeen opiskelemaan toiseen kaupunkiin ja on nyt asunut pääkaupunkiseudulla vasta pari vuotta. Nämä kolmeen otteeseen tapahtuneet kaupungin ja sosiaalisten piirien vaihdokset ovat varmasti karsineet Mervin verkostosta pois ihmisiä, joiden kanssa Mervi voisi periaatteessa vieläkin olla yhteydessä. Niinpä pariskunnan yhteisen sosiaalisen elämän kannalta näyttääkin vain funktionaaliselta, että toisen laaja ystäväporukka ja toisen yhtenäinen sukulaispiiri integroidaan osaksi puolisoitten yhteistä verkostoa. Sukulaisuuden ja ystävyyden osalta tällainen verkostomuodostelma on pariskunnalle siinä mielessä ainoa mahdollinen, että Mervin ystäväporukat ovat lukuisten muuttojen tai elämäntilanteen vaihtumisen seurauksena jääneet, eikä Annalla yksinkertaisesti ole enempää sukulaisia.

Erilaiset elämänhistoriat eivät kuitenkaan kerro kaikkea Mervin ja Annan sosiaalisten suhteiden muodostumisen dynamiikasta, jota valottavat tarkemmin pariskunnan verkostoista muodostetut kuviot. Mervin verkoston (kuvio 5) keskipisteessä ovat Anna (numero 1) ja Joni (2). Muu verkosto asettuu sektoreittain heidän ympärilleen. Keskustasta hieman yläoikealle sijoittuvat sukulaiset (3–17) ja sydänystävä (30) muodostavat tiheimmän ja eniten ryhmän ulkopuolisia verkostojäseniä tuntevan ryhmän. Lukuisin viivoin siihen kuitenkin yhdistyy myös suhteellisen tiheä sektori, joka koostuu Annan (ja Jonin) kautta Mervin verkostoon tulleista ihmisistä. Siihen kuuluvat Annan sukulaiset (18–21), Jonin isän puolen sukulaiset (22–26 ja 42), Jonin kummi perheineen (50–52) ja muutama Annan ystävä (27–29). Nämä kaksi sektoria muodostavat Mervin verkoston tiheimmän osan tai ytimen, josta erillisiä ovat kuvion yläreunassa näkyvät yksittäiset ystävät ja oikealla alareunassa näkyvät kaksi ystäväperhettä. Annan verkostokuva (kuvio 6) puolestaan ei rakennu yhden keskipisteen ympärille eikä ole yhtä säteittäinen kuin Mervillä. Pikemminkin Mervi (1), Joni (2) ja Annan äiti (4) ovat verkoston kolme keskeisintä ihmistä, jotka toimivat verkoston kahden tärkeimmän ja tiiviin sektorin välittäjinä. Nämä ryhmät ovat ylhäällä näkyvät Mervin sukulaiset (9–23, 27) ja alhaalla näkyvä Jonin isänpuolen sukulaisista (29, 36–37, 39–41) sekä parista Annan vanhasta ystävästä (30–31) koostuva ryhmä. Annan sukulaiset (3–8) sen sijaan ovat hajallaan, ja muusta verkostosta erillään ovat erityisesti isä (5) ja setä (6).

Kuvio 5.
Mervin verkosto

Kuvio 6.
Annan verkosto.

Kuvioiden perusteella näyttäisikin siltä, että sekä Mervin sukulaiset, joista naiset puhuvat haastattelussa paljon ja lämpimästi, että Annan ystäväporukat eivät välttämättä olekaan kovinkaan paljoa läsnä perheen arkipäivässä tai verkostosuhteiden kokonaisuudessa. Sen sijaan merkittävästi vaikuttavat Jonin isänpuolen sukulaiset ja ylipäänsä Joniin liittyvät ihmiset. Ensinnäkin Jonin täti on myös Annan hyvä ystävä (Annalla läheisyysarvo kaksi ja Mervillä kolme), ja yhteyttä tämän perheeseen pidetään tiiviisti. Myös Jonin isän vanhempia, joihin ”Jonin vuoksi pidetään hyviä välejä yllä”, tavataan suhteellisen usein, sillä Joni käy heillä pari kertaa kuussa ja lisäksi he vievät Jonia käymään omalla kotiseudullaan. Tämä on kohtalaisen usein verrattuna esimerkiksi Mervin laajempaan sukuun, jota perhe tapaa lähinnä loma-aikoina. Lisäksi on mainittava pojan isä, johon joudutaan pitämään yhteyttä Jonin takia, vaikka erityisesti Annan tunteet häntä kohtaan ovat selkeästi hyvin viileät. Ilmeisesti Jonin kummisetä on myös alun perin Jonin isän kaveriporukasta lähtöisin, mikä selittää Annan nuivahkon suhtautumisen tähänkin ihmiseen, johon kuitenkin myös joudutaan olemaan yhteydessä. Näyttää siis siltä, että ensinnäkin Annan nykyisen verkoston kannalta tärkeä konteksti liittyy Annan kannalta elämänvaiheeseen ja joukkoon ihmisiä, joihin hänen suhtautumisensa on ambivalenttia. Edelliseen liittyen erittäin merkittävä reunaehto Annan arkipäivän sosiaalisten suhteiden tasolla ovat Jonin sukulaisuussuhteet, joiden säilyttäminen on niin tärkeää, että Anna on valmis sietämään monia epämiellyttäviä ihmisiä. Jonin sukulaiset ja muut mainitut ihmiset ovat tulleet osaksi Mervinkin verkostoa, johon kyseiset suhteet eivät varmastikaan kuuluisi ilman Mervin yhteyttä Joniin (tai Annaan), jotka ovat Mervin ainoat linkit näihin ihmisiin. Joni on siis selkeästi se konfiguraationaalinen avain, jonka kautta suuri osa puolisoitten verkostosuhteista tulee ymmärrettäväksi ja joka itseasiassa on näiden suhteiden olemassaolon merkittävä tekijä.

Myös juuri esitellyn Päivin ja hänen puolisonsa Miian verkostojen muovautumisessa näyttää olleen olennaista hieman samantyyppiset puolisoitten erilaisten elämäpiirien ja elämäntilanteiden polkujen vaikutukset kuin Mervillä ja Annalla. Aiemmin myyjänä työskennellyt, mutta nyt äitiyslomalla oleva Miia on lähtöisin työläisperheestä ja asunut koko ikänsä Helsingissä. Jälkimmäiseen seikkaan näyttäisi liittyvän Miian sosiaalisten suhteiden ilmiselvin ominaisuus, eli verkostosuhteiden pitkä kesto ja parisuhteen pieni merkitys verkostosuhteiden synnyssä. Miian sosiaalisista suhteista lähes puolet on saanut alkunsa vähintään kymmenen vuotta sitten, kun taas parisuhteen ja nykyisen elämäntilanteen myötä syntyneitä suhteita on verkostosta vain selkeästi alle puolet (aineiston pienin osuus) ja Päivin kautta verkostoon tulleita alle viidesosa (kaikki sukulaisia). Tätä voi verrata siihen, että Päivin verkostosta yli kaksi kolmasosaa on muodostunut viimeisen kolmen vuoden aikana ja Päivi on tutustunut lähes puoleen (aineiston suurin osuus) verkostonsa jäsenistä Miian kautta (kahta lukuunottamatta kaikki ystäviä). Oheisessa taulukossa näkyvät kaikki Miian kautta Päivin verkostoon tulleet ihmiset ja se, mistä Miia

alun perin tuntee heidät. Taulukko valaisee hyvin toisaalta Päiville Miian kautta avautuneita monia maailmoja ja toisaalta Miian ystävien heterogeenisuutta esimerkiksi ammattien suhteen.

Taulukko 1. Päiville Miian kautta tulleet verkostojäsenet

Nimi	Ammatti	Suhteen luonne	Läh. arvo	Viimeisin tapaaminen	Mistä Miia tuntee?
Riikka	toimistotyöntekijä, keskiaste	Miian kanssa soittelevat usein ja nähdään ehkä pari krt. kk.	6	Meillä syömässä.	Baarista
Eeva	keskiaste	[Ed. puoliso] Miian kanssa nähdään.	6	– ” –	Riikan kautta
Aino	ekonomi	Miian kanssa nähdään.	4	Meillä kylässä 2 vk. sitten.	Helin kautta
Virpi	hammasteknikko	[Ed. puoliso] – ” –	4	– ” –	Ainon kautta
Murat	postityöntekijä	Melko hyvä tuttava.	5	Kyläillään usein, heillä viime vkolla.	Kirjeenvaihtokaveri, tapasivat Turkissa.
Leyla	maisteri, tutkija	[ed. puoliso] – ” –	5	– ” –	Muratin kautta
Hamid	vauva	[ed. lapsi]	5	– ” –	
Satu	fysioterapeutti	Miian ystävä.	7	Meillä kylässä kk sitten.	
Onni	vauva	[ed. lapsi]	7	– ” –	
Heli	merkonomi	Miian paras ystävä, nähdään usein.	4	Tänään risteilyllä.	Baarista
Eemil	koululainen	[ed. lapsi]	4	– ” –	Helin kautta
Alva	vauva	[ed. lapsi]	4	– ” –	Helin kautta
Marko	asentaja	Miian ystävän mies.	6		Helin kautta
Ritva	kansakoulu	Miian äiti, anoppi, nähdään harvakseltaan.	5		
Emilia	koululainen	Miian pikkusisko.	6		
Tuuli	eläinlääkäri	Miian ystävä, melko hyvä ystävä.	4		Jalkapalloharrastus
Essi	teknikko	[Ed. puoliso] Miian ystävä, melko hyvä ystävä.	4		Tuulin kautta

Puolisoiden yhteisen sosiaalisuuden alkuperän ikään kuin funktionaalinen erikoistuneisuus, eli Päivin sukulaiset ja Miian ystävät pariskuntien verkostoihin integroituina juontaa juurensa monesta seikasta. Miia on asunut koko ikänsä samalla seudulla, liikkunut Helsingin baarielämässä ja harrastanut jalkapalloa. Näistä kaikista konteksteista hänelle on jäänyt muutamia hyviä ystäviä, joukossa monta lesbopariskuntaa. Ajan myötä muodostuneilla ystäväporukoilla ja -ketjuilla onkin ollut merkitystä Miian sosiaalisissa suhteissa, mistä kertoo se, että Miia on tutustunut lähes kolmasosaan verkostojäsenistään alun perin ystävien välityksellä. Tätä voi verrata siihen, miten sukulaisuuteen orientoituneen Päivin verkostossa on vain kaksi ”omaa” ystävää (läheisyysarvot kolme ja neljä, vrt. siskon ja vanhempien arvot yksi tai kaksi), ja kaikkiin muihin (läheisyysarvot 4–7) hän on tutustunut Miian välityksellä. Tämä Päivin omien ystävien vähäisyys saattaa johtua siitä, että Päivi seurusteli aiemmin monta vuotta miehen kanssa. Se, mitä pariskunnan ystävyysuhteille tapahtui eron jälkeen ei ole selvillä, mutta voisi kuvitella, että varsinkin Päivin alettua seurustella naisen kanssa entisen miesystävän kanssa jaetut pariskuntaystävät jäivät ja Miian naispariystävät ja perhetutut sopivat paremmin Päivin nykyiseen elämäntilanteeseen.

Miian elämässä sen sijaan sukulaisuus ei vaikuta kovinkaan tärkeältä, ja Miian sukulaisuus- ja ystävyysorientaatiot näyttävätkin melkein päinvastaiselta kuin Päivin. Miian vähäistä sukulaisorientaatiota kuvaa se, että äitiä ja sisaria lukuunottamatta sukulaisten läheisyysarvot liikkuvat viiden ja seitsemän välillä, mitä voi verrata yhteensä kymmenen ystävän läheisyysarvoon kolme tai neljä. Vaikka Miian lapsuuden perhe onkin merkitty Miian verkostoon, niin ainoat näistä, jotka Miia varmuudella mieltää kuuluvaksi verkostoonsa ovat äiti ja kaksi siskoa. Miian lapsuuden perheen dynamiikkaa on varmasti muokannut se, että Miian ollessa teini-ikäinen hänen nyt jo edesmennyt isänsä ”rupes juomaan, et siin oli viinaa sit paljon”, ja hänen kaksi veljeäänkin ovat enemmän tai vähemmän alkoholisoituneita. Vaikka suhteet äitiin ja siskoihin ovat Miian mukaan ”ihan hyvät”, eivätkä läheisyysarvotkaan ole alhaiset, niin jollain lailla irtautuneilta suhteet heihinkin vaikuttavat. Äidin sekä siskojen tapaamiset ovat Miian lapsen syntymän myötä paradoksaalisesti hieman vähentyneet. Miia itse selittää tätä sillä, että hänen teini-ikäinen pikkusiskonsa ei pidä vauvoista, vaan pikemminkin hieman vanhemmista lapsista, ”ni senkin takia ollaan nyt nähty vähemmän. Et ei oo silleen intressejä nii hirveesti.”

Kuitenkin uskottavammalta tekijältä tapaamisten vähenemisessä vaikuttavat erityisesti Miian nykyisen perhetilanteen ikään kuin aktivoimat jännitteiset välit. Miia on kokenut äidin toimintatavat emotionaalisesti jollain lailla väheksyväksi ja kertoo, että ystävät luottavat hänen arvostelukykyensä enemmän kuin äiti:

Sil on vaan semmonen kotoota opittu semmonen, varmaan mitä meiän mummo on heitä kohdellu ni, [...] vähän niinku et ei se lapsii-, vaik se arvostaa ja rakastaa ja kaikkee mut sit *tavallaan kuitenkin mollaa* tai niinku... Tai vaikka jotain et Päivi on niin fiksu et *jos me erottas ni selkeesti mä oisin mokannu jotaki*.

Tätä tunnetta on varmaankin vahvistanut äidin ja siskon Miian mielestä asiaton kommentointi Miian ja Päivin vauvautiseen. Toinen osatekijä jännitteisissä väleissä on varmasti myös Päivin suhtautuminen Miian äitiin, mikä tulee esille erityisesti kasvatuksen yhteydessä; Päivi eksplisiitistisesti sanookin esittelevänsä Miialle luonnonmukaisen ja lapsentahtisen kasvatuksen kasvatusideoita, ”et hän näkis että asioita voi tehdä toisinki ku hänen äitinsä on tehnyt.” Miian perhetilanne on siis voimistanut entisestään Miian monella tavalla ambivalenttia suhtautumista lapsuuden perheeseensä ja ylipätään vähäistä sukulaisorientaatiota. Näyttääkin siltä, että Miian ydinperhe ja puoliso ovat verkostosuhteiden nykyisen dynamiikan kannalta olennaisia, sillä muut sosiaaliset suhteet asettuvat suhteessa heihin, joko voimistuen, hiipuen tai säilyen muuttumattomina. Samainen konfiguraatioiden logiikka muokkaa Miian arkipäiväisten sosiaalisten suhteiden piiriä enemmän vanhoihin ystäviin ja samanhenkisiin naispareihin kallistuvaksi. Tämä asiointi on tietenkin mahdollista toisaalta sen elämänhistoriallisen reunaehdon takia, että Miia on säilyttänyt vanhat ystävyysuhteensa eikä ole esimerkiksi muuttanut paikkakuntaa mo-

neen kertaan ja toisaalta siksi, että Miian ei tarvitse kantaa huolta lapsensa sukulaissuhteista, sillä puolisoiden yhteisen sosiaalisuuden piiriin kuuluu sukulaisia Päivin kautta.

Sekä Mervin ja Annan että Päivin ja Miian verkostosuhteista kerätyssä aineistossa näkyvät verkostoaineiston edut verrattuna esimerkiksi pelkkään haastatteluaineistoon. Mervin ja Annan verkostoissa Jonin kautta merkittävät suhteet tuskin olisivat tulleet esille teemahaastattelussa, jossa yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatio olisi luultavasti näyttänyt merkittävimmältä. Samaten Päivin verkostossa olennaista tekijää eli Miian kautta sinne tulleiden ihmisten ja erityisesti ystävien suurta osuutta ei olisi haastattelulla saatu esille. Ne ovat kuitenkin Päivin arkipäiväisessä elämässä erittäin merkittäviä suhteita, joiden olennaisuus havainnollistuu ajateltaessa, mitä Päivin verkostolle tapahtuisi, jos Päivi ja Miia eroaisivat; nimittäin hyvin luultavasti Miian vanhat ystävät jäisivät Miian ystäviksi, jolloin Päiville ei jäisi kavereita lainkaan.

6.1.3 Vaikeat sukulaissuhteet ja elämämpiirien valikoituminen

Ajatus sukulaisuudesta annettuna ja toisaalta sukulaisuuden tilannesidonnainen ja elämänhistoriaan liittyvä configurationaalinen asema valaisee erityisesti neljän haastattelemani naisen läheimpien ihmisten piirin valikoitumista. Sukuyhteisö toimii osaltaan yhtenä reunaehtona esimerkiksi luvussa 4 esitellyn Suvin puolison, kolmekymppisen liikunnanohjaajan Niinan verkostosuhteiden valikoitumisessa. Niina on kotoisin Helsingin seudulta alemman keskiluokan kolmilapsisesta perheestä. Sukulaisia Niinan 44-jäsenisessä verkostossa on noin puolet, mikä on kohtuullisen paljon. Vanhempien, sisarusten perheiden ja Suvin lapsuuden perheen sekä isoäidin lisäksi Niinan verkostoon kuuluvat isovanhemmat, joita Niina käy kerran viikossa auttamassa siivouksessa ja muissa askareissa. Vaikka äidin puolen laajempaa sukua Niina näkee pari kertaa vuodessa häiden tai isojen syntymäpäivien merkeissä, niin näitä sukulaisia on silti merkitty verkostoon. Isän puolen sukulaisiin Niinalla ei sen sijaan ole mitään kontaktia.

Kuitenkaan Niinan sukulaisista ”kukaan ei itseasiassa tiedä meistä, että näille mä oon vaan minä, sinkkuna. Että ainoastaan lähisuku, sisko ja veli perheineen ja sitte vanhemmat tietää.” Tämä Niinan lesbouden salassapito sukulaisilta liittyy luultavasti siihen, että Niinan äidin ei ole ollut helppoa hyväksyä tyttärensä naissuhdetta – isälle ilmeisesti asia ei ole ollut niin vaikea. Äidin ensireaktiosta Niina kertoo, että se ”oli ihan hyvä reaktio silloin, ei se ollu semmonen torjuva eikä paheksuva ihan alkuun.” Niinan mukaan äiti oli aluksi ajatellut, että kyseessä on ”vaan semmonen välijuttu, taas noita Niinan hössötyksiä, että kyllä se menee ohi”, jolloin sitä ei tarvinnut ottaa niin vakavasti. Kuitenkin myöhemmin ”oli joitakin semmosia... asioita vaan, missä selkeesti näki, että se ei oo hyväksynyt mua, eikä se hyväksy varmaan vielääkään tätä les-

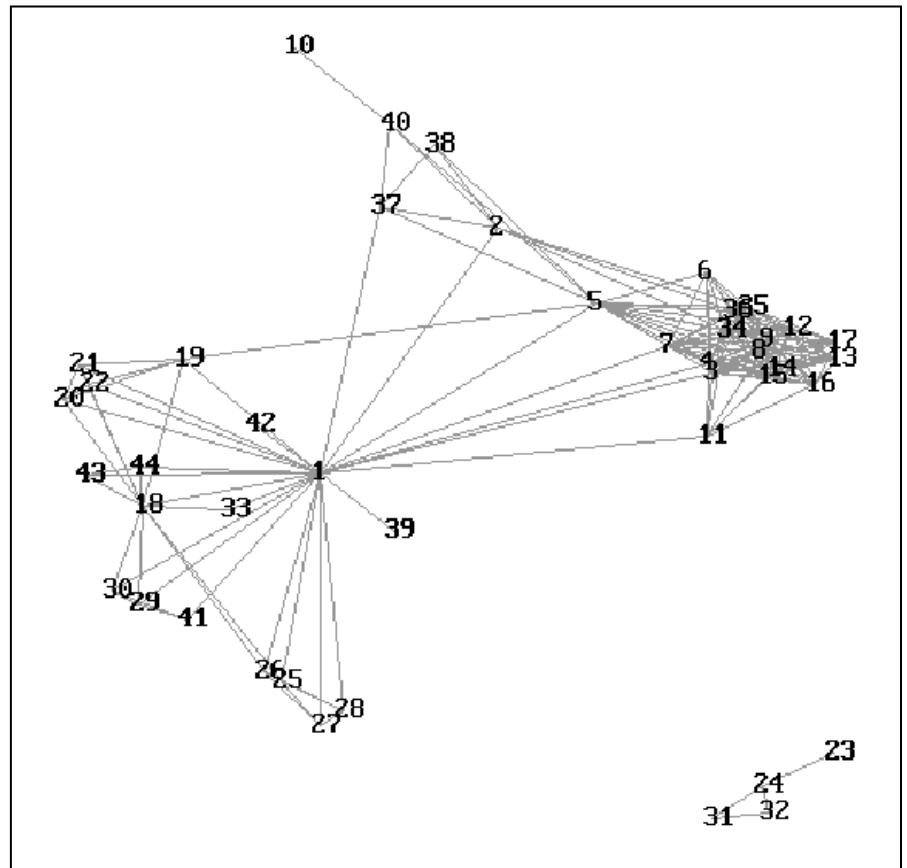
boutta sinänsä.” Vaikka Niina sanoo, että äiti rakastaa häntä, niin tämä rakkaus näyttäytyy Niinan kannalta aika ehdollisena, koska äiti ei pysty hyväksymään koko Niinaa sellaisena kuin tämä on, lesbouksineen kaikkineen. Niinan mukaan äidin mielestä lesbous on yksinkertaisesti luonnotonta, jolloin omassa lapsessa se tuntuu erityisesti epäonnistumiselta: ”Ettei tullukaan semmosta, mitä äiti halus minusta.” Niina mieltää, että hänellä on ainoana lapsista ollut erityisen vahva ja tiivis side äitiinsä, jolloin ”mun äidistä erkaantuminen ja kotoa erkaantuminen on äidin puolella ollu paljon vaikeempaa ku mun irtaantua sieltä.” Tästä äidin ja tyttären välillä vallitsevasta erityislaatuudesta siteestä johtuen äidin paheksuva asenne tuntuu erityisen pahalta. ”Ehkä sen vielä itte vahvemmin tuntee semmosena ku se tulee omalta äidiltä.” Niin kauan kuin kyseessä oli vain Niina ja Suvi, äiti myös jotenkin kykeni painamaan asian mielessään takaa-alalle ja ajattelemaan, ”että hänen ei tarvii miettiä semmosii asioita, että hän ei ajattele että me ollaan naispari.” Nyt tilanteen muututtua Siirin syntymän myötä Niina kokee, että ”se taas etäännytti jollakin asteella sitte. [...] Mutta jollakin asteella se myös pisti heitä ajattelemaan, että kuitenkin tässä tosissaan ollaan, ei mitenkään vaan tässä oleskella ja jotain välikautta eellä.” Siirin syntymän Niina toivookin vakiinnuttavan asiointilan äidilleen pysyväksi, äidin ”pitää tosiaan nyt pureskella tää asia.”

Niinan läheisimmät sukulaiset ovat kaksoissisko miehineen (molemmilla läheisyysarvo kaksi). Heitä koko perhe tapaa pari kertaa kuukaudessa ja myös lomia vietetään yhdessä, minkä lisäksi Niina puhuu puhelimesta siskonsa kanssa viikoittain. Veljeään Niina ei koe läheiseksi (läheisyysarvo kuusi) eikä soittele tämän kanssa, vaan tapaa tätä lähinnä kylävierailuilla. Kuitenkin veljen vaimon kanssa Niinalla sujuu hyvin, mistä kertoo myös kälyn läheisyysarvo kolme. Samaten Niinan vanhempien läheisyysarvo on kolme, kuten myös isovanhempien ja veljen lasten. Näitä voi verrata ystävien arvoihin, joissa merkittävää on läheisten ystävien lukuisuus verrattuna sukulaisiin; läheisyysarvon yhdestä kahteen (tai Niinan itse määrittelemään arvoon 2–3) saaneita ystäviä on yhteensä kahdeksan, verrattuna vain sisaren ja tämän miehen vastaaviin arvoihin.

Niinan verkostosuhteiden dynamiikan kannalta olennaisia ovatkin toisaalta äidin suhtautuminen Niinan lesbouteen, ja toisaalta ”oman” läheisten piirin rakentaminen. Äidin asenne on voimakkaasti verkostoa säätelevä tekijä, mistä johtuen sukulaiset (sisarta lukuunottamatta) eivät ole kovinkaan paljoa läsnä Niinan arkipäivän sosiaalisuudessa eikä Niinan läheiseksi kokemien ihmisten piirissä. Sukulaisuus sijaitsee Niinan muusta elämästä ikään kuin erillisessä lokerossa. Sinne kuuluvat äidin nuiva suhtautuminen ja tietynlainen emotionaalinen ambivalenssi, Niinan lapsesta ja puolisoista tietämättömien isovanhempien viikoittainen auttaminen ja kaukainen laajempi suku, jolle kertomista Niina ei ole kokenut tapeelliseksi, koska ei ole heidän kanssaan

tekemisissä. Läheisen sukuverkoston sijaan Niina on rakentanut itselleen läheisten ihmisten verkoston, johon kuuluu sisaren ja tämän miehen lisäksi paljon ystäviä. Emotionaalisesti läheisimmät ja tukena olevat ystävät ovat Niinan opiskelupaikassa tapaama sydänystävä ja yksi työ-kaveri, yli viisikymppinen nainen. Tämän lisäksi Niinalla on muita hyviä työkavereita, mies- ja naispariystävät sekä eriytyneempiä ystävyyksiä harrastusten parista.

Kuvio 7.
Niinan verkosto

Tämä elämänpiirien erillisyyttä tulee esille myös Niinan verkostosta muodostetussa kuviossa (kuvio 7). Se muodostuu kahdesta, toisistaan etäällä sijaitsevasta ryhmästä. Niinan nykyisen elämän kannalta merkittävät sosiaaliset suhteet kiertyvät Suvin (numero 1) ympärille, kun taas vanhempi kerrostuma sijaitsee hieman sivummalla. Edelliseen, kuviossa vasemmalla sijaistevaan ryhmään kuuluvat yksi ystävä (41), Suvin sukulaiset (18–22), liuta Suvin kavereita (33, 39, 42–44), tuttu homopariskunta (29–30) ja naisparitutut lapsineen (25–28). Vaikka Niinan työkaverit (23–24, 31–32) ovat Niinalle läheisiä (kahdella läheisyysarvot 1–2) ja tuntuvat olevan suhteellisen tärkeitä myös koko perheen sosiaalisessa verkostossa, Niina ei kuitenkaan ole merkinnyt tuntemaan keitään muita. Kuviossa oikealla sijaistevat sukulaiset (3–9, 11–17) ja muutama vanha ystävä (10, 37–38, 40) muodostavat Niinan verkoston toisen, vanhemman akselin, jolla ei juurikaan ole tekemistä verkoston toisen puoliskon kanssa.

Monimutkaiset sukulaisuussuhteet ja lesbouteen ei aina niin sallivasti suhtautuvat sukulaiset ovat myös ravintola-alalla työskentelevän Saaran ja puvustaja Katrin verkostojen valikoitumisen taustalla vaikuttava reunaehto. Viitisen vuotta yhdessä ollut pariskunta asuu Helsingissä ala-asteikäisten lastensa Mikon ja Emmen kanssa. Molemmat puoliset ovat olleet tahoillaan naimisissa aiemmin, ja lapset ovat näistä liitoista peräisin. Saara, nelilapsisen perheen kuopus, asui lapsuudessaan monella paikkakunnalla ympäri Suomea; isä oli pienyrityksen johtaja ja äiti kotiäiti. Sitten vanhemmat erosivat. Inkerinsuomalainen Katri vietti lapsuutensa entisessä Neuvostoliitossa laajentumaperheessä, johon kuuluivat Katrin, pikkoveljen ja vanhempien lisäksi myös äidin vanhemmat. Katri muutti sairaanhoitaja-äitinsä kanssa Suomeen kymmenisen vuotta sitten. Myös Katrin vanhemmat ovat eronneet, ja yliopiston opettajana työskentelevä isä asuu edelleen Venäjällä.

Katrin verkostossa on 44 jäsentä, Saarella 40. Sukulaisten osuudet Saaran ja Katrin verkostoissa ovat aineiston pienimmät, molemmilla viidesosat verkostoista. Saara kertoo, ettei ole kovinkaan sukurakas, joten yhteydet laajempaan sukuun ovat viime vuosina hiipuneet. Sen sijaan lapsuuden perheensä kanssa Saara kokee olevansa läheinen; äitiään ja veljiään (läheisyysarvo yksi) hän tapaa lähes viikoittain lähellä asuvan äidin luona, isäänsä (läheisyysarvo kaksi) hieman harvemmin koska tämä asuu kauempana. Näitä läheisyysarvoja voi verrata kahden läheisimmän ystävän arvoon kaksi. Saaran suhteesta hänen äitiinsä paljastuu kuitenkin hieman toisenlaisiakin piirteitä haastattelun edetessä:

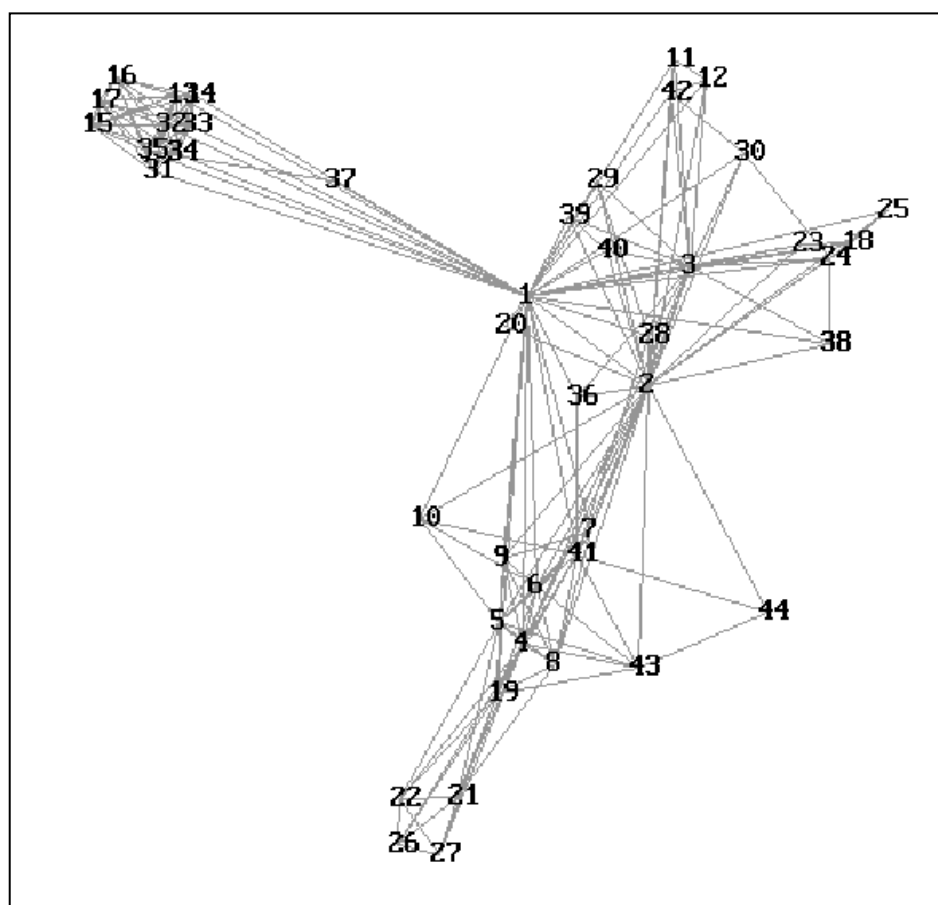
Äiti on ollu aina läheinen. Me ollaan äitin kans tehty kaikkee pienest pitäen. Vähän tää katrikuvio sitte sotki sitä, mutta kyllä me ollaan saatu nyt... Joskus ei hyväksynyt tätä juttua alkuunkaan, ei se vielääkään sitä hyväksy, mut kyl se mut hyväksyy nyt. Oli meil [välit poikki] jonkun aikaa, se oli sille vähän liian kova pala.

Äiti ei vielääkään pysty oikein hyväksymään tyttärensä puolisoa ja on ilmeisesti joskus ilmoittanut, että Katri ei hänen taloonsa astu, vaikka nykyään ”Katri saa pihalla ja ulko-ovella käydä, kyl ne on jutellukki aika paljon.” Tällä on tietenkin seurauksia koko perheen sosiaalisuuden kannalta; Saaran äidin luona kylässä käyvät Saara ja molemmat lapset (siis myös Katrin tytär Emmi), mutta ei Katri. Saaran mukaan ”ku äiti on jotain kerran sanonu, ni sit se ei voi antaa periks...” Katri on kuitenkin merkinnyt Saaran molemmat vanhemmat verkostoonsa. Myös Katrin sukulaisuudet näyttävät monimutkaisilta ja vaikeiltakin. Katrin mukaan läheisimmät sukulaiset ovat isä ja isotäti, joiden kanssa välit ovat hyvät, ja jotka Katri kokee hyväksyviksi. Sen sijaan suhteet äitiin, veljeen ja isoäitiin ovat nykyisen perhetilanteen ajan olleet ”välillä poikki ja välillä taas...” Katri kokee asian kipeänä:

On se ikävää, ku miettii, et aikasemmin ollaan pidetty paljon yhteyttä... Onhan ihmisiä, perheitä, mitkä ei pidä paljoa yhteyttä ni sit se ei haittaa. Mutta kaikkeen sopeutuu ja elämä muuttuu ja ihmiset muuttuu. Sillä tavalla jos suhtautuu ni ei siinä mitään.

Äidin ja isoäidin lisäksi Katrin sukulaisista Suomessa asuu täti, joka ei myöskään oikein hyväksy Katrin perhettä. Katrin sukulaisten läheisyysarvot vaihtelevat yhden ja kuuden välillä; isän läheisyysarvo on yksi, isotäidin ja tätien kolme sekä äidin ja isoäidin neljä. Veljen, jonka kanssa Katri ei ole väleissä ollenkaan, läheisyysarvo on kuusi. Läheisyysarvon yhdestä kahteen saaneita ystäviä puolestaan on neljä. Katrin ongelmallisista sukulaisuussuhteista kertoo myös se, että yksikään Katrin sukulainen ei kuulu Saaran verkostoon, vaikka Saara onkin tavannut ainakin Katrin isän muutaman otteeseen. Samaten Saaran pojalla ei ole mitään tekemistä Katrin sukulaisten kanssa, toisin kuin Katrin tyttärellä Saaran sukulaisten.

Kuvio 8.
Katrin
verkosto

Sukulaisten vähäisten osuuksien lisäksi merkillepantavaa Saaran ja Katrin verkostoissa on yhteisten ja puolison kautta tulleiden verkostojäsenten pienet osuudet. Puolison kanssa samoja verkostojäseniä on molemmilla vain alle kolmasosat, eli aineiston ylivoimaisesti pienimmät osuudet (muilla 54–77 %). Puolison kautta tulleita verkostojäseniä Katrin verkostosta on kymmenesosa ja Saarella hieman enemmän, jälleen aineiston pienimmät osuudet, vaikkakaan eroa muuhun aineistoon ei ole yhtä paljon. Sen lisäksi, että puolison sukulaiset eivät kuulu kummankaan verkostoon, molemmilla on paljon omia ystäviä tai puolisoista erillisiä sosiaalisuuden konteksteja; Katrilla vanhat ystävät entisellä kotiseudulla, Saarella samoin

vanhoja ystäviä ja työkavereita. Näyttää siis siltä, että Katrin ja Saaran verkostot eivät ole samalla lailla yhteensulautuneita kuin monella muulla aineiston pariskunnalla. Tämä verkostojen ja ehkä jopa elämänpiirien erillisuus näkyy myös esimerkiksi Katrin verkostokuviossa (kuvio 8), joka koostuu oikeastaan neljästä eri kontekstista. Erillisin näistä on työkaverien rykelmä vasemmalla (numerot 13–17, 31–35, 37), josta johtaa viivoja vain Saaraan (1). Kaksi muuta kontekstia ovat kuviossa alhaalla sijaitsevat entisessä kotimaassa asuvat vanhat ystävät (19, 21–22, 26–27) ja näistä hieman ylöspäin sijoittuvat sukulaiset (4–10), joihin liittyy entinen mies, tämän äiti ja uusi vaimo (41, 43–44). Nämä kaikki ovat kotoisin Katrin entisestä kotimaasta tai edelleen asuvat siellä ja ovat yhteydessä ensisijaisesti Katrin tyttäreen (2). Neljäs, kuviossa ylhäällä sijaitseva konteksti liittyy koko perheen yhteisiin suhteisiin. Saaran poika (3) on tämän ryhmän keskellä. Ympärillä ovat Saaran vanhemmat (11–12) ja ex-mies (42), ystäviä (18, 23–25) ja harrastuskavereita (28–29, 39–40).

Näyttääkin siltä, että Katrin ja Saaran jollain lailla samankaltaiset tilanteet – molempien vaikeat sukulaissuhteet ja erityisesti äitien vaikeudet hyväksyä tyttären puolisoa, entisten puolisoitten ja lasten muiden sukulaissuhteiden ylläpito sekä suhteellisen suuret työkavereiden osuudet verkostoissa – muokkaavat kaikki verkostomuodostelmia yhteen suuntaan eli erillisiksi toisistaan. Toisin sanoen nämä kaikki ovat verkoston rakenteessa tai dynamiikassa vaikuttavia tekijöitä, joiden johdosta puolisoitten verkostoissa on niin vähän yhteisiä ja puolison kautta tulleita verkostojäseniä. Erityisesti jännitteiset sukulaissuhteet ja samanaikaisesti se, että näistä ei voida kuitenkaan luopua, sillä naiset haluavat säilyttää lastensa sukulaissuhteet, ovat verkostoja voimakkaasti sääteleviä konfiguraationaalisia tekijöitä. Suhteessa niihin puolison konfiguraationaalinen asema tai painoarvo on pieni. Kuitenkaan verkostojen erillisuus ei tunnu määrittävän Saaran ja Katrin arkipäivän sosiaalisuutta toisistaan erillisiksi. Perheellä on yhteisenä harrastuksena muun muassa koirat ja ratsastus, ja näihin liittyy molempien puolisoitten tuntemia ihmisiä. Lisäksi heillä on naispariystävät, joiden kanssa kyläillään koko perheen kanssa. Katri ja Saara myös tuntuvat järjestävän suhteellisen usein juhlia, jonne kutsutaan molempien ystäviä, joten aivan tuntemattomia eivät toisen ystävät puolisoille olekaan, vaikka verkostoissa nämä kaikki eivät välttämättä näykään. Erityisesti Katrin työkaverit tuntuvat olevan sellaisia, joita myös Saara tuntee; kaikki Katrin kautta Saaran verkostoon tulleet ovat työkavereita. Tietenkin myös lasten sukulaissuhteista huolehtiminen ja esimerkiksi lasten kuljetukset esimerkiksi isiensä luo tuovat lapsiin liittyviä ihmisiä mukaan arkipäivän kanssakäymiseen. Näyttääkin siltä, että Katri ja Saara koettavat kovasti rakentaa koko perheen yhteistä elämänpiiriä huolimatta jokaisen perheenjäsenen erillisistä verkostoista (esimerkiksi lasten toisistaan ja osittain äideistäänkin poikkeavat sukulaissuhteet) ja sukulaisten suhtautumisesta sosiaalisuutta ja läheisten piiriä rajaavana.

Vaikeat sukulaisuus läheisten ihmisten piiriä muovaavana reunaehtona näkyy erityisen selvästi luvussa 4 esitellyn Helenan puolison, vakuutuskäsittelijänä työskentelevän Marjan verkostossa. Marja vietti lapsuutensa itäsuomalaisen keskiluokkaisen perheen esikoisena. Isä muutti ulkomaille Marjan ollessa teini-ikäinen. Marjan verkostossa on 46 ihmistä, joista sukulaisten osuus on vähän yli kolmasosa: näistä omia sukulaisia on 9 ja Helenan sukulaisia 6. Marjan verkostoon kuuluvat sukulaiset ovat lapsuuden perhe, mummo, tati lapsineen ja yksi serkku. Siskoaan, jonka kanssa Marja ei sanojensa mukaan ole kovinkaan läheissä väleissä, mistä ehkä kertoo läheisyysarvo kolme, ja tämän tyttöystävää Marja tapaa silloin tällöin. Viime aikoina, Iidan syntymän jälkeen yhteyksiä siskoon on kuitenkin ollut aiempaa enemmän ja lapsia viedään välillä hoitoon heille. Ulkomailla asuvasta isästään Marja on etääntynyt (läheisyysarvo seitsemän) ja tapaa tätä harvoin. Niinpä isän puolen sukulaisiinkaan Marjalla ei ole juurikaan yhteyksiä, vaikka hän ehkä niitä toivoisikin.

Suhteensa äidin puolen sukuun Marja tivittää näin: ”Mä tapaan mun sukulaisia tosi vähän ja se johtuu ihan siitä et mun vanhempien mielestä tää on ihan kauhee tää mun ydinperhe.” Äidin ja mummon mielestä ”lesbous on Jumalan vastaista.” Konservatiivisesta suhtautumisesta kertoo myös se, että Marjan lapsen syntymästä ei kerrottu kellekään, sillä Iida on ”suvun ensimmäinen avioton lapsi.” Suhdettaan äitiinsä Marja kuvailee näin:

Aikasemmin ku meil oli viel ihan kohtalaiset välit ni mä aattelin, et mun täytyy mennä sinne auttaan, tai vaik just pitään mummost huolta, mut emmä todellakaan oo enää sitä mieltä. [...] Esimerkiks ku mun äiti oli viime viikolla kauhees mahataudissa, vaik en mä sitä tienny silloin [...], ni mä vaan aattelin, et siinäns makaat, itehän oot sänkys pedannu.

Mummon kanssa Marja ole myös aiemmin läheinen, mutta ”seki on menny sanomaan, et parempi ku lasta ei ois tehtykään ja kaikkee muuta ni enpä ole sitten enää tämän jälkeen ollenkaan läheisissä...” Näistä ei enää niin läheisistä väleistä kertovat myös äidin ja mummon läheisyysarvo neljä. Kuitenkin Marja käy Itä-Suomessa parin kuukauden välein ”velvollisuuskäynneillä” näyttämässä äitinsä ainoaa lastenlasta Iidaa äidilleen ja mummolleen – Helena ja Liisa eivät koskaan ole mukana – ja mummo soittelee joka viikko. Helenan sukulaisista Marjan verkostoon kuuluvat Helenan vanhemmat ja näiden uudet puoliset sekä Helenan veli ja tämän poikaystävä. Helenan veljen kanssa perhe ei kauheasti ole tekemisissä, mutta suhdettaan Helenan vanhempiin Marja kuvailee ihan hyväksi. He ovat Iidan isovanhempia ja sitä kautta myös Marjalle jollain lailla sukulaisia. Koska kontrasti Helenan vanhempien ja Marjan vanhempien suhteutumisessa ”on kauheen suuri, ni ehkä just senki takii niist Helenan vanhemmista, varsinki sen äidist on tullu tärkeempi, mitä ehkä vois jossain toises tilanteessa...” Kuitenkin Marja on antanut Helenan vanhemmille läheisyysarvoksi seitsemän eli kaukaisimman läheisyysarvon.

Ainoa äidinpuolen sukulainen, josta Marja puhuu lämpimästi, on hänen edesmenneen enonsa ja kummisetänsä leski Seija, jolle Marja on antanut läheisyysarvon kolme. Seijan vanhempi lapsi, kuusitoistavuotias Antti on Iidan kummi. ”Marja haluaa pitää niihin yhteyttä ja haluaa sillä tavalla, että Antista tuli sitten Iidan kummi”, kertoo Helena. Suhde Seijaan ja tämän lapsiin on kuitenkin mutkikas Marjan äidin takia, sillä koska Seija on tullut sukuun avioliiton kautta, hän saattaa joutua ”kauheen tukalaan välikäteen, et en halua niin kauheesti siihenkään saattaa.” Niinpä Marjan perhe ei voi mennä Seija-tädin tyttären rippijuhliin,

vaik me voitais kaikki heidän puolesta mennä, ni mä tiedän et äiti ei hyväksy tätä ni me ei voida mennä. Esimerkiks mun äiti ei oo käyny [...] Seijalla sen jälkeen ku on selvinny et mä oon lesbo. Koska Seijan mielestä se on ihan ok, mun äidin mielest ei, ni mun äiti ei oo käyny sen jälkeen. Ni sen takii mä en tunne hyväks et me mentäis sinne.

Marjan äiti onkin selkeästi avainhenkilö Marjan suhteessa Seija-tätiin ja tämän lapsiin. Jos äiti suhtautuisi lämpimästi Marjan perheeseen, koko kysymys rippijuhliin menemisestä ei varmastiakaan edes nousisi esille. Äiti toimii muutenkin ikään kuin välittäjänä tai tulppana Marjan ja ylipäänsä sukulaisten välissä, jolloin äidin negatiivinen suhtautuminen lähes determinoi Marjan suhteet sukulaisiin, vaikka näillä itsellään ei olisi mitään Marjan perhetilannetta vastaan. Niinpä koko perhe ei voi mennä esimerkiksi Marjan sukujuhliin, mistä Marja puhuu katkerahkoon sävyyn:

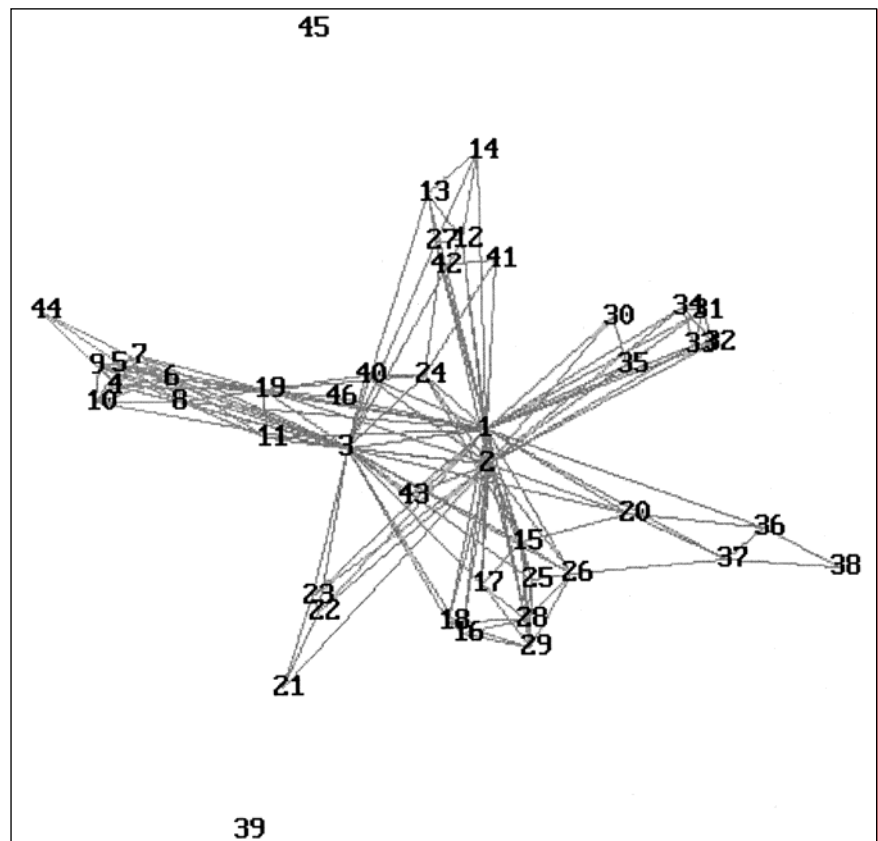
Mun mielest se on ihan väärin. [...] Kyl mä tietty haluaisin et me voitais mennä. *Kylbän moni ihminen tietää meidänki suvussa, mut asiast ei keskustella.* Ja ihan turha ees yrittää keskustella niiden kaa mun vanhempien takia, koska jos niille sanookaan sinne päin, ni nehen ei enää keskustele sille ihmiselle

Marjan suhde äitiinsä (ja osittain isoäitiinsä) siis on Marjan verkostosuhteiden dynamiikassa olennainen muita verkostosuhteita säätelevä tekijä. Ilman äidin kanavoimia vaikeita sukulaissuhteita Marja tuskin olisi yhtä paljon kuin nykyisin tekemisissä tätinsä ja tämän lasten kanssa, saattikka sitten pyytänyt serkkuaan lapsensa kummiksi.

Sukulaisuuden emotionaalista merkityksestä Marjan verkostossa kertoo se, että sukulaisten läheisyysarvot liikkuvat kolmen ja seitsemän välillä, eikä siis kenelläkään sukulaisella ole läheimpiä arvoja yksi tai kaksi, toisin kuin kahdella ystävällä. Vaikean sukulaissuhteiden vastapainoksi Marja näyttääkin panostaneen muihin sosiaalisiin suhteisiin. Vaikka Marja ja Helena ovat asuneet nykyisellä asuinseudulla vasta muutaman vuoden ja Marja on ollut vanhempainlomallakin melkein vuoden, niin Marja on onnistunut luomaan paljon uusia sosiaalisia suhteita tänä aikana; Marjan verkostosta kolme neljäsosaa (aineiston suurin osuus) on muodostunut viimeisen kolmen vuoden aikana eli Helenan tapaamisen ja perheellistymisen jälkeen. Nämä uudet suhteet eivät kuitenkaan ole vain Marjan omia ystäviä, sillä yli puolet Marjan verkostojäsenistä kuuluu myös Helenan verkostoon. Marja onkin tutustunut yli kolmasosaan verkostostaan Helena kautta. Tämä nykyisen elämäntilanteen merkitys ja sukulaisten irrallisuus Marjan

muusta elämästä näkyy myös Marjan verkostokuviossa (kuvio 9). Suuri osa verkostojäsenistä ryhmittyy Helenan (numero 1) ja tämän lapsen (2) ympärille. Verkoston yläosassa näkyy kavereita ja puolison työkavereita, oikealla ylhäällä lapsen kavereita, näiden alapuolella puolison kavereita ja yksi hyvä ystävä. Helenan sukulaiset (15–18, 28–29) ja kaksi parasta ystävää (25–26) näkyvät kuvion alaosassa. Iidan (3) ympärille ryhmittyvät kummi (24), perhetuttu ja tämän äiti (40, 46) sekä sukulaisista Marjan sisko ja tämän tyttöystävä (6 ja 11) ja tati (8). Muuten kuviossa vasemmalle sijoittuvat sukulaiset (4–11, 44) ovat muusta verkostosta hyvin erillinen ryhmä.

Kuvio 9.
Marjan verkosto

Marjan verkoston ja haastattelun kautta tarkasteltuna sukulaisuus näyttöytyy hyvin erilaisena, kuin niillä haastateltavilla, joilla sukulaisuutta värittää individualistisen tai yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatio. Niinan, Saaran, Katrin ja Marjan verkostotilanne muistuttaa pikemminkin Jennifer Masonin (2004, 172) aineiston yhtä sukulaisuuden kertomisen tapaa eli relationaalisten rajoitusten ja konfliktien sukulaisnarratiiveja, joissa sukulaisuus ei aina näyttäydy mukavana vaan asettaa reunaehtoja ihmisten olemiselle. Myöskään tässä alaluvussa esittelemäni neljän naisen verkostoissa, joissa arkipäivän sukulaisuussuhteita säätelee sukulaisten hyväksymättömyyden kaltainen tiukka reunaehto tai konfiguraationaalinen logiikka, ei yksilöllistyminen ja siihen liittyvä vapaan valinnan eetos ja samanhenkisyyden korostaminen tunnu olevan kovin

merkittävässä asemassa. Katrin isää ja isotätiä samoin kuin Marjan tädin perhettä tuskin on otettu läheisiksi tai mukaan verkostoon siksi, että he olisivat jotenkin samanhenkisiä, vaan pikemminkin koska he ovat ainoita mahdollisia. Naisten kohdalla ajatus sukulaisuuden valitsemisesta asettuukin siinä mielessä kyseenalaiseksi, että se pooli, josta (läheiset) sukulaiset on ylipääntään mahdollista valita, on kutistunut hyvin pieneksi. Niinpä valinnan vapaus on suhteellista, toisilla vähäisempää kuin toisilla: koska ”lapsilla pitää nyt jotain sukulaisia olla”, naiset voivat ”valita” juuri ne sukulaiset, jotka jotenkin hyväksyvät naisten lesbouden ja perhetilanteen. Naiset eivät kuitenkaan vain suoraan alistu vaikean sukulaistilanteen alle, vaan kaivamalla kaivavat lapsille sukulaisia, kuten esimerkiksi Marja, joka vahvistaa lapsensa sukulaisuutta vielä symbolisesti pyytämällä serkkuaan lapsensa kummiksi.

6.2 Ydinperheen sidokset ja sukulaisuuden dynamiikka

Tässä pääluvussa olen käsitellyt annetun sukulaisuuden orientaation, elämänhistoriallisten tekijöiden ja vaikeiden sukulaisuussuhteiden merkitystä verkostojen rakentumiselle. Kaikissa näissä tilanteissa näkyy verkostojen muodostumisessa olennainen, erilaisten tekijöiden yhteenkietoutumisissa rakentuva monimutkainen dynamiikka. Eräs puoli tätä verkostosuhteiden keskinäistä riippuvuutta ovat monenlaiset konfiguraationaaliset säännöt, joiden mukaan tietyt tekijät asettuvat joitain muita olennaisemmiksi verkostojen säätelyssä. Yksi tällainen tekijä tässä tutkimuksessa on ydinperhe ja erityisesti lapset. Ne muodostuvat haastattelemieni naisten tulkinnoissa ensisijaisiksi reunaehdoiksi, joihin suhteessa muu verkosto asettuu. Niinpä lasten hyvinvoinnin ja identiteetin kannalta olennaiseksi katsotut asiat, kuten sukulaisuussuhteet, määrittävät voimakkaasti myös heidän vanhempiensa verkostosuhteita. Tämä on tietenkin jollain tasolla itsestäänselvää, mutta erityiseksi asian tekee se, että lasten sukulaisuussuhteista huolehtiminen menee aineistoni naisten omien preferenssien tai pitämisen tunteiden ohi. Mervi ja Anna tuskin olisivat tekemisissä Annan entisen miehen ja tähän liittyvien ihmisten kanssa, jos nämä eivät olisi Jonin sukulaisia, samoin kuin Marja teini-ikäisen serkkunsa (joka siis on Marjan lapsen kummi) ilman ajatusta lapsensa sukuyhteyden säilyttämisestä.

Ydinperheen lisäksi haastattelemieni naisten verkostoissa voimakas konfiguraationaalinen tekijä on sukulaisuus, tai tarkasti ottaen haastattelemieni naisten ja ylipäänsä länsimaisen kulttuurin kollektiivinen tulkinta sukulaisuudesta kuin siinä itsessään sijaitseva ominaisuus. Tässä annetun sukulaisuuden tulkinnassa sukulaisuus mieletään kyseenalaistamattomien ja luonnollisten suhteiden piiriin kuuluvaksi, ja siihen yhtä itsestäänselväksi mielletään kuuluvaksi sukulaisten välinen erityinen ja lähes katkeamaton yhteys. Sukulaisuuden erityisyyteen yhdistyy lisäksi ensinnä-

kin luvussa 4.2 analysoimani lämminhenkisen yhteisöllisyyden ajatus, jonka takia sukuyhteyden puuttuminen koetaan surulliseksi, ja toiseksi sukulaissiteen tulkitseminen vielä jollain lailla moraalisesti sitovaksi. Sukulaisuuden tulkitseminen erityislaatuiseksi näkyy sekä annetun sukulaisuuden puhettavassa ja orientaatiossa että verkostoaineistossa. Piirre osaltaan selittää, miksi Katja ja Päivi kokevat vastuuta sukulaistaan, miksi Katrin mielestä on ikävää olla äidin ja isoäidin kanssa huonoissa väleissä ja miksi Marja käy äitinsä ja mummonsä luona velvollisuuskäynneillä näyttämässä Iidaa. Verkostoaineistossa verisukulaisuuden erityisyys näkyy esimerkiksi läheisyysarvoissa. Kukaan naisista ei ole merkinnyt puolisonsa vanhempia tai muita sukulaisia läheisemmiksi kuin oma lapsuuden perhe, eikä ylipäänsä (Annaa ja Katjaa lukuunottamatta) antanut puolison sukulaisille kovin korkeita läheisyysarvoja, vaan ne liikkuvat neljän ja seitsemän välillä. Verisukulaisuuden ensisijaisuudesta ja parisuhteen kautta muodostuneen sukulaisuuden hauraudesta kertoo myös se, että ne naiset, joiden puolisoitten sukulaisuusuhteet olivat ongelmallisia, eivät laskeneet omaan verkostoonsa montaakaan puolison sukulaista. Kumpainin sukulaisiin ei muodostu vastaavaa emotionaalista sidettä kuin omiin sukulaisiin, joten ongelmien ilmetessä suhde heihin katkeaa helpommin kuin suhde omiin sukulaisiin, jos on koskaan syntynytään. Omat sukulaisuusuhteet ovat enemmän annettuja kuin puolison, veriside kestää ikävistä asioista huolimatta.

Tässä yhteydessä on kuitenkin ehkä hieman harhaanjohtavaa puhua sukulaisuudesta yleisellä tasolla, kun haastattemieni naisten kohdalla kyse ei ole mistä tahansa sukulaisuusuhteista, vaan ehkä läheisimmistä mahdollisista, eli vanhempien ja lasten välisistä. Tämä niin sanottu primäärisukulaisuus koetaan jollain lailla oikeutetusti ja normatiivisesti sitovaksi, joten kontaktit eivät hevillä lakkaa edes konfliktien, vihamielisyyksien tai muuten huonojen välien takia (Allan 1996, 55). Primäärisukulaisuuden erityisyyttä valaisevat aineistossani esimerkiksi haastatteluiden keskustelut rahan lainauksesta; suomalaisessa pärjäämisen eetoksen läpäisemässä yhteiskunnassa ihmiset kokevat vaikeaksi ja epämiellyttäväksi pyytää rahaa lainaksi, joten jos on pakko lainata rahaa joltakin ihmiseltä, niin sitten ehdottomasti vanhemmilta, ei ystäviltä. Aineistoni ainoat poikkeukset tästä olivat ne naiset, joiden suhde vanhempiin oli jollain lailla huonontunut vanhempien hyväksymättömyyden takia.

Haastattemieni naisten kohdalla on kyse sittenkin vielä erityisemmästä tilanteesta kuin vanhempien ja lasten suhteesta yleensä, nimittäin äitien ja tyttärien suhteesta. Äitiyden side ja hoiva mielletään usein nimenomaan emotionaalisesti erityiseksi (Lawler 2000). Konkreettisten sosiaalisten suhteiden tasolla erityisesti äidin ja tyttären välinen suhde aktualisoituu uudella tavalla tyttären saadessa omia lapsia. Lasten saamisen myötä tyttären katsotaan astuvan aikuisten naisten yhteisöön, joka vuorostaan on tärkeä käytännöllisen ja emotionaalisen tuen lähde.

(Mitchell & Green 2002; vrt. Bailey 1999.) Äitiyden kulttuurinen ja emotionaalinen painoarvo näkyy tämän tutkimuksen aineistossa muun muassa siinä, että huolimatta äitien varsin voimakkaistakin torjuvista reaktioista kukaan naisista ei ole lakannut olemasta yhteydessä äitiinsä ja toiseksi erityisesti läheisyysarvoissa; vain äärimmäisen ikävät kokemukset saavat äidin tipahtamaan pois läheisimpien piiristä, mutta silloinkin vain pari pykälää alaspäin. Niinpä vain Marjalla, Katrilla ja Niinalla äidin läheisyysarvo on jotain muuta kuin yksi tai kaksi, mutta heilläkin tämä arvo on kolme tai neljä sen sijaan, että olisi esimerkiksi kuusi tai seitsemän. Sosiaalisten verkostojen tasolla äidin erityisyys näkyy verkostokuvioissa esimerkiksi siten että äiti sijaitsee kuvioissa usein sukulaisten ryhmän keskushenkilönä. Äiti tuntuukin monella naisella olevan jonkinlainen portti laajempaan sukuun, joten jos tässä suhteessa on ongelmia, asia heijastuu sukulaisuussuhteisiin niin, että koko tämä haara verkostossa saattaa rapautua. Läheisyysarvoissa asia näkyy niin, että äsken mainitulla kolmella naisella, joiden äidin läheisyysarvo on alempi kuin yksi tai kaksi, läheisten sukulaisten määrä on ylipäättään pienempi kuin läheisten ystävien (ks. liite verkostoaineistosta), kun taas muilla läheisten ystävien ja sukulaisten osuudet ovat päinvastoin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa olen esitellyt erilaisista näkökulmista tai orientaatioista käsin toisaalta kahdentoista naisen perheiden arkipäivässä olennaisten sosiaalisten suhteiden rakentumista sekä toisaalta analysoinut naisten haastattelupuhetta. Erityisenä kiinnostuksen kohteenani ovat olleet sukulaisuus ja perhe, joita olen tutkinut sekä verkostojen dynamiikan että erilaisten puhetapojen ja tulkintarepertuaarien kautta.

Luvussa 4 analysoin individualistisen sukulaisuuden puhetapaa ja siihen liittyvää individualistista sukulaisorientaatiota sekä sukuyhteisöllisyyden puhetapaa ja siihen liittyvää yhteisöllistä sukulaisorientaatiota. Ne kaikki ovat esimerkkejä yksilöllistyneestä sukulaisuuden hahmottamisesta, jossa olennaista on liitonomaisuus ja sukulaisuuden mieltäminen jossain määrin valinnan logiikalla toimivaksi. Nämä puheavat ja erityisesti niihin kiinnittyvät sukulaisorientaatiot osaltaan vaikuttavat verkostojen muovautumiseen, mutta eivät niinkään verkostotasolla tai konfiguraationaalisesta dynamiikasta, vaan lähinnä naisten minuutta ja verkostojen koskevien tulkintojen tai narratiivisten identiteettien kautta. Kyse on siis siitä, että naiset tukeutuvat laajempiin kulttuurisiin merkityssysteemeihin tai diskursiivisiin resursseihin puhuessaan suvusta ja perheestä ja nämä puheavat vuorostaan heijastuvat naisten sukulaisuusorientaatioihin. Ne taas osaltaan rakentavat naisten verkostojen kautta, millaisen sosiaalisten siteiden verkoston kokonaisuuden ja mitkä konkreettiset suhteet he mieltävät narratiivisiin identiteetteihinsä sopiviksi. Sukulaisuusorientaatiot siis liittyvät verkostoihin siten, että naiset refleктоivat oman minuutensa olevan jollain lailla omimmillaan tietynlaisissa sosiaalisissa verkostoissa ja kokevat ylipäättään tiettyjen sosiaalisten suhteiden olevan sopivimpia identiteetteihinsä.

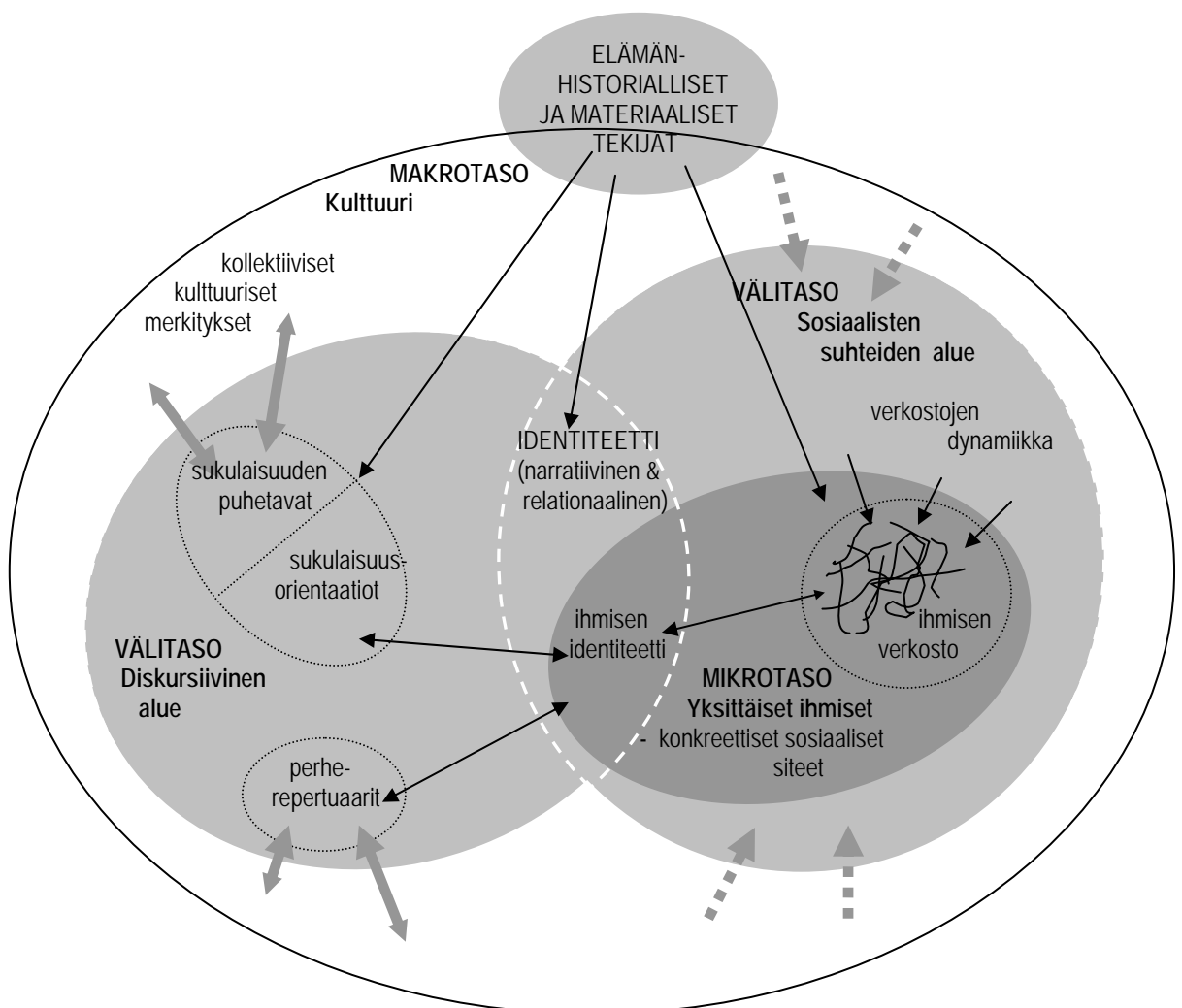
Luvussa 5 tutkin naisten perheiden kielellistä rakentumista haastattelupuheen kautta. Esittelin ensin heteroseksuaalisuuden ehdoilla syntyneen maailman (tai institutionalisoituneen heteroseksuaalisuuden) naisten perheille ja elämille asettamia reunaehtoja, jotka liittyvät toisaalta heteroseksuaalisuuden normista poikkeamisen aiheuttamaan yhteiskunnalliseen vieroksuntaan ja toisaalta erityisesti sukulaisten hyväksymättömyyteen. Nämä rajoitteet asettavat naisten perheiden olemassaolon jossain määrin vaakalaudalle tai ainakin kyseenalaistavat niiden itsestäänselvyyden. Heteromaailman rajoitteista tietoisina naiset käyttävät kolmea kielellistä strategiaa oikeuttaakseen perheidensä olemassaolon. Tavallisuuden, vanhemmuuden ja ydinperherepertuaareissa naisten perheiden kunnollisuus tulee kerrotuksi monella tasolla, erityisesti perheiden ydinperheyttä korostaen ja tiivistäen sekä voimakkaiden familististen painotusten värittäjänä. Perherepertuaarit edustavat selkeästi viimeisen muutaman vuoden aikana tapahtuneen familis-

tisen käänteeseen (Jallinoja 2004) jälkeistä yhteiskunnallista ilmapiiriä, jossa perhe ja lapset ovat nousseet erittäin tärkeiksi yhteiskunnallisiksi arvoiksi.

Luvussa 6 siirryin diskursiiviselta tasolta enemmän verkostojen ja kulttuuristen merkitysten yhteenkietoutumiseen ja verkostosuhteiden konkreettiseen dynamiikkaan. Jos luvussa 4 esittämäni kielelliset ja reflektoidut sukulaisorientaatiot rakentavat verkostoja individualistisen valinnan logiikan kautta, niin luvussa 6 olennaisina näyttäytyvät pikemminkin kunkin naisen erityiset kontekstuaaliset ja elämänhistorialliset tekijät sekä varsinkin konfiguraationaalisuus eli verkostosuhteiden syntyminen ja muovautuminen suhteessa koko verkoston muodostelmaan. Yksi voimakas konfiguraationaalinen tekijä on sukulaisuuden hahmottaminen annetuksi, luonnolliseksi ja muista sosiaalisista suhteista poikkeavaksi sekä moraalisesti velvoittavaksi. Vaikka nämä sukulaisuuden merkitykset näkyvät diskursiivisellakin tasolla (annetun sukulaisuuden puhettavassa ja orientaatioissa), niin voimakkaammin ne tulevat esiin verkostotasolla. Tällöin sukulaisuus asettuu edeltämään uusia tai muotoutumassa olevia sosiaalisia suhteita (esimerkiksi suhdetta ydinperheeseen, puolisoon ja lapsiin), jotka puolestaan rakentuvat suhteessa jo olemassaolevaan sukuverkostoon. Tämä tarkoittaa sitä, että puolison ja lasten asema verkostossa on jollain lailla neuvoteltava suhteessa niitä ajallisesti (ja annetusti, mentaalisesti tai symbolisesti) edeltävään sukuverkostoon. Toinen konfiguraationaalinen tekijä haastattelemieni naisten verkostoissa on ikään kuin päinvastainen ja liittyy pikemminkin sukulaisuuden uudelleentulkintaan perheellistymisen seurauksena. Tällöin jo olemassaolevat sukulaisuussuhteet punnitaan uudelleen suhteessa ydinperheeseen ja erityisesti lapsiin; näiden suhteiden syntyminen muovaa aiempien suhteiden muodostelmaa ja synnyttää myös aivan uusia suhteita, jotka saavat merkityksensä suhteessa lapsiin. Ydinperheen ja sukulaisuuden olennaisuus verkostojen dynamiikassa heijastelee niiden asemaa kulttuurisesti tärkeinä arvoina, joiden kautta ihmiset rakentavat ja refleктоivat omia sosiaalisia suhteitaan.

Lukujen 4–6 tulokset ja tutkimukseni eri osioiden väliset suhteet voidaan esittää tiivistetysti myös kaaviossa (kuvio 10). Kaavion laajin kehä kuvaa kulttuuria, tutkimukseni makrotasoa; kehän sisäpuolelle sijoittuvat ylipäänsä kollektiivisten merkitysten kulttuurinen alue sekä toisaalta kuvion muut tasot, väli- ja mikrotaso. Välitasolla, kulttuurin ja yksilön välissä, sijaitsevat vaaleammat ympyrät. Vasemmanpuoleinen kuvaa diskursiivista aluetta, joka ammentaa suoraan kollektiivisista kulttuurisista merkityksistä artikuloiden ne kielen tasolle. Oikeanpuoleinen puolestaan kuvaa sosiaalisten suhteiden aluetta, joka toimii diskursiivisuuden sijasta verkostojen konfiguraationaalisella logiikalla. Tämäkin kuitenkin kuuluu kulttuuristen merkitysten alueelle siinä mielessä, että verkostojen dynamiikka (tässä tutkimuksessa toisaalta annettu sukulaisuus ja toisaalta ydinperhe verkostojen avaintekijöinä) perustuu kulttuurisille jäsenyyksille ja normis-

toille. Alueet leikkaavat narratiivisen ja relationaalisen identiteetin kohdalla, joka siis on osa molempia. Tummempi soikio kuvaa mikrotasoa, yksittäisten ihmisten aluetta, jolle sijoittuvat yksilöiden identiteetit ja konkreettiset sosiaaliset siteet eli tämän tutkimuksen verkostot. Kuvion yläosassa näkyy jonkin verran erillinen ja vain osittain kulttuurisesti tulkittujen merkitysten alueelle kuuluva elämänhistoriallisia ja materiaalisia tekijöitä kuvaava soikio, johon vaikuttavat inhimillisen kulttuurin ulkopuolisetkin asiat kuten luonnonmullistukset. Yksityiskohtaisen analyysin kohteet – sukulaisuuden puhetavat ja orientaatiot, perherepertuaarit sekä yksittäisten ihmisten sosiaaliset verkostot – on kuviossa merkitty katkoviivasoikioilla. Näistä diskursiivisella alueella sijitsevat sukulaisuuden puhetavat ja niihin liittyvät sukulaisuusorientaatiot sekä perherepertuaarit. Ne kaikki liittyvät mikrotasoon muovaten yksilön narratiivista ja relationaalista identiteettiä. Se puolestaan kiinnittyy ihmisten konkreettisiin verkostoihin lähinnä tulkinnan kautta, säätelemällä verkostosuhteiden merkityksiä yksilölle. Voimakkaammin konkreettiset sosiaaliset suhteet kuitenkin ankkuroitu-

Kuvio 10. Tutkimuksen sijoittuminen kulttuurin ja sosiaalisten suhteiden kontekstiin.

vat verkostojen omalakiseseen dynamiikkaan. Mikro-, väli- ja makrotasojen keskinäinen vuorovaikutus kulkee myös toiseen suuntaan. Niinpä verkostot osaltaan säätelevät identiteettiä, joka puolestaan muovaa sekä perherepertuaareja että sukulaisuuden orientaatioita ja puhetapoja, jotka puolestaan rakentavat kollektiivisia kulttuurisia merkityksiä. Elämähistorialliset tekijät sen sijaan säätelevät suoraan verkostoja, identiteettejä ja sukulaisuuden puhetapoja sekä orientaatioita, sillä vaikka elämähistorian tapahtumat tulkitaankin kulttuurisesti, ne ovat myös jossain määrin kulttuurin ulottumattomissa.

Edelliseen liittyy metodologisena johtopäätöksenä voi sanoa, että tutkimukseni kaksi tasoa, diskursiivinen ja verkostotaso (tai kuvion diskursiivinen ja sosiaalisten suhteiden alue) eivät välttämättä empiirisessä analyysissä osoita samaan suuntaan. Erityisesti individualistiseen valinnan diskurssiin pohjaavat sukulaisuuden puhetavat ja niihin liittyvät orientaatiot sekä verkostojen dynamiikka saattavat olla ristiriidassa. Aineistossa tämä tulee esille konkreettisesti siten, että haastattelemieni naisten puhe ja verkostot eivät aina täsmää, sanan monessakaan mielessä. Tutkimuksellisesti tämä tarkoittaa, että verkostoaineisto ja haastattelupuheesta koostuva aineisto todellakin valaisevat eri puolia tutkimuskohteesta. Niinpä ensinnäkin verkostoaineistolla saa esille piirteitä, joita pelkällä haastattelupuheella ei saa. Esimerkiksi luvuissa 4.2.2 ja 6.1.2 kävin läpi Mervin ja Annan sukulaisuusorientaatioita ja verkostojen dynamiikkaa; lämmihenkinen yhteisöllisen sukulaisuuden orientaatio (joka tuli esille erityisesti Mervin suvusta puhuttaessa) oli molemmilla haastatteluissa suhteellisen voimakas, mutta verkostojen analyysi paljasti, että Mervin sukulaiset ovatkin pariskunnan arkipäiväisessä elämässä varsin marginaalisia, kun taas kontaktit Annan pojan Jonin sukulaisiin ja kummeihin (joista ei haastatteluissa puhuttu kovinkaan sydämellisesti) ovat varsin tiheitä. Toisin sanoen Joni oli puolisoisten verkostosuhteiden kannalta merkittävä tekijä. Toiseksi kollektiivisten tulkintarepertuaarien analyysi täydentää verkostoanalyysia tehden kulttuurisesti ymmärrettäväksi monia verkostojen dynamiikkaan liittyviä tekijöitä. Esimerkiksi luvuissa 4.2.2 ja 6.1.2 esittelemäni Katjan tulkinnat sukulaisuudestaan hahmottuvat toisaalta yhteisöllisen sukulaisuuden ja toisaalta annetun sukulaisuuden orientaatioiden kautta. Katja puhuu tilanteestaan, verkostostaan ja sukulaisuudestaan hyvin eri tavalla kuin puoliso Hanna (luku 4.1.2), jonka orientaatio sukulaisuuteen on pikemminkin individualistinen, vaikka pariskunnan verkostot (sekä verkostojäsenet että verkostokuviot) muistuttavat hyvin paljon toisiaan. Ydinperheen ja sukulaisuuden konfiguraation merkitys tässä tutkimuksessa selittyykin kulttuurisesti suomalaisella ydinperhe-ektoksella ja viimeaikaisella familismin nousulla sekä biologisen sukulaisuuden erityisyydellä länsimaisen kulttuurin syvältä tulevana juonteena.

Miltä tämän tutkimuksen perheys ja sukulaisuus sitten oikein näyttävät? Ensinnäkin haastattelemani naiset ovat hyvin voimakkaasti orientoituneet (ydin)perheisiinsä, ja perhe tarkoittaa heille nimenomaan niitä ihmisiä, joiden kanssa he asuvat. Lapsuuden perheet tai lasten isät eivät samalla lailla kuulu perheeseen: ”Ei Suomessa yleensä ajatella niin”, kuten eräs naisista sanoo. Suomalainen ydinperhekäsité on ilmeisesti niin voimakas, että se onnistuu suhteellisen kivuttomasti sulauttamaan itseensä sellaisetkin perhemuodot, joissa vanhempina on kaksi naista. Tätä perheyhteyden tiivistymistä vielä voimistavat perheen tiimoilta käydyt mediakeskustelut, perhearvojen yhteiskunnallinen paluu ja familistinen diskurssi, jotka osaltaan muokkaavat haastattelemani naistenkin arvostuksia ja puhetapoja. Myös verkostoaineisto viittaa monin tavoin perheen ytimellistymiseen. Sen lisäksi että perhe on konfiguraationaalinen avaintekijä, perhe on myös keskeinen esimerkiksi verkostokuvioiden muodoissa. Melkein kaikilla naisilla puoliso ja lapset ovat keskellä, ja muut verkostojäsenet sijoittuvat suhteellisen harvaan ympärille. Kuviot ovat hyvin erilaisia kuin esimerkiksi monilla helsinkiläisillä opettajilla, joiden verkostot ovat niin tiheitä, että ydinperhettä ei pysty erottamaan (ks. Castrén 2001). Ydinperheen yhtenäisyys ja hyvä vanhemmuus ovat siis olennaisia haastattelemani naisten minäkäsityksille ja rakentavat narratiivisen itsen relationaalista kertomusta siitä, keitä nämä naiset ovat (esimerkiksi sen kautta, millaisia kasvattajia he ovat ja millaisia perheitä heillä on), mikä osaltaan saa naisten ydinperheet asettumaan verkostojen dynamiikassa keskeiseksi. Voidaankin sanoa, että haastattelemani naisten ydinperheen ytimellisyys ja vankkuus on aineistossani joka tasolla näkyvä tutkimustulos.

Tutkimuksessani hahmottuva sukulaisuuden kuva sen sijaan vaikuttaa ydinperhettä jonkin verran monimuotoisemmalta. Ensinnäkin aineistossani kietoutuvat samanaikaisesti yhteen sukulaisuuden puhetapojen ja käytäntöjen monet keskenään ristiriitaisetkin piirteet. Diskursiivisella tasolla sukulaisuuden hahmottamistavat ryhmittyvät kahden vastakkaisen navan ympärille siten että individualistisen ja yhteisöllisen sukulaisuuden puhetavat ja niitä vastaavat sukulaisorientaatiot (luku 4) ovat esimerkkejä yksilöllistyneestä, valinnan ja liiton kautta toimivasta sukulaisuuden hahmottamisesta. Tämän navan vastakohta puolestaan näkyy sukulaisuuden erityisyyttä korostavassa annetun sukulaisuuden puhetavassa ja orientaatiossa (luku 6). Ne juontavat juurensa suoraan länsimaisen kulttuurin tavasta ymmärtää sukulaisuus biologiseksi ja siten muuttumattomaksi tosiseikaksi, mihin vielä yhdistyy hyvinvointivaltiota edeltävän ajan käsitys sukulaisuudesta lähinnä taloudellisena turvaverkkona. Tässä on kuitenkin huomattava, että tutkimuksessani sukulaisuuden valitseminen ei tarkoita samaa kuin Westonin, Weeksien ja kumppaneiden valitun suvun tai perheen käsite, joka merkitsee oman ystävästä ja sukulaisista koostuvan läheisten piirin nimeämistä sukulaisuuden käsittein. Pikemminkin käsillä olevassa aineistossa sukulaisuuden valitseminen tarkoittaa nimenomaan joidenkin biologian tai avioli-

ton kautta muodostuvien sukulaisuussuhteiden valitsemista ja poisvalitsemista. Toisin sanoen tutkimukseni naisilla – ja osittain tietenkin myös minulla tutkiessani oman kulttuurini syvältä juontuvia piirteitä – sukulaisuuden hahmottamisen lähtökohtana on veri- tai aviosukulaisuus. Niiden luomat siteet joko otetaan annettuina ja katkeamattomina tai sitten sukulaisuussuhteiden tiivyyttä ja läheisyyttä ajatellaan olevan mahdollista säädellä yksilön preferenssien mukaisesti, jolloin sukulaisten määrätystä joukosta ajatellaan olevan mahdollista valita samanhenkiset tai läheiset.

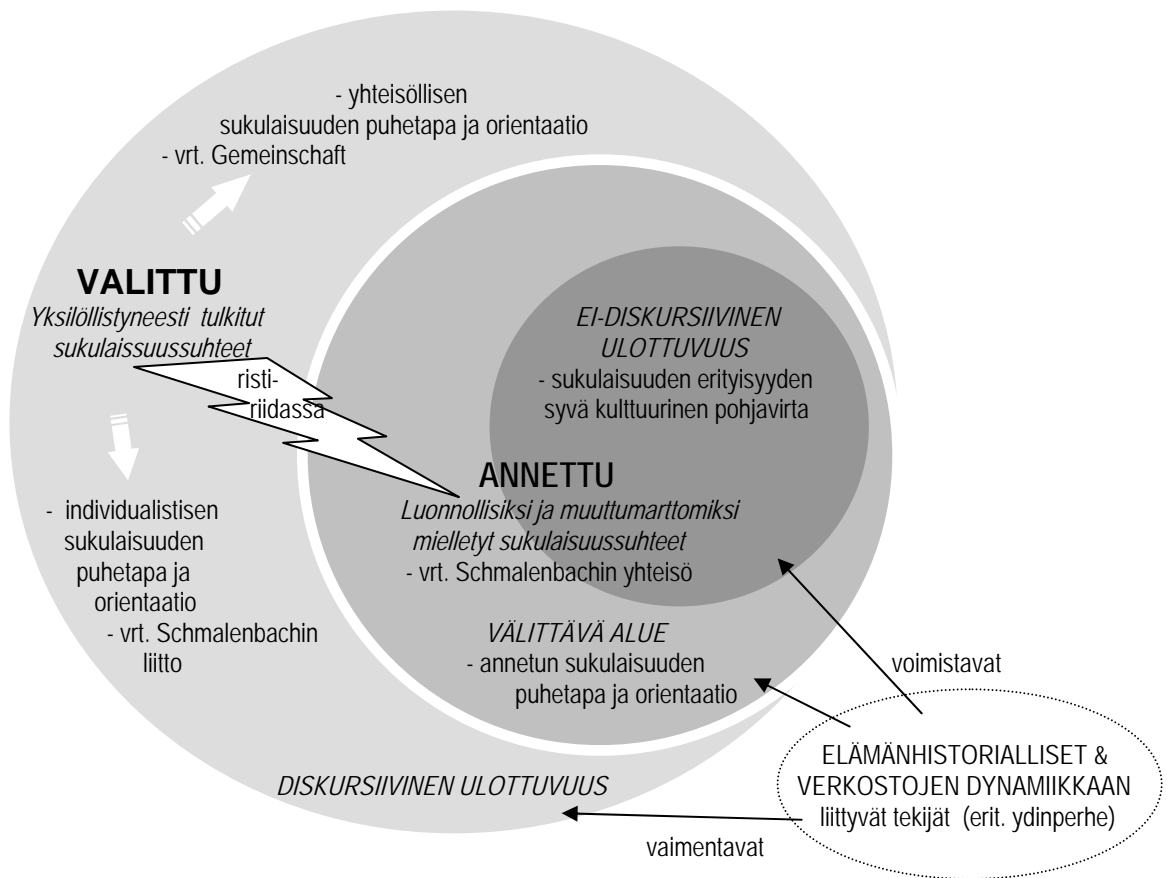
Puheen ja orientaatioiden tasolla yksilöllistyneet sukulaisuuskonstruktiot, individualistinen sukulaisuus ja sukuyhteisöllisyys, ovat (ainakin tämän tutkimuksen naisilla) huomattavasti voimakkaampia kuin annettu sukulaisuus. Tämän tulkitsen tarkoittavan sitä, että annettuna ymmärretyn sukulaisuuden rinnalle on työntynyt suhteellisen voimakas käsitys sukulaisuudesta valittuna. Tendenssiä saattavat vielä vahvistaa myöhäismodernin maailman tietyt olosuhteet (esimerkiksi ihmisten suhteellinen taloudellinen riippumattomuus sukulaisistaan), jotka mahdollistavat sen, että sukulaisten kanssa ei ole pakko olla yhteydessä. Konkreettisesti yksilöllistyneen sukulaisorientaation esiinnousu merkitsee sitä, että liittosuhteiden mukainen tunteiden tai ystävyyyden logiikka on osittain alkanut toimia sukulaisuudessa. Tällöin läheisiksi sukulaiset koetaan vasta, kun he hyväksyvät ihmisen sellaisena kuin tämä on, ja arvostavat tämän persoonaa. Sukulaisuudessa ymmärrettynä annettuna lämpimät tunteet eivät sen sijaan varsinaisesti ole yhteenliittymisen tai läheiseksi kokemisen ehtona, eikä koko kysymys yhteenkuuluvuuden tunteista kanssakäymisen ehtona edes asetu. Läheisyys ei tällöin merkitse samanhenkisyyttä, vaan sukulainen (erityisesti äiti) on ja pysyy jollain erityisellä tavalla läheisenä, vaikka suhteessa ikävät tunteet olisivatkin pinnalla. Merkillepantavaa on, että individualistisen ja annetun sukulaisuuden orientaatiot ovat lisäksi keskenään ristiriidassa. Modernin maailman perusambivalenssin mukaisesti annetun yhteisön perimmäinen sitovuus sotii liiton valinnanvapautta (tai *Gemeinschaftin* yhteenkuuluvuuden tunteita) vastaan.

Vaikka diskursiivisella tasolla voiton näyttäisikin vievän individualistinen sukulaisorientaatio, niin on muistettava, että sukulaisuuden ”valinta” tapahtuu kuitenkin aina joidenkin reunaehtojen rajaamissa puitteissa. Nämä reunaehdot puolestaan vaihtelevat ihmisten elämänpoluista ja sosiaalisista suhteista riippuen ja ovat siten esimerkiksi sukulaisuuden kohdalla toisilla väljemmät kuin toisilla. Myöskin konkreettisten sosiaalisten suhteiden tasolla sukulaisuuden valinnanvapaus asettuu kyseenalaiseksi, kun katse käännetään puhetavoista ja orientaatioista verkostoihin. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että valintaa korostava sukulaisorientaatio on loppujen lopuksi suhteellisen ohut ja erityisesti diskursiivisella tasolla näkyvä ulottuvuus, joka ei päde tietynlaisten elämänhistoriallisten tai konfiguraationaalisten ehtojen vallitessa. Ensinnäkin

individualistisen sukulaisuuden ja sukuyhteisöllisyyden puhetavat ja orientaatiot näyttävät olevan yhteydessä siihen, että sukulaisten kanssa ei ole ollut suurempia ongelmia. Kun sukulaissuhteet ovat kunnossa, niiden olemassaoloa ja lämminhenkisyyttä ei juurikaan reflektoida vaan pidetään helposti itsestäänselvyyksinä. Tällöin individualistinen valinnan diskurssi, joka muutenkin ohjaa suhteellisen paljon ajatteluamme, siirtyy luontevasti myös tapaan hahmottaa sukulaisuutta. Sukulaisten valitseminen osoittautuu kuitenkin jossain mielessä harhaksi, kun suhteet toden teolla punnitaan tilanteessa, jossa sukulaiset eivät hyväksy ihmisen identiteetin kannalta olennaista piirrettä. Silloin sukulaissuhteiden erityisyyttä korostava syvä kulttuurinen pohjavirta ja siihen liittyvä sukulaisuusnormisto astuu esille. Toiseksi individualismin pinnallisuuden antaa viitteitä myös koko verkostoaineiston läpäisevä verkostojen dynamiikkaan pureutuva analyysi, jossa annettu sukulaisuus ja ydinperhe ovat erityisiä konfiguraationaalisia reunachtoja. Ne saavat naiset toimimaan vastoin omia emotionaalisia preferenssejään. Näyttää siis siltä, että individualismin diskursiivisesta voimasta huolimatta jotkin sukulaisuuden kollektiiviset tulkinnat ja niiden verkostotason heijastukset asettuvat valintapuhetta ja individualistista sukulaisuusorientaatiota vastaan: ”veriside on eri side.”

Aineistossani rakentuva sukulaisuus voidaan tiivistää myös kaavion muotoon (kuvio 11). Siihen sisältyvät sukulaisuuden toisilleen vastakkaiset ja ristiriitaiset navat, sukulaisuuden hahmottuminen joko valinnaksi tai annetuksi. Sukulaisuuden valitsemisessa (veri- tai avioliiton kautta muodostuneet) sukulaissuhteet tulkitaan yksilöllistymisen kulttuurisessa kehyksessä; toisaalta Schmalenbachin liittoa lähenevän individualistisen sukulaisuuden orientaation mukaisesti ja toisaalta Gemeinschaftia lähenevän yhteisöllisen sukulaisuuden orientaation kautta. Nämä sijoittuvat diskursiiviselle ulottuvuudelle ja ovat siis suhteellisen artikuloituneita, jolloin niiden kulttuurisia juuria on mahdollista jäljittää diskurssien historiallisen analyysin avulla. Sen sijaan sukulaisuuden hahmottuminen annettuna (luonnollisena ja muuttumattomana) ei artikuloitu yhtä helposti puheeksi, sillä se sijoittuu osittain ei-diskursiiviselle ulottuvuudelle, jolla sukulaisuuden erityislaatuisuuden syvä kulttuurinen pohjavirta aaltoilee. Diskursiivista ja ei-diskursiivista välittävällä alueella sijaitsevat annetun sukulaisuuden puhetapa ja orientaatio, jotka pukevat osan annetun sukulaisuuden vaikeasti määriteltävästä käsitteestä sanoiksi. Kuvio voidaan ymmärtää myös ikään kuin sukulaisuuden poikkileikkauksena, jolloin annettu komponentti peittyi osittain diskursiivisen tason valinnan puhetavan pinnan alle. Kuvioista näkyy myös, miten sukulaisuuden erityislaatuisuus ei sellaisenaan esiinny kielen tasolla vaan annetun sukulaisuuden puhetavan kautta. Olennaista kuviossa on lisäksi sukulaisuuden ulkopuolinen elementti, johon kuuluvat erilaiset elämänhistorialliset ja verkostojen dynamiikkaan liittyvät tekijät (omassa tutkimuksessani

erityisesti ydinperhe ja lapset), jotka toisaalta voimistavat sukulaisuuden annettuna ymmärrettyä komponenttia ja toisaalta vaimentavat valinnan komponenttia.

Kuvio 11. Tutkimuksessa rakentuvan sukulaisuuden ulottuvuudet.

Niinpä voidaankin sanoa, että ydinperhe on haastattemilleni naisille sukulaisuutta voimakkaampi sekä kulttuurisena arvona että konfiguraationaalisenä tekijänä, sillä nimenomaan ydinperhe toimii sukulaisuuden eri puolia säätelevänä tekijänä. Lasten saaminen näyttää toisaalta aktivoivan sukulaissuhteissa joitain emotionaalisia tai esidiskursiivisia voimia ja sukulaisuutta ymmärrettyinä biologisena polveutumisenä sekä toisaalta vähentävän yksilöllistynyttä ja erityisesti individualistista suhtautumista sukulaisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos ei ole lapsia, sukulaisten asenteista ei juurikaan tarvitse välittää, sillä kyse on yksinkertaistetusti aikuisen ihmisen omista valinnoista. Sen sijaan lasten saaminen muuttaa asennoitumista sukulaisuuteen. Lapsille halutaan tarjota tunne kuulumisesta sukuyhteisöön ja sukulaisten menneisyyteen ulottuvaan ketjuun, sillä tieto biologisesta alkuperästä mielletään hyvin tärkeäksi osaksi ihmisen identiteettiä.

Valintaa korostavan sukulaiseetoksen osoittautuminen jossain mielessä pintakerrokseksi verkostojen dynamiikan aktivoiman annetun sukulaisuuden rinnalla ei kuitenkaan välttämättä ole

ristiriidassa yksilöllistymishypoteesien kanssa. Onhan koko lesbouden ja homouden normalisoituminen – yksi tämän tutkimuksen lähtökohdista – jo itsessään jossain määrin yksilöllistymisen historiallisen kehityksen tulosta. Tämän kehityksen nykyisessä vaiheessa modernin maailman traditiot ja instituutiot ovat jonkinasteisesti purkautuneet sekä muotoutumassa uudelleen. Samaten refleksiivisyys ja monenlaiset valinnat ovat lisääntyneet. Myös poliittiseen individualismiin liittyvän liberaaliutilitarismin ajatus siitä että niin kauan kuin toiminta ei ole vaaraksi muille, ihmisten on annettava elää kuten parhaaksi katsovat, muovaa ehkä entistäkin enemmän käsityksiämme yksilön ja yhteiskunnan suhteista. Nämä tekijät ovat osaltaan tehneet mahdolliseksi homoseksuaalisuuden jonkinasteisen yhteiskunnallisen vakiintumisen sekä samaa sukupuolta olevien pariskuntien suunnitelmallisen lasten hankinnan. Yksilöllistymiseen liittyvien piirteiden ja erityisesti avioerojen lisääntymisen myötä myös moderni heteroseksuaaliseen avioliittoon pohjaava ydinperheinstituutio on osittain rapautunut, mistä aineistossani kielivät ydinperheen muuraamisen vahvat repertuaarit. Perheinstituution murtuminen osaltaan mahdollistaa samaa sukupuolta olevien vanhempien astumisen heterovanhempien rinnalle. Samaten ”kohtalonyhteydelle” perustuva sukulaisuuden instituutio on sekin hajoamisen tilassa, mistä kertovat aineistoni individualistisen sukulaisorientaation voimakkuus ja toisaalta sukulaisuuden nostalgisoiminen lämminhenkisen yhteisöllisyyden tyyssijaksi. Sitä tuskin tapahtuisi, jos suku-yhteisö olisi vahvassa mielessä velvoittava ja erilaisten pakkojen värittäjä.

Kuitenkin erityisesti Giddensin käsitykset yksilöllistymisestä ja ihmisten yksityiselämän muutoksista jälkimodernissa maailmassa asettuvat jonkinasteiseen epäsopuun tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Teoretisoidessaan parisuhteiden muutoksia ja kehittäessään ajatusta puhtaasta suhteesta Giddens käytti Shere Hiten (1978) naisten seksuaalisuutta kartoittavan tutkimuksen lesboja koskevaa aineistoa ennustamaan ihmisten yksityiselämän muutosten suuntaa. Giddensin siteeraamissa Hite-raportin haastattelukatkelmissa naiset puhuvat siitä, että koska lesboparisuhteelle ei ole olemassa vakiintuneita suuntaviivoja, suhdetta pitää jatkuvasti rakentaa ja siitä pitää neuvotella. Giddens tulkitsee, että traditioiden purkautuessa myös heterot joutuvat enenevässä määrin samanlaisen tilanteen eteen, jolloin parisuhteet (ja jopa sukulaisuussuhteet) irtoavat muista elämäntilanteista ja pohjaavat yhä enemmän vain tunteille ja keskinäiselle luottamukselle. Tämä ajattelu on kuitenkin ongelmallista kahdestakin syystä. Ensinnäkään puhdas suhde ei verkostoaineiston ja konfiguraationaalisen teorian valossa välttämättä ole kovinkaan hyvä teoreettinen käsite tai ideaalityyppi. Ihmisten suhteiden käsitteellistäminen abstraktioina, irrotettuina konteksteistaan tai sosiaalisten suhteiden kokonaisuuksista on sosiologisesti hieman outoa. Toiseksi Giddensin kymmenen vuoden takaisesta aikalaisdiagnoosistakin on aika ehkä hieman ajanut ohi. Vaikka jonkinlaisia puhtaan suhteen elementtejä on havaittavissa tässäkin tutkimuksessa, niin päinvastaiset kehityskulut näyttävät voimakkaammilta. En-

sinnäkin yleisellä tasolla parisuhteen virallistamisbuumi kertoo siitä, että samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhteiden institutionalisoitumisen aste on aivan toinen nyt kuin 25 vuotta sitten. Lesbo- ja homoparisuhteet alkavat pikemminkin muistuttaa avioliittoa kuin toisinpäin. Toiseksi ydinperhe näyttää voimakkaalta samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhteiden institutionalisoitumisen suunnalta. Tämänkin tutkimuksen naisparit hakevat parisuhteen ulkopuolista tukea suhteelleen nimenomaan ydinperheellistymisen kautta. Samoin vaikuttaa siltä, että pelkän rapautumisen sijasta koko perheen instituutio on alkanut erittäin voimakkaasti uudelleen muotoutua sellaiseksi, johon muun muassa samaa sukupuolta olevat vanhemmat sopivat mukaan. Tästä perheinstituution uudelleen rakentumisesta kertovat luvussa 5 analysoimani perherepertuaarit (jotka eivät siis ole vain naisparien perheiden kelvollisuuden osoittamista vaan myös voimakkaasti rakentavat ydinperhettä) ja perheen (tai lasten) merkittävyys verkostojen dynamiikassa.

LÄHTEET

- Aapola**, Sinikka (1999): *Murrosikä ja sukupuoli. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Abercrombie**, Nicholas; Hill, Stephen & Turner, Bryan S. (1986): *Sovereign Individuals of Capitalism*. Allen & Unwin, Lontoo.
- Ahola**, Minna (2000): "Ihan perhe vaan." *Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos.
- Alapuro**, Risto (1996): "Lapsuusympäristö ja aikuisiän sosiaalinen verkosto helsinkiläis- ja pariisilaisopettajien keskuudessa." Teoksessa Aittola, Tapio; Alanen, Leena & Rantamaa, Paula (toim.) *Minkä ikäinen olettekaan, rouva?* Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 5. SoPhi, 55–70.
- Alasuutari**, Pertti (1994): *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Allan**, Graham (1996): *Kinship and Friendship in Modern Britain*. Oxford University Press, Oxford.
- Ariès**, Philippe; Duby, Georges & Chartier, Roger (toimi.) (2001): *Omassa huoneessa. Yksityselämän historiaa renessanssista valistukseen*. Nemo, Helsinki.
- Bailey**, Lucy (1999): "Refracted Selves? A Study of Changes in Self-Identity in the Transition to Motherhood." *Sociology* 33:2, 335–352.
- Bauman**, Zygmunt (1991): *Modernity and Ambivalence*. Polity Press, Cambridge.
- Bauman**, Zygmunt (1993): *Postmodern Ethics*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Bauman**, Zygmunt (2003): *Liquid Love. On the Frailty of Human Bonds*. Polity Press, Cambridge.
- Beck**, Ulrich (1995): "Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa." Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino, Tampere, 11–82.
- Beck**, Ulrich (2002): "Zombie Categories: An Interview with Ulrich Beck." Teoksessa Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth: *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Lontoo. 202–213.
- Beck**, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002a): "Institutionalized Individualism." Teoksessa Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth: *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Lontoo, xx-xxv.
- Beck**, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002b): "Losing the Traditional. Individualization and 'Precarious freedoms.'" Teoksessa Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth: *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Lontoo, 1–21.
- Beck-Gernsheim**, Elisabeth (2002): "On the Way to a Post-Familial Family: From a Community of Need to Elective Affinities." Teoksessa Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth: *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Lontoo, 85–100.
- Beck**, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott (1995): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino.
- Berger**, Peter & Luckmann, Thomas (1966/1987): *The Social Construction of Knowledge. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Bertaux**, Daniel (toim.) (1981): *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Sage, Beverly Hills.
- Blok**, Anton (1973): "Coalitions in Sicilian Peasant Society." Teoksessa Boissevain, Jeremy & Mitchell, J. Clyde (toim.): *Network Analysis. Studies in Human Interaction*. Mouton, Haag, 151–165.
- Boissevain**, Jeremy (1973): "Preface." Teoksessa Boissevain, Jeremy & Mitchell, J. Clyde (toim.): *Network Analysis. Studies in Human Interaction*. Mouton, Haag, vii–xiii.
- Boissevain**, Jeremy & Mitchell, J. Clyde (toim.) (1973): *Network Analysis. Studies in Human Interaction*. Mouton, Haag.

- Bornat**, Joanna; Dimmock, Brian; Jones, David & Peace, Sheila (2000): "Researching the Implications of Family Change for Older People: The Contribution of a Life-History Approach." Teoksessa Chamberlayne, Prue; Bornat, Joanna & Wengraf, Tom (toim.): *The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative Issues and Examples*. Routledge, Lontoo, 244–260.
- Bott**, Elizabeth (1971): *Family and Social Network. Roles, Norms, and External Relationships in Ordinary Urban Families*. Tavistock Publications, Lontoo.
- Butler**, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Carrington**, Christopher (1999): *No Place Like Home. Relationships and Family Life among Lesbians and Gay Men*. University of Chicago Press, Chicago.
- Carsten**, Janet (toim.) (2000): *Cultures of Relatedness. New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Carsten**, Janet (2000): "Introduction: Cultures of Relatedness." Teoksessa Carsten, Janet (toim.): *Cultures of Relatedness. New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge University Press, Cambridge. 1–36.
- Castrén**, Anna-Maija (2001): *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa. Elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Suomalainen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Chamberlayne**, Prue & Spano, Antonella (2000): "Modernisation as Lived Experience: Contrasting Case Studies from the SOSTRIS Project." Teoksessa Chamberlayne, Prue; Bornat, Joanna & Wengraf, Tom (toim.): *The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative Issues and Examples*. Routledge, Lontoo, 321–336.
- Davies**, Bronwyn & Harré, Rom (2000) [1990]: "Positioning. The Discursive Production of Selves." Teoksessa Davies, Bronwyn: *A Body of Writing 1990–2000*. Altamira Press, Walnut Creek, 87–106.
- Dunne**, Gillian (toim.) (1998): *Living "Difference". Lesbian Perspectives on Work and Family Life*. Harrington Park Press, New York.
- Edwards**, Jeanette & Strathern, Marilyn (2000): "Including Our Own." Teoksessa Carsten, Janet (toim.): *Cultures of Relatedness. New Approaches to the Study of Kinship*. Cambridge University Press, Cambridge. 149–166.
- Elias**, Norbert (1978): *What is Sociology?* Hutchinson, Lontoo.
- Elias**, Norbert & Dunning, Eric (1966): "Dynamics of Group Sports With Special Reference to Football." *British Journal of Sociology* 17, 388–402.
- Elias**, Norbert & Scotson, John L. (1994) [1965]: *The Established and the Outsiders*. Sage, Lontoo.
- Emirbayer**, Mustafa (1997): "Manifesto for a Relational Sociology." *American Journal of Sociology* 103:2, 281–317.
- Emirbayer**, Mustafa & Goodwin, Jeff (1994): "Network Analysis, Culture, and the Problem of Agency." *American Journal of Sociology*, 99:6, 1411–1454.
- Eve**, Michael (2002): "Is Friendship a Sociological Topic?" *Arch. europ. sociol.* XLIII:3, 386–409.
- Fairclough**, Norman (1997): *Miten media puhuu?* Vastapaino, Tampere.
- Finch**, Janet (1989): *Family Obligations and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- Finch**, Janet & Mason, Jennifer (1993): *Negotiating Family Responsibilities*. Routledge, Lontoo.
- Finch**, Janet & Mason, Jennifer (2000): *Passing On. Kinship and Inheritance in England*. Routledge, Lontoo.
- Fischer**, Claude S. (1982): *To Dwell Among Friends. Personal Networks in Town and City*. University of Chicago Press, Chicago.
- Forsberg**, Hannele (2003): "Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä." Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus, Helsinki, 7–15 .
- Forsberg**, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Gaudeamus, Helsinki,
- Foucault**, Michel (1980): *Tarkekailla ja rangaista*. Otava, Helsinki.
- Foucault**, Michel (1998): *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus, Helsinki.

- Franklin, Sarah & McKinnon, Susan** (toim.) (2001): *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*. Duke University Press, Durham.
- Fraser, Nancy & Gordon, Linda** (1994): "A Genealogy of *Dependency*: Tracing a Keyword of the U.S. Welfare State." *Signs* 19:2, 309–336.
- Frost, Liz** (2001): *Young Women and the Body. A Feminist Sociology*. Palgrave, Houndmills.
- Giddens, Anthony** (1993): *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony** (1995): "Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa." Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino, Tampere, 83–152.
- Gribaudi, Maurizio** (1998): "Avant-propos." Teoksessa Gribaudi, Maurizio (toim.): *Espaces, temporalités, stratifications. Exercices sur les réseaux sociaux*. Editions de l'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Pariisi, 5–40.
- Griffin, Kate & Mulholland, Lisa A.** (toim.) (1997): *Lesbian Motherhood in Europe*. Cassel, Lontoo.
- Heelas, Paul; Lash, Scott & Morris, Paul** (toim.): *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Blackwell, Cambridge.
- Helsingin Sanomat, Kuukausliite**, marraskuu 2004. Malmberg, Ilkka: "Monta päivää vaihtaisin pois."
- Helsingin Sanomat, Viikkoliite NYT** 46/2004. Hirvonen, Elina: "Uusi laki perhesuhteista astuu voimaan välittömästi."
- Hite, Shere** (1978): *Hite-raportti. Hätkähdyttävä tutkimus naisen seksuaalielämästä*. Otava, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi** (1993): *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus?* Gaudeamus, Helsinki.
- Howell, Signe** (2001): "Self-Conscious Kinship: Some Contested Values in Norwegian Transnational Adoption." Teoksessa Franklin, Sarah & McKinnon, Susan (toim.): *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*. Duke University Press, Durham, 203–223.
- Hyvärinen, Matti** (1998): "Lukemisen neljä käännettä." Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (toim.): *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere, 311–336.
- Häggman, Kai** (1994): *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 179. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Häkkinen, Kaisa** (toim.) (1987): *Nyky-suomen sanakirja. Etymologinen sanakirja*. WSOY, Porvoo.
- Jallinoja, Riitta** (2000): *Perheen aika*. Otava, Helsinki.
- Jallinoja, Riitta** (2004): "Famelistisen käänteen rakentajat: Arlie Hochschild ja suomalainen mediajulkisuus." Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): *Sosiologisia nykykeskusteluja*. Gaudeamus, Helsinki. 64–98.
- Jamieson, Lynn** (1998): *Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies*. Polity Press, Cambridge.
- Jamieson, Lynn** (1999): "Intimacy Transformed? A Critical Look at the 'Pure Relationship.'" *Sociology* 33:3, 447–494.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi** (1993): "Valtasuhteiden analysoiminen." Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. 75–108.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi** (1999): "Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta." Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere. 54–97.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** (1993): "Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet." Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. 17–47.
- Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero** (1999): "Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä." Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere. 233–252.
- Juhila, Kirsi** (1999): "Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät." Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere. 160–200.
- Juvonen, Tuula** (2002): *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere.

- Jämsä**, Juha (2003): *"Isä, joka on homo" – homomiehen perhe ja vanhemmuus*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiologian laitos.
- Keat**, Russell (1990): "Introduction: Starship Britain or Universal Enterprise?" Teoksessa Keat, Russell & Abercrombie, Nicholas (toim.): *Enterprise Culture*. Routledge, Lontoo, 1–17.
- Klein**, David & White, James (1996): *Family Theories. An Introduction*. Sage, Lontoo.
- Kortteinen**, Matti (1992): *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Helsinki.
- Kuosmanen**, Paula (2000): *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Naistutkimusraportteja 2000:1. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Lapsen maailma** 3/2004. Marja Airola: "Onnen poika."
- Latour**, Bruno (1993): *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press, Cambridge.
- Lash**, Scott (1995): "Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rekenne, estetiikka, yhteisö." Teoksessa Beck, Ulrich; Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Vastapaino, Tampere, 153–235.
- Lash**, Scott (2002): "Individualization in a Non-Linear Mode." Teoksessa Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth: *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, Lontoo, vii–xiii.
- Lawler** Steph (2000): *Mothering the Self. Mothers, Daughters, Subjects*. Routledge, Lontoo.
- Lehr**, Valerie (1999): *Queer Family Values. Debunking the Myth of the Nuclear Family*. Temple University Press, Philadelphia.
- Lehtonen**, Heikki (1990): *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere.
- Le Roy Ladurie**, Emmanuel (1984): *Montaillon. Ranskalainen kylä 1294–1324*. Otava, Helsinki.
- Lonkila**, Markku (1999): *Social Networks in Post-Soviet Russia. Continuity and Change in Everyday Life of St. Petersburg Teachers*. Kikimora Publications, Helsinki.
- Lukes**, Steven (1973): *Individualism*. Basil Blackwell, Oxford.
- Löfström**, Jan (1999): *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. "Se nyt vaan on semmonen."* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mason**, Jennifer (2004): "Personal Narratives, Relational Selves: Residential Histories in the Living and Telling." *The Sociological Review* 50:2, 162–179.
- May**, Carl & Cooper, Andrew (1995): "Personal Identity and Social Change: Some Theoretical Considerations." *Acta Sociologica* 38, 75–85.
- May**, Vanessa (2001): *Lone Motherhood in Finnish Women's Life Stories. Creating Meaning in a Narrative Context*. Åbo Akademi University Press, Turku.
- McCannell**, Kathryn (1988): "Social Networks and the Transition to Motherhood." Teoksessa Milardo, Robert M. (toim.): *Families and Social Networks*. Sage, Newbury Park, 83–106.
- Melkas**, Tuula (2003): *Sosiaalisesta muodosta toiseen. Suomalaisten yksityiselämän sosiaalisuuden tarkastelua vuosilta 1986 ja 1994*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Mennell**, Stephen (1992). *Norbert Elias. An Introduction*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Meštrović**, Stjepan G. (1998): *Anthony Giddens. The Last Modernist*. Routledge, Lontoo.
- Milardo**, Robert M. (1988): "Families and Social Networks: An Overview of Theory and Methodology." Teoksessa Milardo, Robert M. (toim.): *Families and Social Networks*. Sage, Newbury Park, 13–47.
- Milardo**, Robert M. & Allan, Graham (2000): "Social Networks and Marital Relationships." Teoksessa Milardo, Robert M. & Duck, Steve (toim.): *Families as Relationships*. John Wiley & Sons, Chichester, 117–133.
- Mitchell**, Wendy & Green, Eileen (2002): "I Don't Know What I'd Do without Our Mam.' Motherhood, Identity and Support Networks." *The Sociological Review* 50:1, 1–22.
- Morgan**, David H.J. (1996): *Family Connections. An Introduction to Family Studies*. Polity Press, Cambridge.
- Morgan**, David H.J. (1999): "Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life." Teoksessa Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol (toim.): *The New Family?* Sage, Lontoo, 13–30.

- Noro**, Arto (2000): ”Aikalaisdiagnosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä.” *Sociologia* 37:4, 321–329.
- Pahl**, Ray & Spencer, Liz (2004a): ”Capturing Personal Communities.” Teoksessa Phillipson, Chris; Allan, David & Morgan, David (toim.): *Social Networks and Social Exclusion. Sociological and Policy Perspectives*. Ashgate, Aldershot, 72–96.
- Pahl**, Ray & Spencer, Liz (2004b): ”Personal Communities: Not Simply Families of ’Fate’ or ’Choice’.” *Current Sociology* 52:2, 199–221.
- Peletz**, Michael G. (1995): ”Kinship Studies in Late Twentieth-Century Anthropology.” *Annual Review of Anthropology* 24, 343–372.
- Perheet** 2002. Tilastokeskus, *Väestö* 2003:10. Helsinki.
- Phillipson**, Chris (2004): ”Social Networks and Social Support in Later Life.” Teoksessa Phillipson, Chris; Allan, David & Morgan, David (toim.): *Social Networks and Social Exclusion. Sociological and Policy Perspectives*. Ashgate, Aldershot, 35–49.
- Pulkkinen**, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Reuna**, Veera (1997): *Perhebarometri 1997. Selvitys suomalaisten perheeseen liittyvistä käsityksistä*. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos, katsauksia E 3/1997.
- Rustin**, Michael (2000): ”Reflections on the Biographical Turn in Social Science.” Teoksessa Chamberlayne, Prue; Bornat, Joanna & Wengraf, Tom (toim.): *The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative Issues and Examples*. Routledge, Lontoo, 33–52.
- Saaritsa**, Sakari (2001): *Selviytyminen ja muistitieto. Riskieltä suojaavan vaihtoverkoston malli ja kellokoskelaisten epäviralliset taloudelliset suoritteet kriisiaikoina 1900–1950*. Julkaiseamaton pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, talous- ja sosiaalhistorian laitos.
- Schmalenbach**, Herman (1961): ”The Sociological Category of Communion.” Teoksessa Parsons, Talcott; Shils, Edward; Naegle, Kaspar D. & Pitts, Jesse R. (toim.): *Theories of Society. Foundations of Modern Sociological Theory*, volume I. The Free Press of Glencoe, New York, 331–347.
- Segalen**, Martine (1986): *Historical Anthropology of the Family*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Segalen**, Martine (2001): ”The Shift in Kinship Studies in France: The Case of Grandparenting.” Teoksessa Franklin, Sarah & McKinnon, Susan (toim.): *Relative Values. Reconfiguring Kinship Studies*. Duke University Press, Durham, 246–273.
- Silva**, Elisabeth B. & Smart, Carol (toim.) (1999): *The New Family?* Sage, Lontoo.
- Simpson**, Bob (1998): *Changing Families. An Ethnographic Approach to Divorce and Separation*. Berg, Oxford.
- Smart**, Carol; Neale, Bren & Wade, Amanda (2001): *The Changing Experience of Childhood. Families and Divorce*. Polity Press, Cambridge.
- Somers**, Margaret R. (1994): ”The Narrative Construction of Identity: A Relational and Network Approach.” *Theory and Society* 23, 605–649.
- Stacey**, Judith (1990): *Brave New Families. Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. Basic Books, New York.
- Stacey**, Judith (1996): *In the Name of the Family. Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Beacon Press, Boston.
- Strathern**, Marilyn (1992): *Reproducing the Future. Anthropology, Kinship and the New Reproductive Technologies*. Manchester University Press, Manchester.
- Sulkunen**, Pekka (1997): ”Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat.” Teoksessa Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.): *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Suoninen**, Eero (1993): ”Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen.” Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoiset*. Vastapaino, Tampere. 48–74.
- Suoninen**, Eero (1999): ”Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen.” Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 17–36.

- Thompson**, John B. (1996): "Tradition and Self in a Mediated World." Teoksessa Heelas, Paul, Lash, Scott & Morris, Paul (toim.): *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Blackwell, Cambridge, 89–108
- Townsend**, Peter (1968) [1957]: *The Family Life of Old People. An Inquiry in East London*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Triandis**, Harry C. (1995): *Individualism & Collectivism*. Westview Press, Boulder.
- Töttö**, Pertti (1996): "Ferdinand Tönnies – Gemeinschaft ja Gesellschaft." Teoksessa Gronow, Jukka; Noro, Arto & Töttö, Pertti: *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki, 154–172.
- Tönnies**, Ferdinand (1955) [1887]: *Community and Association*. Routledge & Kegan Paul, Lontoo.
- Young**, Michael & Willmott, Peter (1964) [1957]: *Family and Kinship in East London*. Penguin Books, Harmondsworth.
- Weeks**, Jeffrey; Donovan, Catherine & Heaphy, Brian (1999): "Everyday Experiments: Narratives of Non-heteroseksual Relationships." Teoksessa Silva, Elisabeth B. & Smart, Carol (toim.): *The New Family?* Sage, Lontoo, 83–99.
- Weeks**, Jeffrey; Donovan, Catherine & Heaphy, Brian (2001): *Same Sex Intimacies. Families of Choice and Other Life Experiments*. Routledge, Lontoo.
- Wellman**, Barry & Berkovitz, S.D. (toim.) (1988): *Social Structures: A Network Approach*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Weston**, Kath (1991): *Families We Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. Kolumbia University Press, New York.
- Wetherell**, Margaret & Potter, Jonathan (1992): *Mapping the Language of Racism. Discourse and the Legitimation of Exploitation*. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire.
- Wright**, Janet M. (1998): *Lesbian Step Families. An Ethnography of Love*. Harrington Park Press, New York.

LIITE 1: Haastattelurunko

1. Perhe ja parisuhde: Minkälainen on teidän perhe ja mitä perheenjäsenten kanssa tehdään?
 - Ketkä asuvat kanssasi samassa kotitaloudessa?
 - Muodostavatko he perheesi?
 - Kuuluuko perheeseesi ihmisiä, jotka eivät asu samassa kotitaloudessa kanssasi?
 - Kuvaile perhettäsi: Mitä teet perheesi kanssa kun olette kotona? Mitä te teitte eilen? Kuvaile eilistä päivää.
 - Minkälainen oli lapsuuden perheesi? Kuvaile lapsuuden perhettäsi ja vertaa sitä ja nykyistä perhettäsi: mitä eroja tai yhtäläisyyksiä?

2. Suku: sukulaisuussuhteiden asema kokonaisverkostossa
 - Millaisissa yhteyksissä ja kuinka usein tapaat sukulaisiasi? Keitä nämä sukulaisesi ovat?
 - Kuvaile viimeistä tapaamista (esim. vaarin 75-vuotisjuhlat): Keitä siellä oli, mitä tapahtui ym?
 - Keitä sukulaisiasi tapaat enemmän/keitä vähemmän?
 - Mihin sukulaisuus mielestäsi velvoittaa? Mihin ei?
 - Tunnetko olevasi vastuussa joistain sukulaisistasi? Keistä?
 - (Keitä onnittelet syntymäpäivänä? Kehen otat yhteyttä Turkissa kun pitää järjestää jotain asiaa?)

3. Vapaa-aika ja sosiaalisuus
 - Miten vietät vapaa-aikaasi (harrastukset, ulkoilu, kyläily, ulkona syöminen, juhliminen ja illanvietto, elokuvissa käynti, ostoksilla käynti)?
 - Kenen kanssa teet näitä asioita: kenen kanssa harrastat, kenen kanssa juhlit...
 - Kenen kanssa keskustele yhteisistä mielenkiinnon kohteista (musiikki, elokuvat, taiteet, harrastukset, politiikka, auton korjaaminen, remontti, käsityöt...)?
 - Miten vietät lomasi? Kenen kanssa?
 - Kenen kanssa vietät juhlapyyhiä (joulu, uusivuosi, pääsiäinen, vappu, juhannus...)?
 - Kuvaile viime (tms.) juhlapyhää. Mitä teitte, kenen kanssa olitte? Tapahtumien kulku.
 - Keitä kutsut illanviettoon?
 - Omille synttäreille?
 - Lasten synttäreille?
 - Keitä oli vieraana teidän häissä tms.?
 - Kenelle lähetät joulukortteja? (Tai uuden vuoden toivotuksia tekstareina tms...?)
 - Tupaantuliaisissa?
 - Lasten ristiäisissä/nimenantojuhlissa?
 - Mihin juhliin/tilaisuuksiin saa itse kutsuja? Kenen järjestämiin, minkä tyyppisiin?
 - Tulevatko sukulaiset ja ystävät samoihin juhliin?
 - Tuntevatko perheenjäsenesi/sukulaisesi ylipäättään ystäviäsi tai tuttaviasi tai muita ihmisiä, joita tapaat säännöllisesti?
 - Jos kyllä, keitä? Minkälainen on heidän suhteensa?

4. Arkipäivän järjestelyt
 - Kuka hoitaa kotiasi (kastelee kukkia, hoitaa lemmikkieläimiä ym.) kun olet poissa?
 - Keneltä voit pyytää apua muuttoon, kodin kunnostustöihin, ruoanlaittoon, lastenhoitoon tms.?
 - Kuka pitää sinusta huolta kun olet sairaana? Entä jos puolisosikin on sairaana?

- Miten kotiin liittyvät askareet jakautuvat perheenjäsenten kesken? (kaupassa käynti, ruoanlaitto, tiskaus, pyykinpesu, silytys, siivous, kodin kunnostustyöt, lumenluonti, autonhuolto, piha/puutarhatyöt...)
 - Miten lastenhoito jakautuu puolisoiden kesken? (hoitopaikasta/koulusta hakeminen, harrastuksiin vieminen, vaatehuolto, syöminen ...)
 - Keskusteletko puolisoasi kanssa kodin askareiden ja lastenhoidon järjestelyistä?
 - Oletko tyytyväinen niiden jakautumiseen/ilmeneekö ristiriitoja?
 - Keskusteletko puolisoasi kanssa lasten kasvatukseen liittyvistä periaatteista? Millaisista esimerkiksi?
 - Ilmeneekö ristiriitoja?
5. Kuvaile viime viikkoa
- Keitä tapasit, mitä teitte?
 - Kenen kanssa olit muuten vaan yhteydessä (puhelimella, sähköpostilla tms.)
6. Läheisyys:
- Kenelle uskoudut tai puhut henkilökohtaisista asioistasi?
 - Keiden neuvot vaikuttavat tärkeiden päätösten tekemiseen?
 - Ketkä ovat sinulle läheisimpiä ihmisiä?
 - Mitkä asiat yhdistävät teitä? (Miksi olet läheinen juuri heidän kanssaan?)
 - Mitä teet heidän kanssaan?
 - Kuinka usein tapaat heitä tai olet yhteydessä heihin?
 - Mistä eri ihmisten (ystävät, perhe) kanssa koettu läheisyys koostuu?
 - Onko lapsillasi kummeja tai vastaavia? Keitä he ovat?
 - Miksi juuri he ovat lapsiesi kummeja? Mikä on kummien rooli teillä?
 - Mitkä on sellaisia asioita, joita ystäviltä/sukulaisilta voi pyytää? (Rahan lainaus, auton lainaus, palvelusten vaihto...)
 - Missä menee raja?
 - Voisitko lainata (ei vain pikkusumman) rahaa jollekin? (ystävälle/sukulaiselle) Kenelle?
 - Voisitko itse lainata rahaa joltakin? (ystävältä/sukulaiselta?) Keneltä?
 - Miksi voit joltain mutta et joltain toiselta?
7. a) Miten kaksikulttuurisuus vaikuttaa perheen arkipäivään?
- Ovatko perheenne ruokatottumukset suomalaisia vai turkkilaisia? Käytetäänkö esim. alkoholia tai syödäänkö sianlihaa? Entä ruokalajit?
 - Onko/tuleeko olemaan poikanne ympärileikattu?
 - Onko tyttärelle pidetty hennajuhla?
 - Onko lapsenne kastettu?
 - Muistuttaako kasvatustyylinne enemmän suomalaista vai turkkilaista?
 - Onko teillä ollut ristiriitoja naisten ja miesten velvollisuuksista ja oikeuksista? Esim. vaimon työssäkäynnistä, miehen isyyslomasta. Entä jos asuisitte Turkissa?
 - Oletko itse tai onko kumppanisi kokenut syrjintää? Vaikuttaako se liikkumiseen tai käyttäytymiseen?
 - Miten päätitte, kummissa maassa asutaan? Mitkä asiat vaikuttivat päätökseenne ratkaisevasti?
 - Kysytkö kenenkään mielipidettä päättäessäsi muuttaa Suomeen?
 - Ovatko jotkut ihmiset vaikuttaneet puolisovalintaasi? Jos kyllä, ketkä (sukulaiset, ystävät)? Miten?
 - Onko puolisovalintasi vaikuttanut sukulaisuussuhteisiisi? (etääntyminen, jopa välien rikkoutuminen, lähentyminen...)
 - Olisiko perheenne erilainen, jos asuisitte Turkissa? Entä sukulaisuussuhteenne?

7. b) Miten lesbous vaikuttaa perheen arkipäivään?
 - Miten ihmiset (ystävät/sukulaiset/perhe) ovat suhtautuneet suhteeseesi naisen kanssa?
 - Oletko elänyt parisuhteessa / perheessä miehen kanssa? Jos kyllä, miten vertailisit elämistä toisen naisen kanssa heterosuhteessa elämiseen?
 - Ovatko lapsesi eläneet heteroperheessä? Jos kyllä, miten he suhtautuivat naisystävääsi perheenjäsenenä?
 - Mikäli lasten isä on tiedossa, niin millainen suhde hänellä on perheeseen?
 - Omat ja puolison biologiset lapset: onko eroa vanhemmuudessa?
 - Millainen suhde sinulla on puolisoosi lapsiin? / Millainen suhde puolisoosi on lapsiisi?
 - Miten lapsesi suhtautuvat puolisoosi? / Miten puolisoosi lapset suhtautuvat sinuun?
 - Oletko itse tai onko kumppanisi kokenut syrjintää? Vaikuttaako se liikkumiseen tai käyttäytymiseen (suhde yhteiskuntaan ja asenteet: lasten koulu, päiväkot, virastot ym.)?

8. Elämänhistoria (haastateltavan pohdintaa oman verkostonsa muutoksesta ym. eri aikoina)
 - Olisiko verkostosi erilainen, jos olisit hetero/ naimisissa saman kulttuurin kasvatin kanssa? Jos, kyllä, millä tavalla?
 - Onko jokin tietty tapahtuma, joka on vaikuttanut verkostoosi? Esim. opiskelujen aloittaminen, parisuhde, ulkomailla oleskelu, muutto toiselle paikkakunnalle ym.

9. Varmistuskysymys kaikkien verkostojäsenten esille saamiseksi
 - Onko vielä muita sinulle tärkeitä ihmisiä, jotka eivät tulleet esille?

LIITE 2: Verkoston keräämisessä käytetty lomake

LIITE 3: Ohje verkostolomakkeen täyttöö varten

Ohje taulukon täyttöön

Nimi:	Henkilön etunimi ja sukunimen alkukirjain. Esim. Matti A.
Ikä:	Henkilön ikä. Jos et ole varma iästä, merkitse arvioimasi iän perään kysymysmerkki.
Ammatti, koulutus:	Henkilön ammatti ja koulutus. Esim. Biologian opettaja, fil. maisteri.
Asuinpaikka:	Kaupunki, jossa henkilö asuu. Jos hän asuu Helsingissä, merkitse myös kaupunginosa, jos tiedät sen. Esim. Helsinki, Kallio.
Syntymäpaikka:	Henkilön syntymäkaupunki. Esim. Joensuu.
Suhteen kesto:	Suhteen kesto ensitapaamisesta lähtien. Esim. 3,5 v.
Missä ja miten tutustunut:	Ensitapaamisen paikka ja tapa. Esim. Menin hänen kotiinsa vierailulle.
Kenen kautta tutustunut:	Jos joku tutustutti teidät toisiinne, merkitkää hänen nimensä ja suhteenne luonne. Esim. Anne A. (siskoni)
Suhteen luonne:	Kuvaile suhteenne luonnetta. Esim. Todella läheinen ystäväni.
Suhteen läheisyys (1-7):	Arvioikaa suhteenne läheisyyttä asteikolla 1-7, niin, että 1 on lähin ja 7 kaukaisin.
Kuvaile viimeisintä tapaamista/ yhteydenottoanne. Kuinka usein tapaatte yleensä?	Kuvaile viimeisintä tapaamistanne (voi olla myös esim. puhelinkeskustelu tai sähköposti). Mitä teitte, missä, milloin? Kuinka usein tapaatte yleensä? Esim. Oltiin eilen illalla elokuvissa ja sen jälkeen kahvilla. Juteltiin politiikasta ja työstä. Tapaamme yleensä kerran pari viikossa.

LIITE 2. Tiivistelmä verkostoaineistosta

nimi	verk. koko	miehiä	"omaa" sukupolvea	suhteiden kesto	sukulaiset	samoja puol. kanssa	puolison kautta tulleet	muut verkosto-suhteiden kanavat	läheisyys 1-2 , kaikki	läh 1-2, ystävät
Saara	40	35%	60%	0-5: 53%	yht: 22% (8) omat: 8 puolison: 0	30%	yht: 15% (6) sukulaiset: 0 muut: 6	Työ: 18% (7)	25% (10) Sukul: 8	2 yst. Yst: 2
Katri	44	16%	66%	0-5: 48%	yht: 22% (9) omat: 7 puolison: 2	27%	yht: 11% (5) sukul: 2 muut: 3	Työ: 25% (11) Koulu/opisk: 16% (7)	11% (5) äiti: 4, veli: 6 Sukul: 1	4 yst. Yst: 4
Mervi	50	40%	48%	0-5: 60%	yht: 38% (19) omat: 15 puolison: 4	63%	yht: 35% (18) sukul: 4 muut: 14	Lapsi: 18% (9) Koulu/opisk: 12% (6)	18% (9) Sukul: 8	1 yst. Yst: 1
Anna	43	44%	42%	0-5: 65%	yht: 49% (20) omat: 5 puolison: 15	77%	yht: 35% (15) sukul: 15 muut: 0	Lapsi: 9% (4) Ex-mies: 9% (4) Yst.: 9% (4)	28% (12) isä 6 Sukul: 8	4 yst. Yst: 4
Niina	44	39%	52%	0-5: 57%	yht: 48% (20) omat: 15 puolison: 5	64%	yht: 23% (10) sukul: 5 muut: 5	Työ: 9% (4) Yst.: 9% (4)	30% (8) vanh 3, veli 6 Sukul: 2	6 yst. Yst: 6
Suvi	51	29%	49%	0-5: 59%	Yht: 53% (26) Omat: 18 puolison: 8	55%	yht: 24% (12) sukul: 8 muut: 4	Työ: 6% (3) Harrastus: 6% (3)	22% (11) Sukul: 8	3 yst. Yst: 3
Marja	46	24%	54%	0-3: 76%	yht: 37% (16) omat: 9 puolison: 7	57%	yht: 37% (17) sukul: 7 muut: 10	Lapset: 11% (5) Yst: 9% (4)	4% (2) sisko 3, äiti 4 Sukul: 0	2 yst. Yst: 2
Helena	38	21 %	61%	0-3: 66%	yht: 29% (11) omat: 6 puolison: 5	68%	yht: 16% (6) sukulaiset: 3 muut: 3	Harrastus: 13% (5) Yst: 11% (4)	13% (5) Sukul: 3	2 yst. Yst: 2
Päivi	40	38%	58%	0-3: 68 %	yht: 34% (13) omat: 11 puolison: 2	60%	yht: 43% (17) sukulaiset: 2 muut: 15	naapurit 13% (5)	13% (5) Sukul: 5	0 yst. Yst: 0
Miia	34	41%	62%	0-3: 41% 4-10: 30% yli 13: 44%	yht: 44% (14) omat: 8 puolison: 6	74%	yht: 18% (6) sukulaiset: 6 muut: 0	Yst: 29% (10)	15% (5) Sukul: 4	1 yst. Yst: 1
Katja	44	32%	61%	0-5: 59%	yht: 48% (21) omat: 16 puolison: 5	66%	yht: 32% (14) sukulaiset: 5 muut: 9	Sateenkariperheet: 14% (6)	1% (4) Sukul: 3	1 yst. Yst: 1
Hanna	54	35%	53%	0-5: 70%	yht: 33% (18) omat: 10 puolison: 8	54%	yht: 15% (8) sukulaiset: 8 muut: 0	Sateenkariperheet: 31% (17)	alle1% (1) Sukul: 1	0 yst. Yst: 0

